

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ
ІМЕНІ АДМІРАЛА МАКАРОВА
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

**УНІВЕРСИТЕТСКА БІБЛІОТЕКА:
СУЧАСНИЙ ФОРМАТ ОСВІТНЬО-НАУКОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В ПЕРІОД ГЛОБАЛЬНИХ
ВИКЛИКІВ**

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції

20 листопада 2025 року

*Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова,
Наукова бібліотека*

Миколаїв–НУК–2025

ОРГАНІЗАТОРИ:

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКА БІБЛІОТЕЧНА АСОЦІАЦІЯ
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова
Наукова бібліотека

*Матеріали публікуються за оригіналами, наданими авторами.
Претензії до організаторів не приймаються.*

Відповідальний за випуск Т. М. Костирко

Університетська бібліотека: сучасний формат освітньо-наукової діяльності в період глобальних викликів : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 20 листоп. 2025 р. – Миколаїв : НУК, 2025. – 129 с.

До збірки матеріалів конференції увійшли доповіді та виступи з нагальних питань діяльності бібліотек закладів вищої освіти (ЗВО), а саме: функціонування університетських бібліотек в умовах війни; розвиток теорії інтелекту в сучасних умовах обробки великих даних; зарубіжні практики впровадження управління дослідними даними в університетських бібліотеках; роль бібліотеки у формуванні навичок інформаційної, медійної та цифрової грамотності; використання управлінського потенціалу в бібліотеці для забезпечення освітнього і наукового процесів ЗВО під час війни; роль університетської бібліотеки у впровадженні інструментів штучного інтелекту (ШІ) в освітній і науковій діяльності з дотриманням принципів академічної доброчесності; формування політики використання ШІ в освітньому процесі; форми співпраці музеїв і бібліотек ЗВО.

УДК 027.7

© Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова, 2025

© Наукова бібліотека Національного
університету кораблебудування імені адмірала
Макарова, 2025

З М І С Т

БЄЛОДЄД О. В. Наукові пріоритети в роботі Наукової бібліотеки університету	5
ДМИТРИЧЕВА В. І. Роль бібліотеки у формуванні навичок інформаційної, медійної та цифрової грамотності громадян	14
КАРТУЗОВ К. М. Використання цифрових ресурсів державних архівів у викладанні гуманітарних дисциплін на прикладі фонду «Канцелярія Миколаївського військового губернатора»	19
КИРИЧОК І. В., БАБАК Т. О., КРАСЮКОВА О. О. Університетська бібліотека як простір психосоціальної підтримки: зарубіжний та вітчизняний досвід	24
КОСТИРКО Т. М. Трансформація університетської бібліотеки: досвід минулого та виклики майбутнього	40
КУЛИК Є. В. Інституційна модель відкритої науки: політики, сервіси та впровадження .	47
КУЗНЕЦОВА І. В. Бібліотечна діяльність крізь призму соціокультурних змін	53
МАТВІЄНКО О. Б. Використання мовних моделей штучного інтелекту в роботі університетської бібліотеки	63
МОЛЧАНОВА С. А., МАЦЕЙ О. О. Інклюзивність і життєстійкість: важливі орієнтири університетських бібліотек	67
СІМОНЕНКО Н. Є. Популяризація науки засобами бібліотеки закладу вищої освіти	73
СТЕЦЕНКО Н. С. Університетська бібліотека – скарбниця знань і простір еколого-правового просвітництва	78
ТЕЛЬПИШ О. А. Роль Наукової бібліотеки університету в реалізації завдань патріотичного виховання молоді (з досвіду роботи)	84
ХАСЦЬКИЙ О. П. Бібліотеки та музеї закладів вищої освіти: форми співпраці	93
ЦОКАЛО О. О., ТКАЧЕНКО Д. В. Роль бібліотеки МНАУ у впровадженні інструментів штучного інтелекту в освітній і науковій діяльності з дотриманням принципів академічної доброчесності	99
ШАМРАЙ-ЯБЛОНСЬКА Н. А. Слово як зброя: книги про війну та суспільна потреба бібліотек говорити про них	109
ШАРОНОВА Н. В., ВОРЖЕВІТІНА А. І. Розвиток теорії інтелекту в сучасних умовах обробки великих даних	114
ШЕМАЄВ О. О. Фонди університетських бібліотек як елемент формування та збереження документальної спадщини промоції здоров'я в Україні	118
ШЕМАЄВА Г. В. Зарубіжні практики впровадження RDM в університетських бібліотеках	124

УДК 001:027.7:378.4(477.73)

Бєлодєд О. В.,
заступник директора з наукової роботи,
Наукова бібліотека,
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова,
просп. Героїв України, 9,
м. Миколаїв, Україна,
olena.beloded@nuos.edu.ua

НАУКОВІ ПРІОРИТЕТИ В РОБОТІ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ УНІВЕРСИТЕТУ

***Анотація.** У статті розглянуто наукові пріоритети та основні напрями діяльності Наукової бібліотеки Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова. Визначено її роль у забезпеченні інформаційно-аналітичного супроводу досліджень, розвитку наукової комунікації та підвищенні ефективності наукової роботи університету. Проаналізовано соціологічні, маркетингові та наукометричні дослідження бібліотеки, участь у наукових заходах, підготовку публікацій і методичних матеріалів. Підкреслено значення бібліографічної та біобібліографічної діяльності у популяризації наукових здобутків і підвищенні академічної видимості університету. За підсумками аналізу окреслено роль бібліотеки як наукового й інформаційно-комунікаційного центру закладу вищої освіти.*

***Ключові слова:** наукова бібліотека, наукова діяльність, наукові пріоритети, соціологічні дослідження, маркетингові дослідження, наукометрія, наукові публікації, конференції та семінари, бібліографічні покажчики, Інституційний репозитарій, наукова комунікація, університетська наука.*

Наукова діяльність бібліотеки закладу вищої освіти є невід'ємною складовою її функціонування та розвитку. Сучасна бібліотека перестала бути лише сховищем інформаційних ресурсів і перетворилася на повноцінного партнера та активного учасника науково-дослідного процесу університету. Вона активно долучається до дослідницької роботи, організовує наукові заходи, популяризує результати наукової діяльності, сприяє розширенню наукової комунікації та інтеграції університетської науки у світовий простір, забезпечує інформаційно-аналітичну підтримку досліджень. Протягом багатьох років вагоме місце в діяльності Наукової бібліотеки НУК імені адмірала Макарова займає наукова робота.

У 2010 році, на підставі рішення Вченої ради НУК ім. адм. Макарова (Протокол № 7 від 17.09.2010 р.), за вагомий внесок в інформаційне забезпечення освітнього та наукового процесів бібліотеці присвоєно статус «Наукова». Наукова діяльність бібліотеки здійснюється відповідно до стратегій розвитку, які розробляються на п'ятирічні періоди та визначають основні напрями її функціонування.

Розглянемо основні напрямки наукової діяльності Наукової бібліотеки НУК імені адмірала Макарова. Це – соціологічні, маркетингові та наукометричні дослідження,

організація та участь у наукових заходах, підготовка наукових публікацій, популяризація наукових досягнень університету, інформаційно-аналітична підтримка науки, науково-методична робота. У цьому контексті важливим є аналіз напрямів, форм і результатів наукової роботи бібліотеки, які визначають її внесок у розвиток освітнього та наукового середовища університету.

Науково-дослідницька робота є важливою складовою багатогранної наукової діяльності Наукової бібліотеки НУК імені адмірала Макарова. Нові завдання, які стають перед бібліотекою, окреслюють діапазон науково-дослідницької діяльності, формують та визначають нові актуальні теми досліджень. У структурі науково-дослідницької діяльності Наукової бібліотеки виокремлюються такі основні види досліджень: соціологічні, маркетингові та наукометричні дослідження.

Для оцінки ресурсного потенціалу, вивчення закономірностей діяльності бібліотеки та її користувачів, визначення якості обслуговування й ефективності наданих послуг, а також прогнозування попиту на бібліотечно-інформаційні ресурси Наукова бібліотека проводить соціологічні, маркетингові дослідження та моніторинги, зосереджуючи увагу на найактуальніших темах і напрямках. Науково-дослідницька робота періоду 2020–2025 років характеризується різноманітністю видів та тематики досліджень, які спрямовуються на забезпечення якісних змін усіх складових бібліотечно-інформаційної діяльності відповідно до нагальних завдань, які стоять перед бібліотекою. Зокрема, упродовж цих років було здійснено низку досліджень: «Моніторинг з питань академічної доброчесності», «Історія НБ НУК ім. адм. Макарова: дати, факти, події (до 100-річчя заснування)», «Життя в екосистемі: ставлення здобувачів освіти до питань охорони довкілля», «Миколаївські бібліотеки закладів вищої освіти в період глобальних викликів (аналіз діяльності 2020–2022 рр.)», «Аналіз використання бібліотечних ресурсів аспірантами ЗВО».

Поряд із соціологічними та маркетинговими дослідженнями Наукова бібліотека регулярно проводить наукометричні дослідження, які допомагають відстежувати результативність наукової діяльності університету, окреслювати провідні напрями досліджень, рівень міжнародної співпраці та сприяють підвищенню якості наукових публікацій. Результати проведених соціологічних і наукометричних досліджень було представлено у доповідях та виступах співробітників НБ на науково-практичних конференціях та семінарах, організованих Науковою бібліотекою НУК імені адмірала Макарова. Вони також доступні на сайті Наукової бібліотеки НУК: <https://lib.nuos.edu.ua/>, у

розділі «Наукова діяльність» («Дослідження») та в Інституційному репозитарії НУК: <https://eir.nuos.edu.ua> у підфонді «Дослідження». Таким чином, соціологічні та наукометричні дослідження виступають важливим інструментарієм стратегічного управління бібліотекою, забезпечуючи об'єктивну інформаційну основу для підвищення якості обслуговування, розвитку наукової діяльності та зміцнення наукової репутації університету.

Наукова діяльність бібліотеки знаходить своє відображення в організації та проведенні науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів та інших фахових заходів, присвячених актуальним питанням розвитку бібліотечно-інформаційної справи. Попри виклики, пов'язані з пандемією і воєнним станом, Наукова бібліотека НУК імені адмірала Макарова, як обласний методичний центр бібліотек ЗВО, щороку організовує та проводить науково-практичні конференції, семінари (в офлайн та онлайн форматах). Ці заходи сприяють професійному зростанню бібліотечних фахівців, обміну досвідом і утвердженню бібліотеки як важливого науково-освітнього та культурного центру. Фахівці Наукової бібліотеки беруть активну участь у цих професійних зібраннях, презентуючи власні напрацювання та обмінюючись досвідом з актуальних питань бібліотечної справи. Матеріали доповідей і виступів опубліковані у збірниках конференцій та доступні на сайті Наукової бібліотеки: <https://lib.nuos.edu.ua/>, у розділі «Наукова діяльність» → «Конференції та семінари»: <https://surli.cc/eslbdg>.

Співробітники Наукової бібліотеки активно долучаються до професійного життя бібліотечної спільноти на національному й міжнародному рівнях, ефективно використовуючи сучасні інтернет-технології. Вони вдосконалюють фахові компетентності шляхом участі у конференціях, семінарах, вебінарах та тренінгах, які організовує ВГО Українська бібліотечна асоціація (УБА), Секція університетських бібліотек УБА, Харківське обласне відділення ВГО УБА, Державна науково-технічна бібліотека України, Наукова бібліотека Українського державного університету науки і технологій та інші бібліотеки закладів вищої освіти (ЗВО). Фахівці бібліотеки беруть участь у наукових форумах не лише як слухачі, а й презентують власний досвід у доповідях, виступах та публікаціях у збірниках матеріалів конференцій та фахових журналах. Це дозволяє презентувати власний досвід на всеукраїнському й міжнародному рівнях, обмінюватися практиками та впроваджувати інноваційні рішення у діяльність бібліотеки.

Досвід співробітників бібліотеки регулярно висвітлюється на сторінках вітчизняних і зарубіжних електронних наукових та фахових видань, серед яких «Biuletyn EBiB»,

«INFOTOPOS», «Бібліотечний Меркурій», «Бібліотечний форум», а також у матеріалах всеукраїнських та міжнародних конференцій. Публікації фахівців бібліотеки доступні в Інституційному репозитарії НУК імені адмірала Макарова: <https://eir.nuos.edu.ua>

Загалом, публікаційна діяльність Наукової бібліотеки охоплює широкий спектр напрямів: підготовку наукових статей, методичних рекомендацій, бібліографічних покажчиків в електронному та друкованому форматах. Серед вагомих напрацювань співробітників бібліотеки слід відзначити:

- збірник наукових статей та матеріалів

Університетська бібліотека: від традиційної до цифрової. 100-річчю Наукової бібліотеки університету присвячується : зб. наук. ст. та матеріалів / за заг. ред. Т. М. Костирко. – Миколаїв : НУК, 2020. – 414 с.

- розділ до колективної монографії

Kostyrko, T. N. Forming of personality mediacompetence in the conditions of digital technologies development / T. N. Kostyrko // Text in media cultural space : collective monograph / O. S. Filatova, S. V. Huzenko, N. M. Filippova, T. N. Kostyrko etc. – Riga : Baltija Publishing, 2020. – P. 38–55.

Окрім цього, працівники бібліотеки щороку долучаються до підготовки навчально-методичних рекомендацій та навчальних посібників. Всі видання бібліотеки представлені в Інституційному репозитарії НУК імені адмірала Макарова: <https://eir.nuos.edu.ua>

Важливим інструментом популяризації наукових надбань вчених є створення бібліографічних та біобібліографічних покажчиків, які є науковим інструментом пошуку, аналізу та поширення наукових знань та сприяють підвищенню видимості й академічного статусу університету. Співробітники Наукової бібліотеки готують тематичні, персональні біобібліографічні покажчики, які доступні для користувачів на сайті НБ у розділі «Наукова діяльність. Бібліографічні видання» та розміщені в Інституційному репозитарії НУК: <https://eir.nuos.edu.ua>

Наукова бібліотека НУК імені адмірала Макарова є комунікаційним та інформаційним центром університету, що забезпечує поширення, збереження й популяризацію результатів наукової діяльності. Фахівці бібліотеки активно долучаються до загальноуніверситетських освітянських подій, організовуючи тематичні заходи, книжково-ілюстративні виставки, розгорнуті експозиції, презентації, які демонструють результати наукової діяльності вчених, викладачів університету.

Важливим засобом підвищення репутації ЗВО, сприяння науковій комунікації в академічному середовищі є створення та редагування статей про науковців університету у Вікіпедії. Це ще один напрямок, який реалізує Наукова бібліотека з метою популяризації наукових надбань вчених університету, висвітлення їх ролі в розвитку науки держави та світу. Отже, бібліотека університету – це активний учасник наукового процесу, який забезпечує відкритість, доступність наукових досягнень університетської спільноти.

Одним із важливих напрямів наукової діяльності є формування наукових електронних ресурсів, організація доступу до міжнародних електронних баз даних, підтримка інституційного репозитарію, що забезпечує відкритий доступ до результатів наукових досліджень, сприяє підвищенню впізнаваності авторів і наукового потенціалу університету. Крім того, фахівці бібліотеки створюють і актуалізують профілі науковців вишу у Scopus, Web of Science, Google Scholar, готують аналітичні звіти для атестацій, акредитацій тощо. Також здійснюється консультаційна допомога щодо вибору наукових журналів, підготовки публікацій та роботи з міжнародними ідентифікаторами авторів. Таким чином інформаційно-аналітична діяльність сприяє підвищенню ефективності досліджень, зростанню публікаційної активності та зміцненню наукового потенціалу університету.

Наукові аспекти науково-методичної роботи Наукової бібліотеки НУК спрямовані розроблення методичних матеріалів для фахівців бібліотеки з метою вдосконалення бібліотечних процесів, інформаційно-бібліографічного обслуговування користувачів, реклами бібліотеки тощо. Фахівцями бібліотеки розроблено рекомендації з питань організації комплексних форм бібліографічного інформування користувачів, реклами діяльності бібліотеки у віртуальному просторі та інш. Крім того, працівниками бібліотеки створюються методичні матеріали для користувачів, що містять рекомендації щодо створення бібліометричного профілю науковця для здобувачів наукових ступенів, підвищення публікаційної активності магістрантів та аспірантів тощо.

Ключове значення для підтримки науково-дослідної та освітньої діяльності в університеті має професійність бібліотекарів – посередників між науковими дослідженнями та інформаційними ресурсами. Фахівці Наукової бібліотеки постійно навчаються, підвищуючи рівень своєї інформаційної та медіаграмотності, що не тільки підтримує їх професійну кваліфікацію, але й сприяє ефективній науковій комунікації в університеті. За період 2020–2025 рр. всі співробітники Наукової бібліотеки двічі проходили навчання на курсах підвищення кваліфікації при Миколаївському обласному інституті післядипломної

педагогічної освіти.

Протягом 2024–2025 років фахівці Наукової бібліотеки долучалися до навчання у XIII та XIV Всеукраїнських онлайн-школах бібліотечного журналіста (ШБЖ), які проводила Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка. Участь у Школі бібліотечного журналіста надала фахівцям бібліотеки нові знання та ідеї для професійного розвитку. Після проходження курсу й виконання тестових завдань вони отримали сертифікати.

З метою підвищення якості інформаційного супроводу науково-дослідного процесу університету провідні фахівці Наукової бібліотеки систематично беруть участь у вебінарах, які організовують Державна науково-технічна бібліотека України, Наукова бібліотека Українського державного університету науки і технологій (м. Дніпро), Секція університетських бібліотек УБА, компанії Elsevier, Clarivate та інші.

Отже, Наукова діяльність Наукової бібліотеки НУК імені адмірала Макарова є важливою складовою її розвитку та підтверджує роль бібліотеки як активного учасника освітнього й наукового середовища університету. Наука – це рушій розвитку. Реалізація наукових пріоритетів бібліотеки забезпечує її сталий розвиток, підвищує якість наукового супроводу університету та сприяє інтеграції його наукових досягнень у міжнародний науковий простір. Подальший розвиток наукової діяльності бібліотеки пов'язаний із розширенням спектра досліджень, поглибленням співпраці з науковцями, упровадженням інструментів відкритої науки та підвищенням ролі бібліотеки у підтримці дослідницьких процесів університетської спільноти.

Bielodied Olena,

Deputy Director for Research,

Scientific Library of the Admiral Makarov National University of Shipbuilding

SCIENTIFIC PRIORITIES IN THE WORK OF THE UNIVERSITY SCIENTIFIC LIBRARY

Abstract. *The article examines the scientific priorities and key areas of activity of the Scientific Library of Admiral Makarov National University of Shipbuilding. The Library's role in providing information and analytical support for research, fostering scholarly communication, and enhancing the effectiveness of the University's scientific work is outlined. The study analyses the Library's sociological, marketing, and scientometric research, its participation in scientific events, and its preparation of publications and methodological materials. The significance of bibliographic and biobibliographic activities in promoting the University's scholarly achievements and increasing its academic visibility is emphasized. Based on the analysis, the Library is characterized as a scientific, information, and communication centre of a modern higher education institution.*

Keywords: *scientific library; scientific activity; scientific priorities; sociological research; marketing*

research; scientometrics; scholarly publications; conferences and seminars; bibliographic indexes; institutional repository; scholarly communication; university science.

УДК 004.8:027.7

Білоножко К. С.,
завідуюча інформаційно-бібліографічним
відділом, Наукова бібліотека,
Національний університет кораблебудування ім. адм. Макарова,
просп. Героїв України, 9,
м. Миколаїв, Україна,
kateryna.bilonozhko@nuos.edu.ua

УНІВЕРСИТЕТСЬКА БІБЛІОТЕКА, АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ І ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ ВИКОРИСТАННЯ ШІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Анотація. У статті розглянуто роль університетської бібліотеки у формуванні культури академічної доброчесності та розвитку відповідального використання технологій штучного інтелекту (ШІ) в освітньому процесі. Проаналізовано нормативні підходи до забезпечення академічної доброчесності в закладі вищої освіти, окреслено виклики й можливості, пов'язані з упровадженням інструментів ШІ, а також визначено практичні напрями діяльності Наукової бібліотеки НУК у контексті розробки інституційної політики використання ШІ.

Ключові слова: академічна доброчесність, університетська бібліотека, штучний інтелект, інформаційна культура, освітній процес, політика використання ШІ.

Академічна доброчесність є фундаментальною умовою забезпечення якості освітнього та наукового процесів у закладах вищої освіти. Вона охоплює дотримання етичних норм у навчанні та дослідженнях, запобігання плагіату, розвиток інформаційної грамотності, формування відповідального ставлення до використання інформаційних ресурсів і результатів інтелектуальної діяльності.

У Національному університеті кораблебудування імені адмірала Макарова (НУК) питання академічної доброчесності врегульовано відповідними нормативними документами, зокрема Положенням про запобігання та виявлення плагіату у навчальній та науково-дослідній роботі учасників освітнього процесу та науковців НУК ім. адм. Макарова та Положенням «Про академічну доброчесність у НУК ім. адм. Макарова».

Популяризація академічної доброчесності серед освітнього процесу здійснюється через реалізацію системи заходів:

- формування умов для розвитку взаємної довіри й поваги між учасниками освітнього процесу;
- діяльність Групи сприяння академічній доброчесності;
- інформування на сайті університету, наукової бібліотеки НУК та соціальних мережах про заходи щодо формування культури академічної доброчесності;
- проведення занять, тренінгів і семінарів для учасників освітнього процесу;
- обговорення принципів академічної етики;
- тематичні зустрічі зі здобувачами гаранта, юриста, голови комісії з питань академічної доброчесності університету, Групи сприяння академічній доброчесності, працівниками бібліотеки. Університет впроваджує практики для формування академічної доброчесності, включаючи ознайомлення першокурсників із Кодексом честі та Декларацією здобувача.

Важливу роль у цих процесах відіграє університетська бібліотека, яка виступає не лише як інформаційний центр, а як платформа для формування інформаційної культури, розвитку навичок академічного письма та відповідального використання джерел. Наукова бібліотека НУК системно працює зі студентами, аспірантами та викладачами, надаючи консультації з питань цитування, використання антиплагіатних систем, підготовки наукових і кваліфікаційних робіт, а також проводить лекції та вебінари з тем інформаційної культури та академічної доброчесності.

В умовах стрімкого розвитку цифрових технологій особливої актуальності набуває питання використання інструментів штучного інтелекту в освітньому та науковому процесі. ШІ активно інтегрується в академічну діяльність, впливаючи на навчання, дослідження, комунікацію та управління знаннями. Водночас його застосування супроводжується низкою викликів, зокрема ризиками порушення академічної доброчесності, непрозорістю використання даних, проблемами авторства та відповідальності за результати роботи.

У контексті розвитку відкритої науки питання відповідального застосування ШІ набуває особливого значення, оскільки відкритість, достовірність і відтворюваність досліджень є базовими принципами сучасної наукової діяльності. Це зумовлює необхідність формування чіткої та комплексної політики використання ШІ в університетському середовищі.

НУК імені адмірала Макарова перебуває на етапі опрацювання нормативного врегулювання застосування в освітньому процесі технологій штучного інтелекту на

інституційному рівні. У цьому процесі враховується досвід українських та зарубіжних закладів вищої освіти, рекомендації Європейської мережі академічної доброчесності, а також Рекомендації Міністерства освіти і науки України щодо відповідального впровадження та використання технологій ШІ в закладах вищої освіти, оприлюднені у 2025 році [1].

Очікується, що університетська політика щодо ШІ включатиме принципи етичного використання технологій у навчанні та дослідженнях, вимоги до прозорості використання інструментів ШІ в письмових і наукових роботах, підходи до захисту персональних і наукових даних, а також систему навчання студентів і викладачів відповідальному використанню цифрових інструментів.

Наукова бібліотека НУК активно долучається до цього процесу, реалізуючи практичні кроки з підвищення рівня ШІ-грамотності: включення тематики використання ШІ до занять з інформаційної культури, інформування про ризики недоброчесного використання технологій, проведення консультацій для викладачів і фахівців кафедр. Бібліотекарі також проходять курси підвищення кваліфікації та застосовують інструменти ШІ у довідковій, комунікаційній і просвітницькій діяльності, зберігаючи контроль над якістю інформації.

Отже, формування чіткої, прозорої та адаптивної політики використання штучного інтелекту є необхідною умовою забезпечення академічної доброчесності та якості освітнього процесу. Університетська бібліотека в цьому контексті виступає ключовою інституцією, здатною поєднати інформаційну, освітню та методичну підтримку університетської спільноти в умовах цифрових трансформацій.

Список використаної літератури:

1. Рекомендації щодо відповідального впровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах вищої освіти [Електронний ресурс] / Міністерство цифрової трансформації України, Міністерство освіти і науки України та ін. – Київ, 2025. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2025/04/24/shi-v-zakladakh-vyshchoi-osvity-24-04-2025.pdf>.

UNIVERSITY LIBRARY, ACADEMIC INTEGRITY, AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE: FORMING A POLICY ON THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Abstract. The article examines the role of university libraries in shaping a culture of academic integrity and promoting the responsible use of artificial intelligence technologies in the educational process. It analyzes regulatory approaches to ensuring academic integrity in higher education institutions, outlines the challenges and opportunities

associated with the introduction of AI tools, and identifies practical areas of activity for the Scientific Library of the National University of Kyiv in the context of developing institutional policy on the use of AI.

Keywords: academic integrity, university library, artificial intelligence, information culture, educational process, AI use policy.

021.2:004.7](477.73)

Дмитричева В. І.,
завідуюча відділом, Регіональний тренінговий центр,
Миколаївська обласна універсальна наукова бібліотека,
вул. Маріупольська, 9,
м. Миколаїв, Україна,
vita.dmitricheva@gmail.com

РОЛЬ БІБЛІОТЕКИ У ФОРМУВАННІ НАВИЧОК ІНФОРМАЦІЙНОЇ, МЕДІЙНОЇ ТА ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ГРОМАДЯН

Анотація. У статті висвітлено значення цифрової грамотності в сучасному суспільстві та роль бібліотек у її розвитку. Представлено діяльність Регіонального тренінгового центру Миколаївської ОУНБ, зокрема освітні курси для людей старшого віку й тренінги для бібліотечних фахівців, практики використання платформи «Дія.Освіта» та онлайн-сервісів для самоосвіти, проєкти з медіаграмотності.

Ключові слова: цифрова грамотність; медіаграмотність; інформаційна грамотність; бібліотека; Регіональний тренінговий центр; цифрова освіта; онлайн-сервіси; інклюзивні ресурси; самоосвіта; проєкт «Дія.Освіта»; цифрові навички; хаби цифрової освіти; аудіобібліотека; штучний інтелект; критичне мислення.

Сьогодні ми живемо у світі, де цифрові технології стали невід'ємною частиною нашого повсякденного життя. Робота, навчання, спілкування, навіть отримання державних послуг – усе дедалі більше переходить у цифровий формат. Саме тому цифрова освіта набуває такого великого значення. Цифрові навички допомагають нам швидко знаходити, аналізувати й ефективно використовувати інформацію. Онлайн-курси, електронні бібліотеки, освітні платформи відкривають безмежні можливості для навчання – у будь-який час і з будь-якого місця. А володіння базовими цифровими інструментами сьогодні є необхідною умовою для працевлаштування й професійного розвитку. Водночас цифрова грамотність – це не лише про технології. Вона про вміння мислити критично, перевіряти інформацію, захищати себе від фейків і шахрайства, відповідально користуватися інтернетом і соціальними мережами. У цьому процесі бібліотеки відіграють особливу роль. Вони залишаються простором відкритого доступу до знань, місцем, де кожен може не лише знайти

інформацію, а й навчитися працювати з нею. Саме бібліотекар стає провідником у світ інформаційної, цифрової та медійної грамотності, допомагаючи іншим упевнено орієнтуватися у сучасному інформаційному середовищі.

Цифрова грамотність для користувачів. Регіональний тренінговий центр Миколаївської обласної універсальної наукової бібліотеки з 2020 р. є офіційним Хабом цифрової освіти. Центр надає населенню цифрові послуги, сприяє підвищенню цифрової грамотності та професійному розвитку бібліотечних фахівців області. Одним із ключових напрямів роботи є подолання цифрової нерівності серед людей старшого віку, які не володіють сучасними технологіями та часто стикаються із соціальною ізоляцією. Навчальний курс «Основи комп'ютерних знань» у межах Університету третього віку орієнтований на формування базових цифрових навичок для ефективного використання комп'ютера, мережі Інтернет, мобільних пристроїв у повсякденному житті (пошук інформації, онлайн-шопінг, комунікація, маршрути й транспортні сервіси тощо). Навчання має модульну структуру, заняття проводяться двічі на тиждень упродовж двох місяців (тривалість одного заняття – 1,5 год.).

Так, модуль «Комп'ютер для початківця» передбачає засвоєння основ роботи в базових офісних програмах, більш детально розглядається Microsoft Word: створення й форматування текстових документів, робота з таблицями. Модуль «Інтернет. Освоюємо нові комунікаційні можливості» знайомить з веббраузерами, пошуковими системами, вебресурсами та онлайн-банкінгом. У межах модулю «Сервіси мережі Інтернет» слухачі отримують навички роботи з електронною поштою, використання соціальних мереж та месенджерів для комунікації та обміну даними, знайомляться з правилами етикету електронного спілкування. Ще один тематичний модуль присвячений здобуттю базових цифрових навичок на національній освітній платформі «Дія.Освіта» та передбачає перегляд та проходження освітніх серіалів і симуляторів щодо безпечного користування інтернетом, створення надійних паролів, захисту персональних даних та протидії шахрайству. Модуль «Зі смартфоном на «ти»: опановуємо базові функції» сприяє здобуттю навичок налаштування мобільного пристрою, встановлення корисних застосунків, основ цифрової та інтернет-безпеки, а також створення вдалив фотографій.

Особливістю організації навчання для людей поважного віку є індивідуальний підхід: формуються невеликі групи до 10 осіб, що забезпечує можливість врахування особливостей кожного учасника, повторного пояснення матеріалу та постійної підтримки з боку тренерів.

Переваги навчального процесу у бібліотеці: відсутність надмірно тривалих лекцій, комфортний темп навчання, чітка логіка й послідовність викладення матеріалу, а головне – практичне застосування набутих навичок, що дозволяє слухачам активніше інтегруватися в сучасне цифрове суспільство.

Цифрова грамотність для бібліотечних фахівців. Якість надання цифрових послуг у громадах залежить від рівня підготовки бібліотечних фахівців. У 2024-2025 рр. на базі Регіонального тренінгового центру було організоване онлайн-навчання для координаторів Хабів цифрової освіти бібліотек Миколаївської області у межах проєкту «Бібліотеки розвивають цифрову грамотність задля посилення стійкості громад та відновлення». Ініціатива реалізована ВГО Українська бібліотечна асоціація за підтримки Програми розвитку ООН (ПРООН) в Україні у межах «Проєкту підтримки Дія», за фінансування уряду Швеції та у співпраці із Міністерством цифрової трансформації України.

Так, у серпні-вересні 2025 р. 57 бібліотечних фахівців області вдосконалили свої цифрові компетенції, опанували методики проведення тренінгів, інструменти штучного інтелекту, створення цифрового контенту для соціальних мереж, а також виконали практичні завдання зі створення е-підпису та роботи з фото- і відеоматеріалами. До заходів були залучені зовнішні експерти, які надали консультації щодо дотримання авторського права у цифровому середовищі, впливу штучного інтелекту на розповсюдження дезінформації, можливостей Порталу електронних послуг Пенсійного фонду України. Проєкт реалізується у два етапи: навчання координаторів цифрових хабів та подальше впровадження ними освітніх послуг у громадах.

У межах постійного вебкоучингу «БібліоSTUDIES» для фахівців бібліотек області проводяться тематичні вебінари щодо цифрових технологій. Так, на вебінарі «Потенціал використання соціальних медіа бібліотеками. Хостинг відеоматеріалів. Ютуб» розглядалися сучасні вимоги до бібліотечного цифрового контенту та практика його створення. Просуванню бібліотечних продуктів, створенню цифрової графіки та відео були присвячені вебінари «Основи макетування видавничих матеріалів» та «Створюємо коротке відео для соціальних мереж».

Медіаграмотність. У 2025 р. в Миколаївській обласній універсальній науковій бібліотеці проведено серію тренінгів з медіаграмотності в межах проєкту «Медіаграмотність 360: як орієнтуватися в інформаційному світі», що реалізований ресурсним центром «Вікно в Америку» за підтримки Посольства США в Україні.

Мета тренінгів – розвиток критичного мислення та навичок свідомого сприйняття інформації в умовах високої медіанасиченості. Учасники опановували базові поняття медіаграмотності, вчилися розмежовувати факти й оцінні судження, розпізнавати фейки, дезінформацію та приховані комунікації. Практична частина занять – інтерактивні вправи та аналіз актуальних інформаційних кейсів. Навчання також включає ознайомлення з елементами американського досвіду медіаосвіти через перегляд коротких відеоматеріалів.

У межах проєкту також був розроблений та записаний онлайн-курс «Медіаграмотність 360: як орієнтуватися в інформаційному світі» у вигляді коротких відео. У шести випусках висвітлюються головні теми медіаграмотності: як розпізнавати маніпуляції, фейки та дезінформацію, перевіряти джерела, розуміти вплив штучного інтелекту на інформаційний простір, протидіяти цифровим загрозам та зберігати ментальне здоров'я в умовах інформаційного перевантаження. Відео розміщені на ютуб-каналі «Миколаївська ОУНБ» і для зручності об'єднані у плейлист. Ці відео стали основою для однойменного онлайн-курсу, розробленого медіатренером і менеджером медіаосвітніх програм Академії української преси (АУП). Переглянувши 6 серій на платформі АУП, можна пройти тестування й отримати сертифікат.

Бібліотечні онлайн-сервіси для самоосвіти. Бібліотеки посилюють підтримку онлайн-освіти й самоосвіти, забезпечуючи доступ до цифрових ресурсів, освітніх платформ та навчальних матеріалів. У Миколаївській обласній універсальній науковій бібліотеці функціонує подкаст «Інклюзивна бібліотека Sounded Book», що сприяє популяризації бібліотечного фонду та залученню нових користувачів шляхом дистанційного аудіопрослуховування.

Контент сервісу структуровано за тематичними модулями. У 2025 р. створювались епізоди подкасту до модуля «Сучасне поетичне слово України» (Павло Вишебаба, Катерина Бабкіна, Сергій Жадан, Юрій Андрухович). У попередні роки були реалізовані модулі «Сучасні постаті української літератури» (творчість Юрія Іздрика, Олени Півненко, Максима Кідрука) та «Шедеври української літератури» (уривки творів українських авторів XIX-поч. XX ст. із колекції «Україніка»: Григорія Квітки-Основ'яненка, Лесі Українки, Михайла Грушевського, Івана Франка, Тараса Шевченка). Матеріали доступні на ютуб-каналі та офіційному сайті бібліотеки.

Бібліотечний проєкт «Книги без бар'єрів: аудіобібліотека для людей з вадами зору» передбачає створення інклюзивного аудіоконтенту – записів фрагментів творів

миколаївських письменників (Леонід Вишеславський, Валерій Бойченко, Дніпрова Чайка). Проект також слугує інструментом дистанційної самоосвіти. Сукупна кількість переглядів аудіоматеріалів на онлайн-ресурсах бібліотеки перевищує 16 тис.

Отже, цифрова, інформаційна та медійна грамотність – це не просто набір технічних умінь. Це основа для повноцінної участі у житті сучасного суспільства. Володіння цифровими навичками відкриває шлях до нових можливостей – професійних, освітніх, особистісного розвитку, допомагає отримувати послуги й залишатися активним громадянином у цифровому світі. Бібліотеки як простори знань і розвитку відіграють особливу роль у цьому процесі. Вони стають осередками цифрової освіти, де кожен може не лише отримати інформацію, а й навчитися працювати з нею безпечно, критично й творчо. Цифрова грамотність – це шлях до майбутнього, в якому знання, відкритість і взаємодія створюють суспільство, здатне розвиватися й адаптуватися до змін.

Список використаної літератури:

1. Бібліотеки – Хаби цифрової освіти : практ. посіб. / авт.-уклад.: О. Бруй, Т. Козицька, Г. Мацієвська, С. Моїсєєва, І. Шевченко ; заг. ред. Я. Сошинська ; ВГО Укр. бібл. асоц. ; Проект підтримки Дія. – Електрон. вид. – Київ : ВГО Укр. бібл. асоц., 2023. – 116 с.
2. IX Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна інформаційно-бібліотечна освіта: орієнтири співтворення» : зб. матеріалів, 26 лют. – 1 берез. 2019 р., смт Славське Львівської обл. / Укр. бібл. асоц. ; Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв ; редкол.: В. С. Пашкова, О. В. Воскобойнікова-Гузєва, В. В. Загуменна, І. О. Шевченко, Я. Є. Сошинська. – Електрон. вид. – Київ : Укр. бібл. асоц., 2019. – 80 с.
3. Дія.Освіта. [Електронний ресурс] : національна едьютейнмент освітня платформа актуальних знань та навичок / М-во цифрової трансформації України. – Режим доступу: <https://osvita.diia.gov.ua/> (дата звернення: 19.11.2025). – Назва з екрана.

References:

Libraries – Hubs of digital education: practical manual / author-compiler: O. Bruy, T. Kozhytska, H. Matsievska, S. Moiseeva, I. Shevchenko ; general editor: Ya. Soshynska; VGO Ukr. bibli. assoc.; Support project Action. – Electronic edition – Kyiv: VGO Ukr. bibli. assoc., 2023. – 116 p.

IX International Scientific and Practical Conference “Modern Information and Library Education: Guidelines for Co-creation”: collection of materials, February 26 – March 1, 2019, Slavske town, Lviv region / Ukrainian Library Assoc.; National Acad. of Management of Culture

and Arts; editors: V. S. Pashkova, O. V. Voskoboynikova-Guzeva, V. V. Zagumenna, I. O. Shevchenko, Ya. Ye. Soshynska. – Electronic edition – Kyiv: Ukrainian Library Assoc., 2019. – 80 p.

Diia.Education. [Electronic resource]: national edutainment educational platform of current knowledge and skills / Ministry of Digital Transformation of Ukraine. – Access mode: <https://osvita.diia.gov.ua/> (access date: 19.11.2025). – Screen title.

THE ROLE OF THE LIBRARY IN FORMING INFORMATION, MEDIA AND DIGITAL LITERACY SKILLS OF CITIZENS

Author's Summary. The article highlights the importance of digital literacy in modern society and the role of libraries in its development. The activities of the Regional Training Center of the Mykolaiv Regional Library are presented, including educational courses for older people and trainings for library professionals, practices of using the "Diia. Education" platform and online services for self-education, and media literacy projects.

Keywords: digital literacy; media literacy; information literacy; library; Regional Training Center; digital education; online services; inclusive resources; self-education; Diia.Education project; digital skills; digital education hubs; audio library; artificial intelligence; critical thinking.

УДК 930.25:004:378.147

Каргузов К. М.,

заступник директора з основної діяльності,
Державний архів Миколаївської області,
м. Миколаїв, Україна,

kartuzov@ukr.net,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2054-7236>

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ РЕСУРСІВ ДЕРЖАВНИХ АРХІВІВ У ВИКЛАДАННІ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН НА ПРИКЛАДІ ФОНДУ «КАНЦЕЛЯРІЯ МИКОЛАЇВСЬКОГО ВІЙСЬКОВОГО ГУБЕРНАТОРА»

Анотація. Стаття розглядає можливості використання цифрових ресурсів Державного архіву Миколаївської області у викладанні гуманітарних дисциплін на прикладі фонду «Канцелярія Миколаївського військового губернатора». У контексті повномасштабної війни цифрова трансформація архівної справи стала умовою безперервного доступу користувачів до документів, що дозволило залучати студентів до роботи з повноцінними цифровими копіями справ, незалежно від їхнього місця перебування. Показано, що фонд № 230 завдяки структурі, змістовій різноманітності та складній архівній біографії, може бути використаний у навчанні істориків, архівістів, краєзнавців та дослідників локальної історії. Оцифровані описи та справи дають змогу опановувати джерелознавчі методики, реконструювати міський простір, аналізувати механізми імперського управління та формувати практичні навички роботи з історичними документами. Автор

приходить до висновку, що цифрові ресурси архіву не лише зберігають унікальні історичні матеріали, а й створюють нові освітні можливості, підсилюючи зв'язок між архівною інституцією та закладами вищої освіти.

Ключові слова: *Державний архів Миколаївської області, цифрові архіви, локальна історія, джерелознавство, Миколаївське військове губернаторство, архівний фонд, гуманітарна освіта, оцифрування, війна.*

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України суттєво обмежила фізичний доступ користувачів до державних архівів: міркування безпеки, загроза обстрілів, пошкодження будівель, евакуація частини фондів, перебої енергопостачання змусили архівні установи запроваджувати обмеження роботи читальних залів і змінювати режими обслуговування. Водночас ці виклики стали каталізатором прискореної цифрової трансформації: оцифрування документів перетворилося на один із ключових інструментів збереження архівної інформації та забезпечення безперервності доступу до неї навіть за умов війни.

На цьому тлі цифрова трансформація архівної справи змінює уявлення про те, як студенти працюють з історичними джерелами в навчальному процесі. Для закладів вищої освіти це означає можливість залучати до навчання не лише окремі публікації документів, а цілі фонди, з їх історією формування, структурою та проблемами збереженості. Державний архів Миколаївської області послідовно вибудовує власну цифрову інфраструктуру: оцифровує описи, метричні книги, аудіовізуальні матеріали, створює спеціалізовані цифрові колекції, впроваджує практики ініціативного документування та забезпечує віддалений доступ до документів. Саме на базі цих напрацювань виникає можливість системно інтегрувати архівні джерела у викладання гуманітарних дисциплін, зокрема історії, краєзнавства, культурології, публічної історії та джерелознавства. Особливе місце у цьому процесі посідає фонд «Канцелярія Миколаївського військового губернатора» (фонд давніх актів № 230) Державного архіву Миколаївської області. Це один з найрепрезентативніших фондів для вивчення адміністративної, військово морської та соціально економічної історії Півдня України XIX століття. Документи фонду відображають діяльність установи, яка поєднувала функції військового губернатора і головного командира Чорноморського флоту і портів, а також регулювала розвиток Миколаєва, Севастополя і підпорядкованих адміралтейських поселень. Історія формування фонду пов'язана з багаторазовими переміщеннями, вилученнями, втратами, а також з виокремленням таємної частини у складі фонду № 356 ЦДІАК України.

Саме ця складна архівна біографія фонду робить його надзвичайно зручним матеріалом для навчання сучасних істориків, архівістів і краєзнавців.

Структура фонду сформована на основі ділових номерів і хронологічного принципу. Окремі описи поєднують укази, циркуляри, розпорядження, журнали засідань, службове листування, рапорти, статистичні відомості, прохання приватних осіб, а також матеріали судових та поліцейських справ. У службовій характеристиці фонду, складеній у 1930-х роках, наголошувалося, що серед великої кількості рутинних управлінських матеріалів трапляються документи виняткового історичного значення, зокрема справи про тілесні покарання і покарання за втечі з військової служби, продаж селян, скарги на жорстоке поводження власників, втечі з в'язниць, численні справи про будівництво, благоустрій міста, регулювання міського простору, а також матеріали місцевого значення, пов'язані з економічним життям регіону.

У змістовому плані фонд «Канцелярія Миколаївського військового губернатора» дає змогу будувати різні освітні траєкторії. Для студентів історичних спеціальностей він відкриває широке поле для реконструкції механізмів імперського управління. Документи щодо створення і функціонування військового губернаторства, розпорядження Міністерства морських сил, матеріали про взаємодію флотських і цивільних установ дозволяють аналізувати, як імперська влада організовувала управління новоздобутими територіями Причорномор'я, яким чином здійснювалося поєднання військових, поліцейських та адміністративних функцій на рівні одного посадовця. Студенти можуть простежувати зміни компетенцій, вплив загальноімперських реформ на локальні практики, порівнювати ситуацію на Півдні України з іншими регіонами імперії.

Для краєзнавців фонд цінний насамперед можливістю вивчення міського простору Миколаєва і Севастополя, історії окремих районів, вулиць, кварталів. Земельні справи, документи про забудову, регулювання торгівлі й ремесел, організацію міської інфраструктури дають конкретні відомості про власників садиб, міщанські родини, ремісничі осередки. На основі цих матеріалів можливі студентські дослідження, присвячені історії окремих міських локацій, реконструкції змін міського ландшафту впродовж XIX століття, виявленню спадкоємності окремих інституцій або об'єктів. Для курсу з історії Південної України та історичного краєзнавства це відкриває шлях до поєднання макrorівня (імперська політика) і мікрорівня (повсякденне життя міста).

Для студентів архівознавчих і документознавчих спеціальностей фонд виступає як навчальний майданчик для опанування власне архівних методик. На його прикладі можна демонструвати поняття фондоутворювача, історії фонду, справи фонду як комплексу службових документів про його долю, акту про воєнні збитки, протоколів комісій, листування з центральними архівними установами. Особливої уваги заслуговує ситуація з виділенням так званої таємної частини фонду, яка згодом була розміщена в ЦДІАК України і стала окремим архівним комплексом. Це дає можливість студентам навчитися співвідносити документи, розпорошені між різними архівами, працювати з описами, шифрами, актами приймання передавання і розуміти, як описові системи впливають на доступ до джерела.

Можливості використання фонду для гуманітарної освіти принципово розширилися завдяки цифровим проєктам Державного архіву Миколаївської області. Оцифровані описи та справи дають змогу переносити роботу з документами з читальної зали в аудиторію або у віртуальний простір, що особливо важливо для студентів, які навчаються дистанційно або перебувають за межами регіону. Для викладача це відкриває шлях до створення навчальних модулів, де студенти отримують доступ не до фрагментів, а до повноцінних цифрових копій справ, можуть самостійно аналізувати структуру документа, виявляти контекст, формувати власні джерелознавчі висновки.

У дидактичному вимірі використання фонду можна описати як поступове занурення студента у різні рівні роботи з джерелом. На першому рівні відбувається ознайомлення з історією та структурою фонду, ключовими датами, змінами у його складі. Далі студенти працюють з цифровими копіями конкретних справ, готують джерелознавчі характеристики, реконструюють коло учасників подій, аналізують мову адміністративного тексту. Наступний рівень передбачає створення власних дослідницьких або краєзнавчих мікропроєктів: від реконструкції історії конкретної вулиці чи установи до аналізу конфліктної ситуації, відображеної у документах. У процесі такої роботи студенти опановують не лише змістовий матеріал, а й архівні принципи опису, правила цитування, етичні аспекти роботи з джерелами.

У підсумку студенти, у тому числі ті, хто вимушено навчається дистанційно або перебуває за кордоном, отримали можливість повноцінно працювати з фондами, зокрема з матеріалами фонду «Канцелярія Миколаївського військового губернатора», через відкритий онлайн доступ.

Підсумовуючи, фонд «Канцелярія Миколаївського військового губернатора» у поєднанні з цифровими ресурсами Державного архіву Миколаївської області демонструє, як архівний комплекс може стати лабораторією гуманітарної освіти. Він дозволяє одночасно розвивати у студентів джерелознавчу культуру, розуміння локальної історії, навички критичного мислення та базові компетентності цифрової гуманітаристики.

Попри обстріли, перебої енергопостачання та необхідність забезпечення фізичної безпеки співробітників, архів не зупинив робіт з оцифрування, наростив обсяги сканування, впорядкував масиви цифрових копій і організував їх збереження та доступ, що створює передумови для подальшого розширення співпраці між архівними установами та закладами вищої освіти.

Kartuzov Kostiantyn,

Deputy Director for Core Activities,

State Archives of Mykolaiv Region

USING DIGITAL RESOURCES OF STATE ARCHIVES IN HUMANITIES EDUCATION: THE CASE OF THE FOND «OFFICE OF THE MYKOLAIV MILITARY GOVERNOR»

Abstract. *The article examines the potential of using digital resources of the State Archives of Mykolaiv Region in teaching humanities, focusing on the archival fond «Office of the Mykolaiv Military Governor». In the context of full-scale war, digital transformation became essential for ensuring uninterrupted access to archival materials, enabling students to work with complete digital copies regardless of their location. Due to its structure, rich content and complex archival history, fond No. 230 may serve as a valuable educational resource for historians, archivists and researchers of local history. Digital descriptions and case files allow students to master source-critical methodology, reconstruct urban space, analyse mechanisms of imperial governance and develop practical skills of working with historical documents. The article concludes that the digital resources of the archive not only preserve unique historical materials but also open new opportunities for higher education, strengthening cooperation between archival institutions and universities.*

Keywords: *digital archives; State Archives of Mykolaiv Region; archival fond; local history; source studies; humanities education; digitization.*

УДК 027.7:378:316.6

Киричок І. В.,

директор Наукової бібліотеки,

iv.kyrychok@knmu.edu.ua,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0505-5364>

Бабак Т. О.,

завідувач відділу обслуговування користувачів Наукової бібліотеки,

to.babak@knmu.edu.ua,

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-7061-3912>

Красюкова О. О.,

заступник директора Наукової бібліотеки,

oo.krasyukova@knmu.edu.ua,

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-7568-5026>

Харківський національний медичний університет,
м. Харків, Україна

УНІВЕРСИТЕТСЬКА БІБЛІОТЕКА ЯК ПРОСТІР ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ: ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

Анотація. У роботі розглянуто феномен університетської бібліотеки як простору психосоціальної підтримки в контексті сучасних викликів, зокрема воєнного стану та підвищеного рівня стресу серед студентської молоді. Проаналізовано зарубіжний (США, Великобританія) та вітчизняний досвід упровадження бібліотечних ініціатив, спрямованих на підтримку ментального здоров'я користувачів, та визначено основні форми і практики бібліотечної діяльності, що сприяють психологічному добробуту спільноти. Особливу увагу приділено українським бібліотекам, які в умовах війни виконують важливу місію – формують безпечний, інклюзивний простір для емоційного відновлення, самовираження й соціальної взаємодопомоги. Підкреслено роль бібліотек як партнерів державних програм з охорони ментального здоров'я та складових системи психосоціальної допомоги населенню.

Ключові слова: університетська бібліотека, психосоціальна підтримка, ментальне здоров'я, психічне благополуччя, освітній простір, здобувачі вищої освіти, студенти, психологічний добробут користувачів.

Вступ. У сучасному світі питання збереження та зміцнення ментального здоров'я набуває особливої актуальності, адже щоденні стреси, перевантаження, інформаційний шум та високі вимоги до результативності навчальної й професійної діяльності суттєво впливають на психологічний стан людини. За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, психічне здоров'я є невід'ємною складовою загального здоров'я людини й включає емоційне, психологічне та соціальне благополуччя [21]. В умовах воєнного стану, постійного стресу й інформаційних перевантажень підтримка внутрішнього ресурсу особистості стає однією з ключових потреб.

Мета роботи – проаналізувати зарубіжний та вітчизняний досвід застосування в бібліотечному середовищі різноманітних активностей з підтримки ментального здоров'я користувачів, визначити роль університетських бібліотек як простору психосоціальної підтримки та завдання, які постають перед ними щодо імплементації ефективних практик в діяльність.

Університетські бібліотеки традиційно асоціюються з навчанням, дослідженнями та доступом до знань. Проте в останні десятиліття їхня роль виходить далеко за межі

академічної підтримки. Зростання уваги до проблем ментального здоров'я серед студентської молоді, викладачів та співробітників закладів вищої освіти зумовило трансформацію бібліотек у простори психологічного добробуту. Сучасна університетська бібліотека стає «третім місцем» – середовищем, де поряд із традиційними інформаційними ресурсами користувачі отримують можливість зняти стрес, відновити внутрішній баланс і відчувати підтримку спільноти.

Досвід університетських бібліотек США та європейських країн, зокрема Великобританії, у сфері підтримки ментального здоров'я, насамперед здобувачів вищої освіти, демонструє різноманітність підходів: від програм усвідомленості та арттерапії до створення зон тиші, клубів за інтересами й ініціатив «живих бібліотек». Для підтримки психічного благополуччя студентів, особливо в періоди підвищеного стресу, університетські бібліотеки дедалі активніше адаптують свої послуги та простори. Вони не лише беруть участь у загально університетських програмах, а й реалізують власні ініціативи, орієнтовані на добробут студентів. Визнаючи важливість усунення бар'єрів у доступі до ресурсів, бібліотеки пропонують низку ініціатив, що сприяють зниженню емоційного навантаження та підвищенню комфортності освітнього середовища [30].

Серед найпоширеніших послуг – подовжені години роботи, що забезпечують студентам доступ до простору для навчання у зручний час. Це дозволяє зменшити напругу, пов'язану з обмеженим графіком та сприяє кращому плануванню навчального процесу [22].

Бібліотеки активно впроваджують антистресові ініціативи, серед яких особливої популярності набули сеанси анімалотерапії. У співпраці з волонтерськими організаціями бібліотеки організовують терапевтичні зустрічі студентів з тваринами – собаками, козенятами, морськими свинками, кошенятами, а подекуди навіть із совами [7, 19, 18]. Такі заходи сприяють покращенню емоційного стану, зниженню рівня стресу та створюють атмосферу психологічного комфорту. У деяких навчальних закладах анімалотерапія вже стала постійною складовою бібліотечних програм підтримки ментального здоров'я.

Для бібліотек, які не мають можливості працювати з тваринами, альтернативою стали настільні ігри, пазли та арттерапевтичні заходи, які доступні в загальних зонах чи спеціально облаштованих приміщеннях. Так, бібліотека Університету Кіла (Стаффордшир, Англія) організувала спеціальні розмальовки, а бібліотека Потсдамського університету штату Нью-Йорк (США) пропонувала міні-гольф, станцію для виготовлення прикрас з бісеру та, навіть,

пісочницю з конструкторами Matchbox [24, 28]. Ці активності спрямовані на короткотривале переключення уваги, що допомагає перезарядитися між навчальними сесіями [10, 11, 12].

Ще однією поширеною практикою є роздача закусок і напоїв під час періоду іспитів. Університетські бібліотеки забезпечують студентів кавою, фруктами, тістечками, піцою та іншими снеками, щоб допомогти їм підтримувати енергію в умовах інтенсивного навчання [9, 13, 16]. Така підтримка не лише знижує рівень втоми, а й створює атмосферу турботи та підтримки.

Університетські бібліотеки дедалі частіше переосмислюють свої фізичні простори як засоби підтримки ментального здоров'я студентів. Навіть за обмежених ресурсів бібліотеки впроваджують низку ініціатив: від простих змін у розстановці меблів до створення спеціалізованих зон для релаксації, активного навчання чи цифрового детоксу. Так, у бібліотеці Альбертсон Університету в м. Бойсе (штат Айдахо, США) проводяться консультації з харчування, вакцинація та воркшопи з управління стресом без значних капіталовкладень. У межах ініціативи «Talk in the Stall» інформаційні матеріали розміщують у туалетних кімнатах, а на бібліотечних комп'ютерах показують заставки, присвячені здоров'ю [25].

Бібліотеки штату Мічиган підтримують студентів, роздаючи спеціальні набори для профілактики застуди [16], а в Меморіальній бібліотеці Бізелла (Університет Оклахоми) та в бібліотеці В. Е. Б. Дюбуа (Університет Массачусетса) запровадили лабіринти для медитативної ходьби, які зарекомендували себе як ефективний інструмент для зниження рівня стресу [14, 29].

Доступним та водночас ефективним засобом покращення психоемоційного стану користувачів стали просторові модифікації, пов'язані з освітленням і природними елементами. Зокрема, радять збільшувати кількість природного освітлення або використовувати лампи для світлотерапії [8, 27]. Додатково позитивний ефект забезпечує включення до інтер'єру живих рослин, що сприяють створенню заспокійливої атмосфери у бібліотечному просторі. Бібліотеки також трансформують навчальні зони: встановлюють активні робочі місця – крісла-балансири, бігові та велотренажери [26], які сприяють фізичній активності під час навчання.

Ще однією поширеною практикою є створення спеціальних зон, призначених для медитації. Показовим прикладом є Бібліотека імені Родні А. Брігса в Університеті Міннесоти в Моррісі, яка перенесла свій тимчасовий простір для роздумів до переобладнаної

навчальної кімнати. Оновлена кімната для медитації оснащена килимком для медитації, кріслами-мішками, м'яким заспокійливим освітленням і музикою, садом дзен, інтерактивною пісочною інсталяцією та ароматичними оліями [9]. Аналогічно, бібліотека Університету Гумбольдта створила «Library Brain Booth» – простір з кількома станціями, що пропонують інструменти та заняття для дослідження різних форм і технік релаксації, включно з біологічним зворотним зв'язком, розмальовками, світлотерапією, читанням, настільними іграми та зануренням у віртуальну реальність [23].

У контексті цифрового перевантаження все більше бібліотек впроваджують зони цифрового детоксу. Наприклад, у бібліотеці Університету Колорадо в Колорадо Спрінгс деякі комп'ютери блокують доступ до соцмереж [15]. У бібліотеці Davis Family Коледжу Міддлбері кімната «Unplug and Recharge», яка спочатку була доступною лише у період іспитів, виявилася настільки популярною, що стала постійною [20]. У свою чергу, бібліотека Університету Вейк Форест облаштувала «ZieSta Room», де студентів заохочують вимкнути свої пристрої та відпочити на одному з наданих крісел-реклайнерів. Зважаючи на те, що серед студентів широко поширене недосипання, Вайз стверджує, що бібліотеки можуть протидіяти його шкідливому впливу на психосоціальне функціонування та успішність, інтегруючи у свої простори зони для сну. Бібліотеки, які надають можливість для відпочинку, облаштовують спеціальні місця для сну, які розташовані у тихій частині бібліотеки, або окремі кімнати для відпочинку; їхнє оснащення включає крісла-мішки, розкладні ліжка та шафки, а також більш технологічні «капсули для сну» – напівзакриті крісла-реклайнери з музикою, підсвічуванням і вібраціями для кращого розслаблення [31].

Загалом, ці спеціалізовані послуги демонструють прагнення бібліотек усвідомлено підтримувати студентів, визнаючи свою ключову роль у навчальному процесі та повсякденному житті університетської спільноти. Подовжений графік роботи, антистресові заходи, творчі активності та турбота про фізичний комфорт користувачів сприяють формуванню сприятливого освітнього середовища, яке відповідає як академічним, так і психоемоційним потребам студентів [17]. Попри іноді нетрадиційний характер таких ініціатив, вони відображають щире прагнення бібліотек зробити студентський досвід більш гармонійним, комфортним і збалансованим.

У сучасних умовах війни та затяжної соціальної напруги в Україні питання збереження ментального здоров'я набуло надзвичайної актуальності. З 2022 року в країні впроваджується Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?», ініційована першою

леді України Оленою Зеленською, метою якої є розбудова ефективної системи надання психосоціальної допомоги та формування культури піклування про психічне благополуччя громадян. Особливу увагу приділяється закладам вищої освіти, які мають створити безпечне освітнє середовище, стати простором психосоціальної підтримки та турботи про ментальне здоров'я [5].

Підтримка ментального здоров'я стоїть в ряду пріоритетних задач державної політики. Зокрема, у 2023 році Міністерство культури та стратегічних комунікацій України за сприяння ЮНЕСКО ініціювало проєкт «Мистецтво допомагати», який передбачає залучення бібліотек, закладів культури та мистецької освіти до надання психосоціальної підтримки населенню – ініціатива «Ментальне здоров'я: бібліотека як простір психосоціальної підтримки» стала одним із ключових напрямків цього проєкту у 2024 році. Метою цієї ініціативи є створення умов для підвищення обізнаності бібліотечних фахівців щодо питань ментального здоров'я, формування навичок самодопомоги та забезпечення комфортного простору для емоційного відновлення користувачів. У цьому контексті українські бібліотеки стали активними учасниками процесу надання ментальної підтримки, виступаючи як осередки соціального згуртування, просвіти та ресурсного забезпечення громад.

Бібліотеки України активно трансформують свою діяльність, впроваджуючи програми та заходи, спрямовані на підтримку ментального здоров'я різних категорій користувачів. Роль бібліотек як безпечних просторів для психоемоційної підтримки виявляється особливо значущою в контексті адаптації, реабілітації та соціального включення постраждалих від війни. Серед поширених підходів – популяризація літературних джерел про ментальне здоров'я, організація психологічних тренінгів, арттерапевтичних та інших креативних практик, які сприяють емоційному розвантаженню, зниженню рівня тривожності та самовираженню через творчість. Бібліотеки також реалізують програми психосоціальної адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та осіб з вразливих груп.

Так, бібліотека Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського спільно з іншими структурними підрозділами вишу проводить роботу щодо підтримки ментального здоров'я здобувачів освіти та викладачів, виконуючи соціально-виховні функції, зокрема інформаційно-комунікаційну та соціоінтеграційну, через тісний взаємозв'язок із користувачем. Серед заходів щодо психосоціальної підтримки: організація літературних виставок та формування колекції інформаційних ресурсів про

ментальне здоров'я, створення безпечних просторів із затишною атмосферою та «зелених» зон для психоемоційної підтримки, співпраця з психологами, книжкові клуби, творчі майстерні та ін., підтримуючи інклюзивну політику. Творча взаємодія бібліотекарів та користувачів створює умови для покращення психоемоційного стану [1].

Наукова бібліотека Київського національного університету культури та мистецтв, окрім традиційних методів культурно-просвітницької роботи з молоддю (виставки, огляди літератури тощо), об'єднує студентство з різних куточків України задля культурного обміну та патріотичного виховання, залучає до спілкування в атмосфері книг та взаємодії в коворкінгових просторах бібліотеки, серед яких простір для творчості SOTA, інтелектуальне ком'юніті «Cogito Club», організовуючи консультації з фахівцями, психологічні тренінги, творчі майстер-класи, ігрові та інші заходи [4].

Наукова бібліотека Ужгородського національного університету (НБ УжНУ) з початком повномасштабного вторгнення російських військ в Україну запровадила нові напрями роботи – надання допомоги ВПО, зокрема дітям – від малюків до студентів. Так, співробітниками НБ УжНУ організовано дитячі простори (для дошкільнят – з функціями дитсадку), виставкові експозиції дитячих малюнків, надісланих зі США на підтримку українських дітей, проводяться творчі майстер-класи (виготовлення ялинкових прикрас, новорічних малюнків, різдвяних поробок, валентинок, листівок з побажаннями захисникам України, розфарбування гіпсових фігурок тощо), знайомство з українськими традиціями, студентські зустрічі, перегляди документальних фільмів та їх обговорення, екскурсії тощо [3].

Наукова бібліотека Харківського національного медичного університету (НБ ХНМУ) в межах Всеукраїнської програми «Ти як?» з березня 2024 року щомісяця проводить артсесії, зокрема майстер-класи з малювання «Магія Петриківського розпису», для всіх представників університетської спільноти та членів їхніх родин з метою підтримки ментального здоров'я в умовах прифронтового міста [2]. Арттерапія вважається одним з найбезпечніших втручань у здоров'я людини, яку можна застосовувати для підтримки психологічного здоров'я без спеціальної освіти [6].

ХНМУ доєднався до проєкту «Місячник обізнаності про ментальне здоров'я», проведеного за ініціативи МОЗ України в медичних вишах у травні 2025 року. У межах цього проєкту НБ ХНМУ провела для дорослих та дітей 2 майстер-класи «Кольори добра: петриківський розпис для гарного настрою». Малювання та спілкування під час таких

артзаходів допомагають долати стрес, знизити тривожність, відновити внутрішній баланс і відчувати підтримку спільноти, тим самим покращують психоемоційний стан людини [2].

На території НБ ХНМУ в серпні 2025 року організовано простір психоемоційного розвантаження, в якому представлені настільні ігри (шахи, шашки та ін.), розмальовки для дорослих та дітей, набори пазлів, комплекс для перегляду фільмів тощо, – у вільний час можна самостійно або з друзями, колегами, рідними скористатися можливістю відпочити, відволіктись від буденності, відновити свої внутрішні сили.

Отже, аналізуючи досвід зарубіжних і українських бібліотек щодо психосоціальної підтримки в освітньому середовищі, можна дійти наступних висновків:

- університетські бібліотеки у сучасних умовах набувають нового соціального виміру – вони перетворюються з традиційних інформаційних центрів на відкриті простори психосоціальної підтримки, що сприяють формуванню здорового, безпечного та інклюзивного освітнього середовища;

- зарубіжний досвід свідчить про ефективність інтеграції програм підтримки ментального здоров'я у діяльність бібліотек. Такі ініціативи, як арттерапія, ігротерапія, анімалотерапія, зони для відпочинку, медитації чи цифрового детоксу, сприяють зниженню рівня стресу й тривожності, розвитку креативності та соціальної згуртованості студентської молоді;

- вітчизняні бібліотеки, адаптуючись до умов війни й тривалих соціальних криз, активно впроваджують власні моделі психосоціальної підтримки, зокрема організовують арттерапевтичні заходи, творчі майстерні, інтерактивні простори, співпрацюють із психологами, волонтерами та громадськими організаціями, завдяки чому стають центрами відновлення, спілкування та взаємодопомоги;

- реалізація програм підтримки ментального здоров'я у бібліотеках вимагає комплексного підходу, що поєднує фізичну трансформацію простору, підвищення психологічної компетентності бібліотекарів, розвиток партнерства і використання цифрових ресурсів для просвітницької роботи;

- бібліотекарі виступають фасилітаторами психологічного комфорту – посередниками між знанням, культурою та емоційним досвідом користувачів, чия емпатія, відкритість і готовність підтримати створюють у бібліотеці атмосферу довіри й безпеки;

- подальший розвиток бібліотек як просторів психосоціальної підтримки потребує стратегічного бачення, включення відповідних положень у плани розвитку університетів,

участі в державних та міжнародних програмах з охорони ментального здоров'я, що дозволить зробити бібліотеку важливим партнером у реалізації національної політики з формування культури турботи про психічне благополуччя.

Таким чином, університетська бібліотека сьогодні постає не лише сховищем знань, а й простором людяності та емпатії, підтримки та взаємоповаги – місцем, де поєднуються інтелектуальний розвиток, емоційне відновлення й соціальне єднання академічної спільноти.

Список використаної літератури:

1. Білоус В. Формування середовища підтримки ментального здоров'я у ВДПУ ім. М. Коцюбинського: виклики та можливості / В. Білоус, Л. Бровчак // Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі : матеріали VI науково-практичної конференції, присвяченої 105-річчю Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету, Харків, 28–29 жовт. 2025 р. – Харків, 2025. – С. 32–43. – Режим доступу: <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/36821> (дата звернення 01.11.2025).

2. Киричок І. Артсесії як інструмент підтримки ментального здоров'я університетської спільноти: результати анкетування в ХНМУ / І. Киричок, О. Красюкова, Т. Бабак // Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі : матеріали VI науково-практичної конференції, присвяченої 105-річчю Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету, Харків, 28–29 жовт. 2025 р. – Харків, 2025. – С. 84–91. – Режим доступу: <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/36829> (дата звернення 01.11.2025).

3. Медведь М. Бібліотечні пропозиції дітям зі статусом внутрішньо переміщених осіб: досвід роботи Наукової бібліотеки Ужгородського національного університету / М. Медведь, М. Медвідь // Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі : матеріали VI науково-практичної конференції, присвяченої 105-річчю Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету, Харків, 28–29 жовт. 2025 р. – Харків, 2025. – С. 104–109. – Режим доступу: <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/36833> (дата звернення 01.11.2025).

4. Несін В. Психосоціальна підтримка бібліотеки закладу вищої освіти в умовах війни / В. Несін // Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі : матеріали VI науково-практичної конференції, присвяченої 105-річчю Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету, Харків, 28–29 жовт. 2025 р. – Харків, 2025. – С. 114–120. – Режим доступу: <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/36836> (дата звернення 01.11.2025).

5. Університет як простір психосоціальної підтримки та турботи про психічне здоров'я [Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?» ініціативи першої леді Олени Зеленської] : посібник / А. А. Голотенко, І. В. Данилюк, О. І. Збітнєва [та ін.]. – Режим доступу : <https://howareu.com/static-objects/howareu/media/PDF/gaid-universitet-iak-prostir-psixosocialnoi-pidtrimki-ta-turboti-pro-psixicne-zdorovia.pdf> (дата звернення 16.09.2025).
6. Art therapy as a treatment for adults with learning disabilities who are experiencing mental distress: A configurative systematic review with narrative synthesis [Electronic recourse] / N. Power, T. L. Harrison, S. Hackett, C. Carr // The Arts in Psychotherapy. – 2023. – Vol. 86. – P. 102088. – Mode of access: <https://doi.org/10.1016/J.AIP.2023.102088> (date Accessed: 28 Oct. 2025). – Title from the screen.
7. Bell A. Paws for a Study Break: Running an Animal-Assisted Therapy Program at the Gerstein Science Information Centre [Electronic recourse] / A. Bell // Partnership : The Canadian Journal of Library and Information Practice and Research. – 2013. – Vol. 8, No 1. – Mode of access: <https://doi.org/10.21083/PARTNERSHIP.V8I1.2403> (date accessed: 28 Oct. 2025). – Title from the screen.
8. Bohuski L. What if your library can't go green?: Promoting wellness in libraries // Handbook of research on emerging trends and technologies in library and information science / eds.: A. Kaushik, P. Biswas & A. Kumar. – IGI Global, 2020. – P. 13–26.
9. Bremer P. Reflecting on student mental health: Creating a meditation room in a small college library [Electronic recourse] / P. Bremer // College & Research Libraries News. – 2019. – Vol. 80, No 6. – P. 339. – Mode of access: <https://doi.org/10.5860/crln.80.6.339> (date accessed: 28 Oct. 2025). – Title from the screen.
10. Brewerton A. Helping students to «study happy» [Electronic recourse] / A. Brewerton, R. Woolley // *CILIP Update*. – 2016. – P. 28–30. – Mode of access: <https://wrap.warwick.ac.uk/id/eprint/83173/> (date accessed: 28 Oct. 2025). – Title from the screen.
11. Brewerton A. Study happy: Library wellbeing initiatives from the University of Warwick [Electronic recourse] / A. Brewerton, R. Woolley // *Sconul Focus*. – 2016. – Vol. 68. – P. 15–25. <https://wrap.warwick.ac.uk/id/eprint/86164/> (date accessed: 28 Oct. 2025). – Title from the screen.
12. Casucci T. A health sciences library promotes wellness with free yoga [Electronic recourse] / T. Casucci, D. Baluchi // *Journal of the Medical Library Association* – 2019. – Vol. 107,

No 1. – P. 80–88. – Mode of access: <https://doi.org/10.5195/JMLA.2019.475> (date accessed: 28 Oct. 2025). – Title from the screen.

13. Clark A. C. From Stress-Relieving Kittens to Free Coffee & Chocolate: The Whitworth University Library is Market Fresh / A. C. Clark, T. E. Robinson // Alki : The Washington Library Association Journal. – 2015. – Vol. 31, No 2. – P. 13–15.

14. Cook M. Interactive mindfulness technology: A walking labyrinth in an academic library [Electronic recourse] / M. Cook, J. B. Croft // College & Research Libraries News. – 2015. – Vol. 76, No 6. – P. 318–322. – Mode of access: <https://doi.org/10.5860/crln.76.6.9328> (date accessed: 28 Oct. 2025). – Title from the screen.

15. Fitz R. Social media-free zones make library debut [Electronic recourse] / R. Fitz // Communique. University of Colorado Colorado Springs. – 2012. – 28 February. – Mode of access: <https://communique.uccs.edu/?p=6169> (date accessed: 28 Oct. 2025). – Title from the screen.

16. Flynn H. Beyond Therapy Dogs: Coordinating Large-Scale Finals Week Activities [Electronic recourse] / H. Flynn // Public Services Quarterly. – 2017. – Vol. 13, No 2. – P. 117–123. – Mode of access: <https://doi.org/10.1080/15228959.2017.1303419> (date accessed: 28 Oct. 2025). – Title from the screen.

17. Henrich K. Supporting Student Wellbeing and Holistic Success: A Public Services Approach [Electronic recourse] / K. Henrich // International Information and Library Review. – 2020. – Vol. 52, No 3. – P. 235–243. – Mode of access: <https://doi.org/10.1080/10572317.2020.1785171> (date accessed: 28 Oct. 2025). – Title from the screen.

18. Houghton R. Owl about that? The use of animals to engage students with library services [Electronic recourse] / R. Houghton // ALISS Quarterly. – 2019. – Vol. 14, No 2. – P. 13–15. – Mode of access: <https://alissnet.files.wordpress.com/2019/02/aliss-vol-14-no2-jan19.pdf> (date Accessed: 28 Oct. 2025). – Title from the screen.

19. Jalongo M. R. Therapy Dogs in Academic Libraries: A Way to Foster Student Engagement and Mitigate Self-Reported Stress during Finals [Electronic recourse] / M. R. Jalongo, T. McDevitt // Public Services Quarterly. – 2015. – Vol. 11, No 4. – P. 254–269. – Mode of access: <https://doi.org/10.1080/15228959.2015.1084904;ISSUE:ISSUE:DOI2> (date accessed: 28 Oct. 2025). – Title from the screen.

20. Macfarlane C. Unplug and recharge – all year! [Electronic recourse] // Library & Information Technology Services : [blog]. – 2016. – 29 November. – Mode of access: <https://sites.middlebury.edu/lis/2016/11/29/unplug-and-recharge-all-year/>. – Title from the screen.
21. Mental health [Electronic recourse] // World Health Organization : [website]. – 2025. – 8 October. – Mode of access: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response> (date accessed: 28 Oct. 2025). – Title from the screen.
22. Meyers-Martin C. The finals stretch: exams week library outreach surveyed [Electronic recourse] / C. Meyers-Martin, L. Borchard // Reference Services Review. – 2015. – Vol. 43, No 4. – P. 510–532. – Mode of access: <https://doi.org/10.1108/RSR-03-2015-0019> (date accessed: 28 Oct. 2025). – Title from the screen.
23. Mourer M. M. Dare to Share the Silence: Tools and Practices of Contemplative Pedagogy in a Library Brain Booth [Electronic recourse] / M. M. Mourer, K. G. Karadjova // Communications in Computer and Information Science. – 2018. – Vol. 810. – P. 781–790. – Mode of access: https://doi.org/10.1007/978-3-319-74334-9_79 (date Accessed: 28 Oct. 2025). – Title from the screen.
24. Newton D. Releasing Steam: Stressbusters to Market the Library as Place [Electronic recourse] / D. Newton // Public Services Quarterly. – 2011. – Vol. 7, No 3–4. – P. 169–172. – Mode of access: <https://doi.org/10.1080/15228959.2011.622648> (date Accessed: 28 Oct. 2025). – Title from the screen.
25. Ramsey E. Academic libraries as active contributors to student wellness [Electronic recourse] / E. Ramsey, M. C. Aagard // College and Undergraduate Libraries. – 2018. – Vol. 25, No 4. – P. 328–334. – Mode of access: <https://doi.org/10.1080/10691316.2018.1517433> (date accessed: 28 Oct. 2025). – Title from the screen.
26. Reading, writing, and running? Assessing active space in libraries [Electronic recourse] / K. A. Clement, S. Carr, L. Johnson [et al.] // Performance Measurement and Metrics. – 2018. – Vol. 19, No 3. – P. 166–175. – Mode of access: <https://doi.org/10.1108/PMM-03-2018-0011> (date accessed: 28 Oct. 2025). – Title from the screen.
27. Reis S. Promoting wellness and healthy habits in academic law libraries [Electronic recourse] / S. Reis // CALL bulletin. – 2018. – Vol. 249. – P. 19–21. – Mode of access: <https://bulletin.chicagolawlib.org/2018/11/promoting-wellness-and-healthy-habits-in-academic-law-libraries/> (date accessed: 28 Oct. 2025). – Title from the screen.

28. Smith C. Exam Plus: A collaborative approach to promoting well-being at Keele / C. Smith // ALISS Quarterly. – 2019. – Vol. 14, No 12. – P. 3–7.
29. The Effects of Labyrinth Walking in an Academic Library [Electronic recourse] / D. M. Zucker, J. Choi, M. Cook, J. B. Croft // Journal of Library Administration. – 2016. – Vol. 56, No 8. – P. 957–973. – Mode of access: <https://doi.org/10.7282/T3J67K18> (date accessed: 28 Oct. 2025). – Title from the screen.
30. Walton G. Supporting Student Wellbeing in the University Library: A Core Service or a Distraction? [Electronic recourse] / G. Walton // New Review of Academic Librarianship. – 2018. – Vol. 24, No 2. – P. 121–123. – Mode of access: <https://doi.org/10.1080/13614533.2017.1418240> (date accessed: 28 Oct. 2025). – Title from the screen.
31. Wise M. J. Naps and Sleep Deprivation: Why Academic Libraries Should Consider Adding Nap Stations to their Services for Students [Electronic recourse] / M. J. Wise // New Review of Academic Librarianship. – 2018. – Vol. 24, No 2. – P. 192–210. – Mode of access: <https://doi.org/10.1080/13614533.2018.1431948> (date accessed: 28 Oct. 2025). – Title from the screen.

References

- Bell, A. (2013). Paws for a Study Break: Running an Animal-Assisted Therapy Program at the Gerstein Science Information Centre. *Partnership: The Canadian Journal of Library and Information Practice and Research*, 8(1). <https://doi.org/10.21083/PARTNERSHIP.V8I1.2403>
- Bilous, V., Brovchak, L. (2025). Formuvannia seredovyshcha pidtrymky mentalnoho zdorovia u VDPU im. M. Kotsiubynskoho: vyklyky ta mozhlyvosti [Establishing a Supportive Environment for Mental Health at Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University]. In *Libraries and Society: Movement in Time and Space: Proceedings of the VI Scientific and Practical Conference dedicated to the 105th Anniversary of the Scientific Library of Kharkiv National Medical University, Kharkiv, October 28–29, 2025* (pp.32–43). Kharkiv: Kharkiv National Medical University. <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/36821> [in Ukrainian].
- Bohuski, L. (2020). What if your library can't go green?: Promoting wellness in libraries. In A. Kaushik, P. Biswas, & A. Kumar (Eds.), *Handbook of research on emerging trends and technologies in library and information science* (pp. 13–26). IGI Global.

- Bremer, P. (2019). Reflecting on student mental health: Creating a meditation room in a small college library. *College & Research Libraries News*, 80(6), 339. <https://doi.org/10.5860/crln.80.6.339>
- Brewerton, A., & Woolley, R. (2016). Helping students to 'study happy'. *CILIP Update*, 28–30. Retrieved from <https://wrap.warwick.ac.uk/id/eprint/83173/>
- Brewerton, A., & Woolley, R. (2016). Study happy: Library wellbeing initiatives from the University of Warwick. *Sconul Focus*, 68, 15–25. Retrieved from <https://wrap.warwick.ac.uk/id/eprint/86164/>
- Casucci, T., & Baluchi, D. (2019). A health sciences library promotes wellness with free yoga. *Journal of the Medical Library Association*, 107(1), 80–88. <https://doi.org/10.5195/JMLA.2019.475>
- Clark, A. C., & Robinson, T. E. (2015). From Stress-Relieving Kittens to Free Coffee & Chocolate: The Whitworth University Library is Market Fresh. *Alki: The Washington Library Association Journal*, 31(2), 13–15.
- Clement, K. A., Carr, S., Johnson, L., Carter, A., Dosch, B. R., Kaufman, J., Walker, T. (2018). Reading, writing, and running? Assessing active space in libraries. *Performance Measurement and Metrics*, 19(3), 166–175. <https://doi.org/10.1108/PMM-03-2018-0011>
- Cook, M., & Croft, J. B. (2015). Interactive mindfulness technology: A walking labyrinth in an academic library. *College & Research Libraries News*, 76(6), 318–322. <https://doi.org/10.5860/crln.76.6.9328>
- Fitz, R. (February 28, 2012). Social media-free zones make library debut. *Communique*. University of Colorado Colorado Springs. Retrieved from <https://communique.uccs.edu/?p=6169>
- Flynn, H. (2017). Beyond Therapy Dogs: Coordinating Large-Scale Finals Week Activities. *Public Services Quarterly*, 13(2), 117–123. <https://doi.org/10.1080/15228959.2017.1303419>
- Henrich, K. (2020). Supporting Student Wellbeing and Holistic Success: A Public Services Approach. *International Information and Library Review*, 52(3), 235–243. <https://doi.org/10.1080/10572317.2020.1785171>
- Holotenko, A.A., Danyliuk, I.V., Zbitnieva, O.I., Zotova, L.M., Kostruba, N.S., Symochko, T.M. & Yushchenko, Yu.P. Universytet yak prostir psykhosotsialnoi pidtrymky ta turboty pro psykhichne zdorovia [Vseukrainska prohrama mentalnoho zdorovia «Ty yak?» initsiatyvy pershoi ledi Oleny Zelenskoi]: posibnyk [The University as a Space for Psychosocial Support and Mental Health Care: The «How Are You?» All-Ukrainian Mental Health

- Program, Initiatives of First Lady Olena Zelenska: A Guide]. <https://howareu.com/static-objects/howareu/media/PDF/gaid-universitet-iaak-prostir-psixosocialnoi-pidtrimki-ta-turboti-pro-psixicne-zdorovia.pdf> [in Ukrainian].
- Houghton, R. (2019). Owl about that? The use of animals to engage students with library services. *ALISS Quarterly*, 14(2), 13-15. <https://alissnet.files.wordpress.com/2019/02/aliss-vol-14-no2-jan19.pdf>
- Jalongo, M. R., & McDevitt, T. (2015). Therapy Dogs in Academic Libraries: A Way to Foster Student Engagement and Mitigate Self-Reported Stress during Finals. *Public Services Quarterly*, 11(4), 254–269. <https://doi.org/10.1080/15228959.2015.1084904;ISSUE:ISSUE:DOI2>
- Kyrychok, I., Krasiukova, O., & Babak, T. (2025). Artsesii yak instrument pidtrymky mentalnoho zdorovia universytetskoi spilnoty: rezultaty anketuvannia v KhNMU [Art Sessions as a Tool for Mental Health Support within the University Community: Survey Results at Kharkiv National Medical University]. In *Libraries and Society: Movement in Time and Space: Proceedings of the VI Scientific and Practical Conference dedicated to the 105th Anniversary of the Scientific Library of Kharkiv National Medical University, Kharkiv, October 28–29, 2025* (pp. 84–91). Kharkiv: Kharkiv National Medical University. <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/36829> [in Ukrainian].
- Macfarlane, C. (2016, November 29). Unplug and recharge – all year! *Library & Information Technology Services*. Retrieved from <https://sites.middlebury.edu/lis/2016/11/29/unplug-and-recharge-all-year/>
- Medved, M. Bibliotechni propozyzii ditiam zi statusom vnutrishno peremishchenykh osib: dosvid roboty Naukovoï biblioteky Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu [Library Services for Internally Displaced Children (IDPs): The Experience of the Scientific Library of Uzhhorod National University]. In *Libraries and Society: Movement in Time and Space: Proceedings of the VI Scientific and Practical Conference dedicated to the 105th Anniversary of the Scientific Library of Kharkiv National Medical University, Kharkiv, October 28–29, 2025* (pp.104–109). Kharkiv: Kharkiv National Medical University. <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/36833> [in Ukrainian].
- Mental health. (8 October 2025). *World Health Organization*. Retrieved from <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response>

- Meyers-Martin, C., & Borchard, L. (2015). The finals stretch: exams week library outreach surveyed. *Reference Services Review*, 43(4), 510–532. <https://doi.org/10.1108/RSR-03-2015-0019>
- Mourer, M. M., & Karadjova, K. G. (2018). Dare to Share the Silence: Tools and Practices of Contemplative Pedagogy in a Library Brain Booth. *Communications in Computer and Information Science*, 810, 781–790. https://doi.org/10.1007/978-3-319-74334-9_79
- Nesin V. Psykhosotsialna pidtrymka biblioteky zakladu vyshchoi osvity v umovakh viiny [Psychosocial Support by a Higher Education Institution Library in Wartim]. In *Libraries and Society: Movement in Time and Space: Proceedings of the VI Scientific and Practical Conference dedicated to the 105th Anniversary of the Scientific Library of Kharkiv National Medical University, Kharkiv, October 28–29, 2025* (pp.114–120). Kharkiv: Kharkiv National Medical University. <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/36836> [in Ukrainian].
- Newton, D. (2011). Releasing Steam: Stressbusters to Market the Library as Place. *Public Services Quarterly*, 7(3–4), 169–172. <https://doi.org/10.1080/15228959.2011.622648>
- Power, N., Harrison, T. L., Hackett, S., & Carr, C. (2023). Art therapy as a treatment for adults with learning disabilities who are experiencing mental distress: A configurative systematic review with narrative synthesis. *The Arts in Psychotherapy*, 86, 102088. <https://doi.org/10.1016/J.AIP.2023.102088>
- Ramsey, E., & Aagard, M. C. (2018). Academic libraries as active contributors to student wellness. *College and Undergraduate Libraries*, 25(4), 328–334. <https://doi.org/10.1080/10691316.2018.1517433>
- Reis, S. (2018). Promoting wellness and healthy habits in academic law libraries. *CALL bulletin*, 249, 19–21. Retrieved from <https://bulletin.chicagolawlib.org/2018/11/promoting-wellness-and-healthy-habits-in-academic-law-libraries/>
- Smith, C. (2019). Exam Plus: A collaborative approach to promoting well-being at Keele. *ALISS Quarterly*, 14(12), 3–7.
- Walton, G. (2018). Supporting Student Wellbeing in the University Library: A Core Service or a Distraction? *New Review of Academic Librarianship*, 24(2), 121–123. <https://doi.org/10.1080/13614533.2017.1418240>

- Wise, M. J. (2018). Naps and Sleep Deprivation: Why Academic Libraries Should Consider Adding Nap Stations to their Services for Students. *New Review of Academic Librarianship*, 24(2), 192–210. <https://doi.org/10.1080/13614533.2018.1431948>
- Zucker, D. M., Choi, J., Cook, M., & Croft, J. B. (2016). The Effects of Labyrinth Walking in an Academic Library. *Journal of Library Administration*, 56(8), 957–973. <https://doi.org/10.7282/T3J67K18>

Kyrychok Iryna,

Director,

Babak Tetyana,

Head of Department

Krasyukova Oksana,

Deputy Director of User Services,

Scientific library,

Kharkiv national medical university

UNIVERSITY LIBRARY AS A SPACE OF PSYCHOSOCIAL SUPPORT: FOREIGN AND DOMESTIC EXPERIENCE

Abstract. The article examines the phenomenon of the university library as a space for psychosocial support in the context of contemporary challenges, including martial law and increased stress levels among students. It analyzes international (USA, United Kingdom) and Ukrainian practices of implementing library initiatives aimed at supporting users' mental health, and identifies key forms and methods of library activities that contribute to the psychological well-being of the academic community. Special attention is given to Ukrainian libraries, which, under wartime conditions, perform an essential mission by creating a safe and inclusive environment for emotional recovery, self-expression, and social mutual support. The article highlights the role of libraries as partners of national mental health programs and as integral components of the psychosocial support system for the population.

Keywords: university library, psychosocial support, mental health, psychological well-being, educational environment, higher education students, learners, user well-being.

УДК 027.7

Костирко Т. М.,

канд. наук із соціальних комунікацій,

директор Наукової бібліотеки,

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова,

просп. Героїв України, 9,

м. Миколаїв, Україна,

tamara.kostyrko@nuos.edu.ua,

ТРАНСФОРМАЦІЯ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ: ДОСВІД МИНУЛОГО ТА ВИКЛИКИ МАЙБУТНЬОГО

***Анотація.** Розглядаються трансформаційні процеси діяльності Наукової бібліотеки Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова за останні п'ять років, пов'язані з пандемією, наслідками пошкодження приміщень та фонду під час воєнного вторгнення росії; викликами, пов'язаними з реорганізацією фонду; впровадженням цифрових сервісів, опануванням нових підходів, практик й інструментів, спрямованих на реалізацію принципів відкритої науки; забезпечення прозорості наукових процесів, відкритості даних, обмін знаннями відповідно до світових тенденцій.*

***Ключові слова:** трансформаційні процеси університетської бібліотеки, пошкодження бібліотеки під час воєнного вторгнення росії, цифрові ресурси та сервіси, реалізація принципів відкритої науки, університетська бібліотека майбутнього.*

У вересні 2025 року Наукова бібліотека Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (НБ НУК) відзначила 105-річний ювілей – знакову подію, що спонукає не лише підсумувати пройдений шлях, а й осмислити виклики, які формують її сьогодення та майбутнє. Останні п'ять років стали суцільним випробуванням для країни, університету та бібліотеки. Спочатку – пандемія, що змінила уявлення про освітній простір і примусила до різкої цифрової трансформації. З 2022 року – повномасштабна війна, яка поставила перед нами нові, значно складніші завдання: забезпечення безперервного доступу до знань, підтримка академічної спільноти та збереження культурної спадщини в умовах постійної небезпеки.

Саме в ці переломні роки проявилася справжня стійкість та професійна зрілість бібліотеки – її здатність швидко адаптуватися, переосмислювати традиційні процеси та впроваджувати інноваційні рішення. Сьогодні, аналізуючи досвід минулого та спираючись на уроки криз, ми можемо окреслити нові горизонти розвитку й визначити ключові вектори трансформації бібліотеки майбутнього.

На початку 2022 року кожен із нас мав свої плани та професійні орієнтири. Ми працювали в середовищі, що динамічно змінювалося, і намагалися оперативно реагувати на нові виклики та можливості. Бібліотеки традиційно мали широкий спектр завдань і викликів, але війна багаторазово посилила ці виклики й зробила їх значно гострішими.

Сьогодні бібліотеки України стикаються з наслідками пошкодження або руйнування бібліотечних будівель, втратою фондів та технічного обладнання, вимушеним виїздом за кордон досвідчених фахівців, критичним зменшенням фінансування, скороченням штатних посад і серйозними психологічними навантаженнями на працівників та користувачів.

Університетські бібліотеки опинилися в ще складніших умовах. Дистанційне та змішане навчання, перебування значної частини викладачів і студентів за кордоном, реорганізація та об'єднання університетів і бібліотек – усе це сформувало нову реальність, у якій нам доводиться працювати щодня.

Після початку бойових дій першочерговим завданням для адміністрації Національного університету кораблебудування ім. адм. Макарова та бібліотеки стало забезпечення безпеки працівників, студентів та користувачів. Було створено комунікаційні канали для координації дій (зокрема, групи у Viber та регулярні онлайн-наради у Zoom), що дало змогу оперативно приймати рішення та інформувати співробітників про поточну ситуацію.

Вже перед війною ми мали досвід дистанційної роботи під час пандемії (лекції з інформаційної грамотності, академічної доброчесності, провели сьому науково-практичну конференцію онлайн), тому швидко змогли перейти на обслуговування в дистанційному режимі.

Основну діяльність було зосереджено в приміщенні бібліотеки Інституту автоматики та електротехніки (він не був пошкоджений), що дозволило продовжити роботу попри руйнування інших корпусів. Значна частина співробітників виїхали в зв'язку з обставинами, тому відбувся перерозподіл обов'язків між тими, що залишилися в місті. Одним із головних завдань стало збереження бібліотечних колекцій, підтримання функціонування інформаційно-освітнього середовища та забезпечення безперервного доступу користувачів до інформаційних ресурсів.

Унаслідок ракетних ударів по приміщенню головного корпусу університету в липні та жовтні 2022 року значно постраждали фонди бібліотеки: близько 20 % документного фонду було пошкоджено або втрачено. Особливо постраждали інформаційно-бібліографічний відділ і відділ бібліотечного маркетингу (повністю зруйновано) та приміщення і фонд бібліотеки Навчально-наукового гуманітарного інституту.

Працівники бібліотеки провели масштабну роботу із сортування, відбору та списання пошкоджених видань, а також здійснили санітарно-гігієнічну обробку книжкового фонду для запобігання розповсюдженню грибкових інфекцій. Співробітникам бібліотеки прийшлося перемістити майже 33 тис. примірників. У приміщення бібліотеки в Інституті автоматики та електротехніки (пр. Центральний, 3) було переміщено цінний та рідкісний фонд НБ, книги з дарчими надписами, цінний фонд читального залу та абонементів, фонд нових надходжень

2021 року. Сюди ж було перевезено інвентарні та сумарні книги обліку фонду НБ та Генеральний алфавітний каталог на фонд Наукової бібліотеки. Це вантаж вагою приблизно 2 тонни.

Серйозною проблемою стала евакуація сервера з автоматизованою бібліотечно-інформаційною системою «УФД/Бібліотека», через що тимчасово було втрачено доступ до електронного каталогу й електронної бібліотеки. У цих умовах основна увага була зосереджена на інституційному репозитарії та офіційному вебсайті бібліотеки, які забезпечили безперервний доступ студентів і викладачів до повнотекстових документів.

Водночас продовжувалася робота з цифровізації ресурсів та оновлення електронних сервісів. У 2023 році університет придбав оновлену версію автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи «УФД/Бібліотека». Зберігання даних електронного каталогу було перенесено на сервер розробника системи, що підвищило технічну надійність та безпеку інформаційних ресурсів. В 2024 р., коли до нашого університету приєднали Миколаївський національний університет імені ім. В. О. Сухомлінського (МНУ), було об'єднано і електронні каталоги бібліотек цих університетів.

Інформаційна підтримка користувачів здійснювалася через вебсайт бібліотеки, соціальні мережі, месенджери, електронну пошту та репозитарій. Завдяки цим каналам студенти й викладачі отримували доступ до навчальних матеріалів, методичних рекомендацій, віртуальних виставок і тематичних підбірок літератури.

З метою підтримки інформаційної доступності було активізовано роботу інституційного репозитарію. У 2023 році здійснено перехід на оновлену версію системи DSpace 7.6.1, що дозволило розширити можливості зберігання та представлення наукових і навчально-методичних документів університету. Репозитарій став важливим інструментом інтеграції наукових результатів до міжнародного науково-освітнього простору.

Попри обмежене фінансування, бібліотека продовжує формування фонду через акцію «Подаруй книгу бібліотеці», завдяки якій у 2022–2025 роках отримано понад 1 114 примірників нових видань. Водночас проводиться системна робота з вилучення застарілих російськомовних видань, що втратили актуальність у навчальному процесі, та з розширення частки електронних ресурсів.

З метою підтримки навчального процесу бібліотека активно популяризувала відкриті освітні ресурси, бази даних Scopus і Web of Science, а також безкоштовні наукові платформи, які відкрили доступ для українських користувачів після 2022 року. У межах цифрового

розвитку за сприяння НБ НУК університет приєднався до консорціуму ORCID, що сприяло підвищенню видимості публікацій і цитованості науковців. В 2025 році університет приєднався до консорціуму EIFL-Ukraine, місія якого сприяти трансформації наукової та освітньої екосистеми України шляхом забезпечення доступу до електронних інформаційних ресурсів, розвитку відкритої науки та підтримки професійного зростання дослідників і бібліотекарів через навчання, співпрацю та інновації.

Особлива увага приділялася формуванню культури академічної доброчесності: здійснювалися консультації, проводилися лекції, організовувалися онлайн-курси для студентів і викладачів. Лекція «Академічна доброчесність: курс для здобувачів освіти» сприяла формуванню цінностей чесності, справедливості та відповідальності в академічному середовищі.

Бібліотека також реалізовувала освітні заходи з інформаційної культури, такі як віртуальні подорожі бібліотекою, демонстрація електронних сервісів і практичні заняття.

Суттєву роль відігравали заходи з підвищення публікаційної активності науковців. Проводилось консультування науково-педагогічних працівників університету (онлайн та офлайн) щодо актуалізації даних про авторів та їх наукових доробок у Google Scholar, Scopus, Web of Science та системах ідентифікації науковців ORCID та ResearchID (надано понад 2 550 консультацій). Ми надавали допомогу вченим щодо зведення 385 авторських профілів у міжнародній наукометричній базі даних Scopus. Бібліотека активно сприяла впровадженню світових стандартів академічного письма та культури публікацій: популяризація принципів наукової доброчесності, просування практики запобігання плагіату.

Фахівці бібліотеки здійснювали технічну перевірку наукових робіт на наявність збігів за допомогою систем антиплагіату, консультували з питань використання УДК, авторських ідентифікаторів, а також проводили моніторинг публікаційної активності дослідників університету в базах Scopus і Web of Science.

Ще до війни НБ стала офіційним цифровим хабом національного проєкту «Дія. Цифрова освіта». Бібліотека надає консультації користувачам щодо розвитку цифрових навичок, бере участь у всеукраїнських акціях #AllDigitalWeek та «Місяці цифрової грамотності». На вебсайті бібліотеки в розділі «Цифрова грамотність» постійно оновлюються посилання на актуальні ресурси, навчальні курси та рекомендації для користувачів.

Поряд із науково-інформаційною діяльністю бібліотека продовжувала виконувати соціокультурну місію. За період 2022–2025 було проведено 826 заходів в дистанційній, змішаній формі, а останні 2 роки наживо для студентів, науковців та співробітників університету; підтримано загальноуніверситетські заходи презентаціями, виставками та переглядами видань.

Важливим напрямком роботи залишалася науково-дослідна діяльність. У 2022 році було проведено бібліометричне дослідження російської агресії в Україні з використанням наукометричної БД WOS, <https://library.pdpu.edu.ua/images/2023/statti/library.pdf>. 2023 рік – публікаційна активність здобувачів наукових ступенів PhD у НУК ім. адм. Макарова на основі даних наукометричних БД Scopus і Web of Science, <https://eir.nuos.edu.ua/handle/123456789/7148>

У 2023 році завершено другий етап дослідження «Публікаційна активність здобувачів наукових ступенів PhD у НУК ім. адм. Макарова», результати якого опубліковано у матеріалах XIV Міжнародної науково-технічної конференції «Інновації в суднобудуванні та океанотехніці». Також проведено дослідження «Миколаївські бібліотеки закладів вищої освіти в період глобальних викликів (2020–2023 рр.)», матеріали якого представлено на науково-практичному семінарі «Трансформація діяльності бібліотек ЗВО в період глобальних викликів»; в 2024 році «Аналіз використання бібліотечних ресурсів аспірантами ЗВО», <https://eir.nuos.edu.ua/handle/123456789/9234>

Професійна методична діяльність бібліотеки включала надання консультацій колегам з інших вищих навчальних закладів. Фахівців звертались за допомогою з питань оптимізації бібліотечних процесів, обліку електронних ресурсів і використання оновленої версії АБІС «УФД/Бібліотека». Окрему увагу було приділено темам академічної доброчесності, перевірки текстів на плагіат, планування діяльності бібліотек у кризових умовах.

Не зважаючи на складну ситуацію, Наукова бібліотека НУК ім. адмірала Макарова активно долучається до університетських ініціатив, приймає участь у відновленні пошкоджених приміщень університету. Також НБ НУК бере участь в процесі інтеграції бібліотеки Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського, яка зазнала руйнувань унаслідок бойових дій. Вона має потужний фонд із великою колекцією раритетних, рідкісних та цінних видань (в 2024 році до НУК приєднали Миколаївський національний університет ім. В. О. Сухомлинського).

У зв'язку з цими викликами перед нами постає низка стратегічних завдань. Насамперед, це виділення та оцифрування фонду рідкісної й цінної літератури, а також збереження унікальних фондів університетських раритетних колекцій бібліотек. Важливо створювати сучасні інформаційні ресурси й сервіси, упроваджувати інноваційні інтернет-технології, зокрема ті, що базуються на штучному інтелекті.

Окремим напрямом є поглиблення кооперації між університетськими бібліотеками та музеями, що дозволяє ефективніше зберігати, досліджувати й популяризувати наші культурні та наукові надбання.

За період воєнних дій співробітники бібліотеки системно підвищували свою кваліфікацію та розвивали фахові компетентності. Ми активно долучалися до міжнародних і всеукраїнських професійних конференцій, вебінарів та інших освітніх заходів. У 2025 році весь колектив пройшов підвищення кваліфікації в Миколаївському обласному інституті педагогічної освіти, що стало важливим етапом професійного зростання в умовах кризових викликів.

Бібліотека брала участь у більшості фахових заходів, організованих Українською бібліотечною асоціацією, міжнародними та провідними бібліотеками країни. Ми щиро вдячні колегам і науковцям за надану інформаційну та методичну підтримку. У час війни така взаємодія та солідарність є надзвичайно важливою і справді допомагає фахівцям утримувати професійний рівень та залишатися в професійній спільноті.

Для продовження трансформації НБ НУК колективом розроблена «Стратегія розвитку Наукової бібліотеки НУК імені адмірала Макарова на 2026–2030 роки» що визначає бачення, стратегічні пріоритети та ключові напрямки розвитку бібліотеки на п'ятирічний період, виходячи з аналізу її сильних і слабких сторін, наявних можливостей та потенційних загроз.

Упродовж цього періоду перед бібліотекою постає завдання опанувати нові підходи, практики й інструменти, спрямовані на реалізацію принципів відкритої науки, що забезпечують прозорість наукових процесів, відкритість даних та ефективний обмін знаннями відповідно до світових тенденцій.

Розвиваючись у динамічному освітньо-науковому середовищі, бібліотека враховує вплив глобальних трендів, які визначатимуть життя суспільства у найближчі десятиліття – цифровізацію, розвиток штучного інтелекту, зростання ролі даних і доступу до необмежених інформаційних ресурсів.

Університетська бібліотека майбутнього, на нашу думку, стане не лише місцем збереження знань, а насамперед – **інтелектуальним та цифровим хабом** університетської спільноти. Її головна мета надалі буде полягати не тільки в доступі до книг, а й у створенні умов для **інтеграції та поширення знань**.

По-перше, бібліотека майбутнього буде **максимально цифровізованою**. Усі ресурси – від наукових журналів до архівних матеріалів – стануть доступними онлайн, з будь-якої точки світу. Але важливо, що бібліотекарі не зникнуть, а трансформуються у **фахівців із наукових комунікацій**, аналітиків даних, консультантів із відкритої науки та дослідницької етики. По-друге, бібліотека стане **простором для співпраці та креативу**. Вона поєднуватиме читальні зали з лабораторіями даних, медіастудіями, майстернями віртуальної реальності, місцями для роботи над спільними проєктами. По-третє, бібліотека майбутнього буде **сконцентована на користувачеві**. Використання штучного інтелекту дасть змогу персоналізувати досвід кожного дослідника чи студента – від підбору літератури до рекомендацій щодо публікацій, цитування чи фінансування досліджень.

І, нарешті, університетська бібліотека майбутнього залишиться **місцем для культури та спілкування**. Попри технологічність, вона зберігатиме гуманістичний вимір: підтримуватиме діалог, інтелектуальну відкритість і повагу до академічних цінностей.

Список використаної літератури:

1. Белодєд, О. В. Миколаївські бібліотеки закладів вищої освіти в період глобальних викликів (аналіз діяльності 2020–2022 рр.) / О. В. Белодєд, О. Л. Могилина // Матеріали наук.-практ. семінару «Трансформація діяльності бібліотек ЗВО в період глобальних викликів». – Миколаїв : НУК, 2023. – <https://eir.nuos.edu.ua/handle/123456789/7700>
2. Білоножко, К. С. Аналіз використання бібліотечних ресурсів аспірантами ЗВО: за матеріалами дослідження / К. С. Білоножко // Матеріали наук.-практ. семінару «Бібліотеки ЗВО в реаліях сьогодення: нові вимоги, нові можливості, нові виклики». – Миколаїв : НУК, 2024. – <https://eir.nuos.edu.ua/handle/123456789/9234>.
3. Звіт про роботу Наукової бібліотеки Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова 2020–2024 рр. / Наукова бібліотека НУК ім. адм. Макарова. – Миколаїв, 2025. – 50 с. – <https://eir.nuos.edu.ua/handle/123456789/10620>.
4. Kostyrko, T. Biblioteka Naukowa Narodowego Uniwersytetu Budownictwa Okrętowego w Mikołajowie: adaptacja do funkcjonowania w warunkach wojny / T. Kostyrko //

Biuletyn EBIB. – 2023. – № 1 (208). – Р. 1–8. – URL:
<https://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/852/879>

5. Костирко, Т. М. Галузеві колекції рідкісних видань в університетських бібліотеках [Електронний ресурс] / Т. М. Костирко, Г. В. Шемаєва // Рукописна та книжкова спадщина України. – 2022. – Вип. 28. – С. 146–158. – http://nbuv.gov.ua/UJRN/rks_2022_28_11

Kostyrko Tamara,

Cand. Sc. (Social Communication),

Director of the Scientific Library of

The Admiral Makarov National University of Shipbuilding

TRANSFORMATION OF THE UNIVERSITY LIBRARY: PAST EXPERIENCE AND FUTURE CHALLENGES

Abstract. *The transformation processes of the Scientific Library of the Admiral Makarov National Shipbuilding University over the past five years are considered, related to the pandemic, the consequences of damage to the premises and the fund during the Russian military invasion; the challenges associated with the reorganization of the fund; the introduction of digital services, the mastery of new approaches, practices and tools aimed at implementing the principles of open science, ensuring transparency of scientific processes, openness of data, and the exchange of knowledge in accordance with global trends.*

Keywords: *transformation processes of the university library, damage to the library during the Russian military invasion, digital resources and services, implementation of the principles of open science, university library of the future.*

УДК [001.92:004.853]:378.6 НТУУ «КПІ»(043.2)

Кулик Є. В.,

канд. наук із соціальних комунікацій,

директор Науково-технічної бібліотеки ім. Г. І. Денисенка,

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського»,

м. Київ, Україна

e.kulyk@library.kpi.ua

<https://orcid.org/0000-0003-4050-4054>

ІНСТИТУЦІЙНА МОДЕЛЬ ВІДКРИТОЇ НАУКИ: ПОЛІТИКИ, СЕРВІСИ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ

Анотація. *Запропоновано огляд інституційної моделі відкритої науки КПІ ім. І. Сікорського, що поєднує політики, цифрову інфраструктуру та сервісну підтримку. Описано роль науково-технічної*

бібліотеки, сервіс «Стюард даних», механізми формування компетентностей і моніторингу відкритості. Модель КПІ ім. І. Сікорського розглядається як проєкт, що може бути масштабований для інших ЗВО.

Ключові слова: відкрита наука, політика відкритої науки, доступність, інституційна модель відкритої науки, інфраструктура відкритої науки.

У сучасних умовах трансформації глобального наукового середовища відкритість результатів досліджень, прозорість методів та доступність даних стають ключовими чинниками розвитку інновацій і зростання довіри до науки. Європейська Комісія визначає відкриту науку одним із головних політичних пріоритетів, інтегруючи її принципи у свої програми підтримки досліджень та інновацій. Відповідаючи цим тенденціям, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського» у 2022 році став першим університетом в Україні, який затвердив власну Політику відкритої науки [4], заклавши інституційний фундамент для подальших кроків. Саме тому у Стратегії КПІ ім. І. Сікорського на 2025–2030 роки особливий акцент зроблено на розвитку університетської інфраструктури та комплексному впровадженні принципів відкритої науки [6]. Реалізація цього напрямку узгоджується як з європейськими пріоритетами, так і з потребами та динамікою університетської наукової екосистеми.

Для реалізації принципів відкритої науки університет формує цілісну інституційну модель, що поєднує нормативні документи, технічні рішення та сервісну підтримку. Ефективність такої моделі залежить від узгодженості всіх її елементів і здатності забезпечити повний цикл роботи з відкритими дослідницькими результатами. Комплексний підхід КПІ ім. І. Сікорського до впровадження відкритої науки охоплює:

- розробку регламентуючих документів, що узгоджуються з національним та міжнародним законодавством і враховують локальні потреби університету;
- розвиток цифрової інфраструктури для зберігання й поширення наукових результатів;
- створення та підтримку сервісів для дослідників;
- формування обізнаності та компетентностей з відкритої науки та управлінням дослідницькими даними;
- системний моніторинг результатів відкритості.

Такий підхід дозволяє університету вибудовувати сталу та ефективну систему організації відкритої науки (далі – KPI Open Science Model).

Першим кроком КПІ ім. І. Сікорського у напрямі відкритої науки став Мандат відкритого доступу (2014), який започаткував перехід університетських наукових журналів на платформу Open Journal Systems у межах проєкту «Наукова періодика України» [5]. Цей документ забезпечив нагальні потреби у відкритому доступі до освітніх та наукових матеріалів університету, але поступове зростання вимог до відкритої науки та розвиток міжнародних ініціатив зумовили необхідність ширшого, системного підходу. Саме тому наступним етапом стало ухвалення Політики відкритої науки КПІ ім. І. Сікорського, яка сформувала фундамент для цілісної інституційної моделі відкритості. Політика визначила базові цінності, що формують культуру відкритого наукового середовища університету: якість і доброчесність, суспільна користь, справедливість і рівність, різноманітність та інклюзивність. Вона стала базовим документом, узгодженим і логічно пов'язаним з іншими ключовими регламентами, що забезпечують практичне впровадження відкритої науки, зокрема з Видавничою політикою КПІ ім. І. Сікорського (2025) та Положенням про систему запобігання академічній недоброчесності (2025).

У межах проєкту Open4UA [2] університет долучився до розроблення типових документів, які можуть використовувати всі українські ЗВО та наукові установи, включно з: Типовою політикою відкритої науки, Типовим положенням про управління дослідницькими даними, Рекомендаціями щодо планів управління дослідницькими даними, Декларацією про іменування файлів [1].

Технологічну основу KPI Open Science Model становлять такі складники:

- інституційний репозитарій ELAKPI, який забезпечує довготривале зберігання та відкритий доступ до освітніх та наукових матеріалів;
- видавничу платформу для наукових періодичних видань університету;
- видавничу платформу (тестовий режим) для відкритих навчальних та наукових матеріалів;
- відкриті наукометричні платформи для аналізу наукової діяльності;
- серверні потужності для зберігання наукових результатів і конфіденційних даних;
- відкрите програмне забезпечення для проведення досліджень;
- відкриті лабораторії.

KPI Open Science Model вирізняється високим рівнем інституційної зрілості та цілісністю підходу. Її унікальність полягає у впровадженні вперше в Україні сервісу

«Стюард даних», системного підходу до управління дослідницькими даними, розбудові власної цифрової інфраструктури, інтеграції принципів відкритої науки в стратегічні документи та освітні програми, а також у системній взаємодії між бібліотекою, адміністрацією та дослідниками. Узгоджені політики, чітко описані процеси та регулярний моніторинг відкритості засвідчують, що модель КПІ функціонує як цілісна інституційна система, а не окремі ініціативи.

Важливу роль у впровадженні відкритої науки в академічному середовищі КПІ ім. І. Сікорського відіграє Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка, яка адмініструє інституційний репозитарій ELAKPI, здійснює інформаційну підтримку депозиторів та користувачів ELAKPI та популяризує процес самоархівування серед науковців університету, забезпечує консультування з відкритої науки, розробляє та поширює інформаційні матеріали з різних аспектів впровадження принципів відкритої науки, організовує вебінари та тренінги, а представники бібліотеки входять до університетської робочої групи з відкритої науки.

У 2025 році бібліотека запровадила нову послугу – «Стюард даних», метою якої є інформаційна підтримка та супровід дослідників на всіх етапах управління дослідницькими даними. Фахівець з управління дослідницькими даними бібліотеки допомагає у підготовці планів управління даними, виборі репозитарію для збереження та надання доступу до даних, оформленні метаданих тощо. Ця послуга надається безоплатно для усіх користувачів бібліотеки як у фізичному просторі, так і онлайн.

Важливим складником KPI Open Science Model є підвищення рівня обізнаності та формування компетентності з відкритої науки. З цією метою принципи відкритої науки розглядаються здобувачами вищої освіти під час вивчення загальноуніверситетської вибіркової дисципліни «Основи академічної доброчесності», а науково-педагогічні працівники розглядають різні складники та практики відкритої науки у межах курсу підвищення кваліфікації на базі Інституті післядипломної освіти КПІ ім. І. Сікорського. Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка створила серію вебінарів з управління дослідницькими даними [3].

Моніторинг впровадження відкритої науки здійснюється через аналіз: кількості публікацій у відкритому доступі, активності в інституційному репозитарії, кількості наборів дослідницьких даних, участі в освітніх ініціативах з відкритої науки. Отримані дані враховуються під час ухвалення стратегічних рішень розвитку наукової діяльності університету.

Таким чином, KPI Open Science Model демонструє системний, цілісний підхід до формування університетської екосистеми відкритості. Вона поєднує стратегічну політику, технологічну інфраструктуру, інституційну підтримку та розвиток компетентностей дослідників. Потужна роль бібліотеки як координатора, запуск послуги «Стюард даних», інтеграція відкритої науки у стратегічні документи та навчальні програми – усе це свідчить про інституційну зрілість політики відкритості. Моніторинг відкритості наукової діяльності дозволяє університету ухвалювати обґрунтовані управлінські рішення та забезпечує поступовий рух до відповідності європейським стандартам. KPI Open Science Model може розглядатися як ефективний інституційний зразок, що може бути масштабований для інших ЗВО України.

Список використаної літератури:

1. Institutional Toolkit for Open Science Implementation and Research Assessment Advancement / G. Vasyliiev et al. *Zenodo*. 2025. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15293056> (дата звернення: 17.11.2025).
2. Open4UA. Відкрита наука для української системи вищої освіти. *Національний університет «Львівська політехніка»*. URL: <https://lpnu.ua/open4ua> (дата звернення: 17.11.2025).
3. Кулик Є. В. Бібліотекарі у світі відкритої науки: оновлення компетентностей для управління дослідницькими даними. *Сучасна бібліотечно-інформаційна безперервна освіта: майбутнє твориться сьогодні* : зб. матер. XII Міжнар. наук.-практ. конф., 26 лют.–1 берез. 2025 р. / редкол. : С. Барабаш та ін. Київ : УБА, 2025. С. 18–21. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/75071> (дата звернення: 17.11.2025).
4. Про затвердження та реалізацію Політики відкритої науки в Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського» : Наказ ректора КПІ ім. І. Сікорського № НОН337/2022 від 30.11.2022 р. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/51235> (дата звернення: 17.11.2025).
5. Про реалізацію Програми впровадження платформи Відкритого доступу до наукових та освітніх інформаційних ресурсів НТУУ «КПІ» : Наказ ректора КПІ ім. І. Сікорського № 2-368 від 22.10.2014 р. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/35673> (дата звернення: 17.11.2025).

6. Стратегія розвитку КПІ ім. І. Сікорського на 2025–2030 роки. *Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського»*. 2024. URL: <https://kpi.ua/strategy> (дата звернення: 17.11.2025).

References

- Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute. (2014, October 22). *Pro realizatsiiu Prohramy vprovadzhennia platformy Vidkrytoho dostupu do naukovykh ta osvitynykh informatsiinykh resursiv NTUU «KPI»* [On the implementation of the Program for the implementation of the Open Access platform to scientific and educational information resources of NTUU «KPI»]. (№ 2-368). [in Ukrainian].
- Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute. (2022, November 30). *Pro zatverdzhennia ta realizatsiiu Polityky vidkrytoi nauky v Natsionalnomu tekhnichnomu universyteti Ukrainy “Kyivskiy politechnichnyi instytut imeni Ihoria Sikorskoho”* [On the approval and implementation of the Open Science Policy at the National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”]. (№ NON337/2022). <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/51235> [in Ukrainian].
- Kulyk E. V. (2025, 26 February-1 March). Bibliotekari u sviti vidkrytoi nauky: onovlennia kompetentnostei dlia upravlinnia doslidnytskymy danymy [Librarians in the world of open science: updating competencies for research data management]. In *Suchasna bibliotechno-informatsiina bezperervna osvita: maibutnie tvorytsia sohodni* : zb. mater. XII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (pp. 18-21). <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/75071> [in Ukrainian].
- Lviv Polytechnic National University. *Open4UA. Vidkryta nauka dlia ukraïnskoi systemy vyshchoi osvity* [Open Science for Ukrainian Higher Education System]. <https://lpnu.ua/open4ua>
- National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute» (2024). *Stratehiia rozvytku KPI im. Ihoria Sikorskoho na 2025–2030 roky*. [Development strategy of Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute for 2025–2030]. <https://kpi.ua/strategy> [in Ukrainian].
- Vasyliiev, G., Kulyk, E., Pasichnyk, V., Berezko, O., Vorobyova, V., Pyshnograiev, I., Vladymyrskyi, I., Yurchishin, O., & Sobetska, A. (2025). Institutional Toolkit for Open Science Implementation and Research Assessment Advancement. *Zenodo*. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15293056>

Kulyk Evgeniia,

Cand. Sc. (Social Communication),

Director, Scientific and Technical Library

of the Igor Sikorsky

Kyiv Polytechnic Institute

INSTITUTIONAL MODEL OF OPEN SCIENCE: POLICIES, SERVICES AND IMPLEMENTATION

Abstract. *The publication analyses the institutional model of open science at Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute and demonstrates it as a systematic approach to implementing the principles of openness in the university environment. The normative foundations of the model are considered, including the Open Access Mandate (2014) and the Open Science Policy (2022), which are integrated into the university's strategic documents. The key elements of the infrastructure are outlined: the ELAKPI institutional repository, publishing platforms, scientometric services, and open research tools. Particular attention is paid to the Data Steward service, introduced in Ukraine, and the role of the Scientific and Technical Library as a coordinator of educational and service initiatives. Mechanisms for developing open science competencies and approaches to monitoring openness are presented. KPI Open can serve as a model for other Ukrainian universities.*

Keywords: *open science, open science policy, accessibility, institutional model of open science, open science infrastructure.*

УДК 021.4

Кузнецова І. В.,

завідуюча відділом Наукової бібліотеки,

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова,

просп. Героїв України, 9,

м. Миколаїв, Україна,

inna.kuznetsova@nuos.edu.ua

БІБЛІОТЕЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ КРІЗЬ ПРИЗМУ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЗМІН

Анотація. *У пропонованій статті розглянуті питання соціокультурних змін бібліотечної діяльності, основні функції, перспективні напрямки та висвітлюється досвід роботи Наукової бібліотеки Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова.*

Сучасна бібліотека вже давно перестала бути лише місцем, де зберігаються книги. Вона стала живим соціокультурним організмом – відкритим простором, який поєднує знання, культуру й людські цінності. Особливо це відчутно сьогодні, коли суспільство переживає складні часи – війну, зміни, невизначеність.

Ключові слова: *бібліотека, соціокультурна діяльність, масові заходи, соціально-комунікативний центр.*

Сучасна бібліотека вже давно перестала бути лише місцем, де зберігаються книги. Вона стала живим соціокультурним організмом – відкритим простором, який поєднує знання, культуру й людські цінності.

Саме тут формується соціокультурне середовище громади – середовище, у якому люди зростають, навчаються, обмінюються досвідом і цінностями. Особливо це відчутно сьогодні, коли суспільство переживає складні часи – війну, зміни, невизначеність.

Сучасна бібліотека – це соціальний інститут, який не просто передає знання, а впливає на розвиток суспільства. Університетська бібліотека – це не лише інформаційний ресурс для навчання, це життєвий простір спілкування, творчості, натхнення і підтримки. Вона виконує кілька **ключових функцій**:

- **Освітня функція.**

Бібліотека сприяє як формальній, так і неформальній освіті. Це місце, де можна знайти не лише підручник, а й мотивацію до саморозвитку, можливість навчатися протягом усього життя.

- **Культурно-просвітницька функція.**

За допомогою виставок, літературних вечорів, зустрічей з митцями, тематичних заходів бібліотека поширює культурні цінності, популяризує українську літературу, підтримує творчу молодь.

- **Комунікативна функція.**

Бібліотека – це місце, де люди спілкуються, діляться думками, реалізують спільні проекти. Університетська бібліотека зокрема – це платформа для діалогу між викладачами, студентами, науковцями.

- **Інформаційна функція.**

В епоху цифрових технологій бібліотека стає навігатором у світі інформації, допомагає користувачам відрізнити достовірні джерела від маніпуляцій, розвиває медіаграмотність.

Сьогодні бібліотека стикається з низкою **серйозних викликів**. Зміни в суспільстві ставлять перед бібліотекою нові завдання:

- цифровізація: інформацію можна знайти в інтернеті, тому бібліотека має змінювати формат – від сховища книжок до інтелектуального центру. Необхідно освоювати нові технології, розвивати електронні ресурси;

- зміна читацьких потреб: сучасний студент сприймає знання швидко, коротко, візуально. Завдання бібліотеки – зацікавити, дати глибину й контекст;
- психологічна втома суспільства, потреба у місцях тиші, стабільності, підтримки;
- переосмислення ролі бібліотекаря – тепер це не лише берегиня фондів, а й модератор подій, консультант, культурний менеджер.

Не зважаючи на це, університетська бібліотека зберігає високу довіру й авторитет. Адже вона – місце, де людина може відчувати інтелектуальну й духовну єдність із суспільством.

Масова робота – це серце бібліотечної діяльності. Саме через неї бібліотека взаємодіє з суспільством, формує свідомість і сприяє культурним змінам.

Університетська бібліотека сьогодні проводить:

- літературні зустрічі, читацькі марафони, презентації книг;
- науково-популярні заходи, присвячені історії, культурі, науці;
- тематичні виставки, інтерактивні акції, флешмоби;
- волонтерські та просвітницькі проєкти, які поєднують студентство, викладачів і громаду.

Особливе місце посідають інноваційні формати: онлайн-заходи, подкасти, бібліотечні блоги, віртуальні виставки, інтерактивні квести. Такі ініціативи роблять бібліотеку медіаплатформою культури, яка говорить мовою молоді.

Так, упродовж 2020–2025 років Наукова бібліотека НУК імені адмірала Макарова активно долучалася до вшанування ювілеїв видатних українських письменників – Тараса Шевченка, Лесі Українки, Михайла Коцюбинського, Івана Карпенко-Карого. З нагоди цих подій у книгозбірні відбувся цілий цикл культурно-просвітницьких заходів, спрямованих на популяризацію творчої спадщини українських класиків.

Щороку у березні українці вшановують пам'ять великого Кобзаря, патріота України, славного сина українського народу Тараса Григоровича Шевченка. Особливий інтерес викликала виставка **«З ім'ям Тараса Шевченка у боротьбі за Україну»**, яка була підготовлена до цієї дати. Виставку відкрили короткою інформацією про життя Тараса Шевченка, присвячене служінню українському народові, та про його творчість, що пронизана гарячою любов'ю до рідного краю.

Кандидат медичних наук, доцент кафедри теорії та основ олімпійського спорту, шевченкознавець І. Б. Марцінковський продовжив захід цікавою розповіддю про історичний досвід використання різними, за ідеологічними переконаннями, силами поетичної спадщини та біографічної долі Тараса Шевченка.

Із заключним словом виступив директор Навчально-наукового гуманітарного інституту, кандидат історичних наук, доцент О. В. Бобіна підкресливши, що Тарас Шевченко цілком справедливо посідає перше місце серед великих українців і є візитною карткою України.

Усі присутні із цікавістю ознайомилися з представленими на виставці матеріалами з особистої колекції І. Б. Марцінковського – оригіналами та копіями документів, репринтними книжковими виданнями, світлинами, плакатами, предметами художньої металопластики, поштовими марками, конвертами.

Серед найяскравіших подій став літературний екскурс **«Душі людської глибина»**, який був присвячений 150-річчю від дня народження видатної української письменниці та громадської діячки Лесі Українки (справжнє ім'я Лариса Косач). Організатори екскурсу розповіли не тільки про творчість однієї з центральних постатей національної культури, що входить в умовну тріаду Шевченко–Франко–Українка, а й про звичайну жінку Ларису Косач; ознайомили присутніх із творами письменниці, які зберігаються у фонді бібліотеки. На заході усі бажаючі мали можливість продекламувати улюблені вірші поетеси та перевірити свої знання, відповівши на запитання вікторини про життя та творчість письменниці.

Ми переконані, що Леся Українка для нас – це берегиня, вчитель і добрий наставник. Тому дуже важко переоцінити роль і значення її творчості в українській літературі.

До 180-річчю від дня народження видатного українського драматурга, режисера та актора Івана Карпенка-Карого (Івана Тобілевича), був проведений літературно-мистецький захід **«Стежками творчості генія»**.

Присутні здобувачі освіти 2 та 3 курсу спеціальності «Дизайн» мали змогу дізнатися більше про життєвий і творчий шлях митця, який залишив вагомий слід в історії українського театру. Особливу увагу було приділено його драматургії, адже твори Карпенка-Карого – «Сто тисяч», «Хазяїн», «Мартин Боруля» – і сьогодні звучать актуально, викриваючи людські вади та водночас надихаючи на добрі вчинки.

У межах заходу було презентовано книжкову виставку **«Ми читаємо і вам радимо»**, серед експонованих видань були й твори письменника. Родзинкою зустрічі стали відеоролик

та вікторини, що доповнили знання студентів цікавими фактами з біографії митця. Атмосфера заходу була сповнена любові до українського слова та гордості за нашу культурну спадщину.

Завдяки таким зустрічам ми не лише вшановуємо пам'ять класиків, а й відкриваємо для себе їхнє слово по-новому, знаходячи в ньому відповіді на питання сьогодення.

До 160-річчя з дня народження майстра психологічної прози Михайла Коцюбинського, працівники відділу обслуговування користувачів Навчально-наукового гуманітарного інституту та Факультету морського права запросили студентів-дизайнерів до читальної зали на літературну годину **«Він слугував народові своєму, боліючи душею разом з ним»**. На якій розповіли присутнім про маловідомі факти біографії та творчості письменника, літературний доробок якого становить більше 50 творів.

Директор ННГІ, кандидат історичних наук, доцент О. В. Бобіна доповнив розповідь інформацією про громадську діяльність видатного українського письменника, який займає одне з найпочесніших місць в українській літературі.

Родзинкою заходу була виставка «Людина. Доля. Творчість», на якій були представлені твори ювіляра з фонду Наукової бібліотеки. Найбільш відомими серед читачів стали твори: «Дорогою ціною», «Intermezzo», «Тіні забутих предків». Учасники заходу ще раз переконались у тому, що надзвичайний талант письменника вражає глибиною осягнення людської душі, живописністю, музичністю слова, що дає можливість і сьогодні насолоджуватися його творами.

Такі події не лише знайомлять читачів із творчістю класиків, а й поглиблюють розуміння історії, мови, культури нашого народу. Вони доводять, що бібліотека – це не просто місце збереження книг, а справжній осередок духовності, де слово українських письменників продовжує жити, єднати покоління й надихати на добрі справи.

Наукова бібліотека НУК імені адмірала Макарова вже багато років є не лише осередком книг та знань, а й центром збереження та популяризації народних традицій, звичаїв і духовної спадщини українського народу. Одним із важливих напрямів її роботи є етнографічне виховання читачів, що сприяє формуванню національної свідомості, любові до рідного краю та поваги до культурних надбань предків.

Протягом певного періоду бібліотека реалізувала низку заходів у межах проєкту «Етнографія рідного краю».

Серед яких особливе місце посіла краєзнавча подорож – **«Наш край легендою і славою овіяний»**, присвячена дню заснування міста Миколаєва.

Співробітники бібліотеки познайомили учасників подорожі з історичним минулим Миколаєва, розповіли про мужність мешканців у перші дні повномасштабного вторгнення Росії в Україну, подвиги захисників міста та сучасні реалії.

Гармонійно доповнив атмосферу краєзнавчої подорожі ігровий квест. Учасники активно включилися у виконання його завдань, демонструючи свої знання про Миколаїв, його архітектуру, традиції та культурні надбання. Квест став справжнім майданчиком для співпраці та командної роботи, адже кожен мав можливість зробити свій внесок у спільний результат.

Сприятлива атмосфера та доброзичлива обстановка заходу допомогла учасникам краєзнавчої подорожі не тільки поглибити знання про Миколаїв, а й отримати заряд позитиву та солодкі подарунки. Краєзнавчу подорож органічно доповнила книжково-ілюстративна виставка **«Край мій – гордість моя»**, матеріали якої висвітлювали велич і красу рідного краю.

Одним із найяскравіших свят року традиційно стає День вишиванки. У цей день у бібліотеці панує особлива атмосфера єдності, любові до рідного слова та гордості за українську культуру. Відвідувачі приходять у вишиванках, діляться історіями своїх родинних вишитих сорочок.

Напередодні Всесвітнього дня вишиванки та Дня матері було проведено майстер-клас **«Лялька-мотанка – сила традицій»**. Його метою було поширення знань про побутові обереги українського народу: вишиванки, ляльки-мотанки, писанки, рушники. Це було неймовірне заняття і можливість провести час творчо, захопливо та корисно! Цією нагодою скористалася Студентська рада НУК – здобувачі освіти 1 та 2 курсу. А разом з ними долучилися до творчого майстер-класу і співробітники університету.

Досвідчені майстрині Л. І. Грубій та В. Д. Вілкул з натхненням поділилися своїм творчим досвідом з техніки виготовлення українського оберегу – ляльки-мотанки. Цікавою була їх розповідь про історію виникнення та головне призначення ляльки-мотанки, символіку матеріалів, які використовують для виготовлення та значення кольорів. Студенти та співробітники протягом заняття крок за кроком опановували усі секрети виготовлення трипільської ляльки-мотанки. Адже саме вона вважається давнім українським оберегом, який має глибоке коріння у традиціях Трипільської культури (VI–III тис. до н. е.) та є символом

родинного затишку, материнства, благополуччя та зв'язку поколінь. Вразила зацікавленість та активна участь хлопців у створенні ляльки-мотанки: юнаки поринули в атмосферу рукоділля і поряд з дівчатами власноруч створювали свою унікальну мотанку. Кожна вийшла особливою. Виготовляючи ляльку-мотанку, учасники майстер-класу вкладали у неї свою енергію, позитивні думки, власні мрії та прагнення. А досвідчені майстрині допомагали зробити її гарною та втілити у ній важливі символи.

Спілкування майстринь та учасників майстер-класу було доброзичливим та невимушеним. Всі учасники отримали неабияке задоволення від творчого процесу. Майстер-клас став чудовою нагодою для всіх, щоб доторкнутися до українських традицій, ознайомитися з символікою ляльок-мотанок і власноруч створити свій оберіг.

Також, до цієї дати, була проведена презентація експозиції **«Українська вишиванка на Миколаївщині – історія та сучасність»**. Експозиція організована за ініціативи І. Б. Марцінковського, кандидата медичних наук, доцента кафедри теоретичних основ олімпійського та професійного спорту НУК ім. адм. Макарова. Він розповів про ідею та мотиви зібрання колекції документів та світлин вишиванок півдня України, зокрема Миколаївської області. Цікаво представив документи, світлини, зображення відомих діячів української культури, які публічно їх носили; вишиванки з особистої колекції; розповів про особливості вишитих сорочок у різних регіонах України, які відрізняються технікою та орнаментом; познайомив з традиціями та цікавими фактами про вишиванку. Доповнювала експозицію тематична виставка літератури з фондів Наукової бібліотеки.

Етнографічна діяльність бібліотеки – це не лише збереження минулого, а й творення сучасного українського культурного простору. Адже через знайомство з традиціями, символами та обрядами формується почуття гордості за свій народ, за його невичерпну творчість і духовну силу.

Бібліотека й надалі залишається живим осередком народної пам'яті, де кожен може доторкнутися до джерел рідної культури й відчувати себе частиною великої української родини.

У Науковій бібліотеці НУК ім. адм. Макарова відбувся цикл патріотичних заходів, присвячених Дню Перемоги над нацизмом у Другій світовій війні та Дню захисників і захисниць України. Ці події мають особливе значення для кожного українця, адже вони нагадують про мужність, самопожертву та незламний дух нашого народу в боротьбі за свободу і незалежність.

Впродовж року співробітники організовували зустрічі, тематичні виставки, уроки мужності, поетичні години та перегляди документальних матеріалів, покликані поглибити знання читачів про історичні події та героїв минулого і сучасності.

Одним із таких заходів з нагоди вісімдесятиріччя визволення Миколаєва від нацистської окупації стала година пам'яті **«Встеляйте квітами дороги – бійцям, що мир несли в наш край»**.

Зустріч розпочалася із розповіді про героїчне визволення Миколаєва у березні 1944 року. За допомогою електронної презентації «Історія зберігається не тільки в книгах» ознайомили присутніх із інтерактивною мапою розташування пам'ятних знаків, які зберігають пам'ять про подвиги воїнів-визволителів Миколаєва навесні 1944 року, а також з історією створення деяких з них.

У ході зустрічі О. В. Бобіна, директор Навчально-наукового гуманітарного інституту, кандидат історичних наук, доцент провів історичну паралель між подіями Другої Світової війни і тим, що зараз переживає Україна та Миколаїв зокрема.

Із заключним словом виступила директор Наукової бібліотеки НУК імені адмірала Макарова Т. М. Костирко з розповіддю про велику роботу зі збереження фонду, яку виконали співробітники бібліотеки після ракетного удару по університету.

Інформаційним доповненням заходу стала тематична виставка літератури «Шана за подвиг, вдячність за мир», з якою мали змогу ознайомились усі бажаючі.

Вшануванню найвідданіших синів та доньок нашої Батьківщини була присвячена презентація **«Книги пам'яті полеглих за Батьківщину»**, яка відбулася в читальній залі Наукової бібліотеки Національного університету кораблебудування ім. адм. Макарова.

Цей важливий та емоційний захід було організовано спільними зусиллями співробітників Наукової бібліотеки та авторів і учасників проєкту «Герої не вмирають». Учасники проєкту поставили за мету зібрати та опублікувати життєві історії військових – мешканців Миколаївської області, які віддали своє життя у боротьбі з російським агресором.

Зворушливі вірші, проникливі мелодії, фото та відео бійців, особисті історії та спогади нікого з учасників не залишили байдужими. А представлені на виставці книги, рештки розірваних снарядів та сигнал повітряної тривоги за вікном ще раз нагадали, які страшні часи переживає зараз український народ.

Такі заходи – це наш невеличкий внесок у збереження пам'яті про тих, хто віддав своє життя за Україну, за своє місто, свою родину, за вільне та мирне майбутнє. Це знак нашої

безмежної вдячності і шани. Вони сприяють вихованню любові до України, шанобливому ставленню до подвигу захисників і захисниць, утверджують єдність і силу українського народу. Бібліотека продовжує виконувати важливу просвітницьку місію – бути місцем, де слово, історія й пам'ять допомагають формувати свідоме, патріотичне суспільство.

Університетська бібліотека – це місце, де поєднується наука, творчість і суспільна відповідальність.

Перспективні напрями розвитку:

- створення бібліохабів – сучасних відкритих просторів для навчання, відпочинку, командної роботи;
- впровадження цифрових інструментів: електронних баз, віртуальних виставок, штучного інтелекту в пошуку інформації;
- розвиток партнерства з університетами, громадськими організаціями, культурними центрами;
- інклюзивність і доступність – бібліотека для всіх, без бар'єрів;
- зміцнення гуманітарної ролі – виховання культури читання, патріотизму, емпатії, критичного мислення.

Таким чином, бібліотека стає лабораторією суспільних змін, де формується світогляд майбутніх лідерів нації.

Досвід пандемії та війни показав, що освіта – це не лише передавання знань, а й формування особистості, спільноти та цінностей.

Сьогодні українські студенти демонструють приклад відповідальності, гнучкості й зрілості. Вони вміють вчитися у будь-яких умовах і водночас залишатися людьми, креативними й небайдужими.

Ми можемо впевнено сказати, що сучасне студентство – це покоління, яке зростає в епоху викликів, але не втрачає віри. Покоління, для якого дистанційність стала не перешкодою, а шляхом до солідарності, взаєморозуміння та духовного єднання.

Отже, університетська бібліотека – це не просто частина освітнього процесу. Вона каталізатор соціокультурних змін, який об'єднує знання, культуру й людські серця. Саме тут студенти вчаться мислити, дискутувати, слухати інших і відкривати себе. Тут народжуються ініціативи, які змінюють університет і громаду. І саме бібліотека допомагає нам залишатися людьми – освіченими, чуйними, сильними духом.

У часи випробувань бібліотека залишається острівцем стабільності, духовності й надії. Її соціокультурна функція сьогодні – допомогти суспільству зберегти людяність, пам'ять і віру у майбутнє.

Список використаної літератури:

1. Найда, Л. В. Культурно-освітня діяльність НТБ Національного університету «Львівська політехніка» / Л. В. Найда // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства». – Львів, 2013. – С. 516–524.
2. Шемаєва, Г. В. Тенденції розширення взаємозв'язків бібліотеки у системі соціальних комунікацій / Г. В. Шемаєва // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2012. – № 2. – С. 60–64.
3. Яворська, Т. М. Соціокультурна діяльність бібліотек у реаліях війни / Т. М. Яворська, Ю. В. Погоріла // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «Інформація та соціум». – Вінниця, 2022. – С. 60–62.

Kuznetsova Inna,

Scientific Library of the Admiral Makarov

National University of Shipbuilding

LIBRARY ACTIVITIES THROUGH THE PRISM OF SOCIOCULTURAL CHANGES

Abstract. *The proposed article considers issues of socio-cultural changes in library activities, main functions, promising directions, and highlights the experience of the Scientific Library of the Admiral Makarov National University of Shipbuilding.*

The modern library has long ceased to be just a place where books are stored. It has become a living socio-cultural organism – an open space that combines knowledge, culture and human values. This is especially noticeable today, when society is going through difficult times – war, change, uncertainty.

Key words: *library, socio-cultural activities, mass events, social and communication center.*

УДК 004.8:027.7(045)

Матвієнко О. Б.,

завідуюча відділом обслуговування,

Наукова бібліотека,

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова,

просп. Героїв України, 9,

м. Миколаїв, Україна,

olena.matviienko@nuos.edu.ua

ВИКОРИСТАННЯ МОВНИХ МОДЕЛЕЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В РОБОТІ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ

***Анотація.** У статті розглянуто можливості використання мовних моделей штучного інтелекту в діяльності університетських бібліотек у контексті цифрової трансформації освітнього простору. Проаналізовано основні напрями впровадження таких технологій, зокрема оптимізацію інформаційного обслуговування користувачів, автоматизацію бібліотечних процесів, підтримку науково-дослідної діяльності та розвиток комунікації між бібліотекою і студентською спільнотою. Особливу увагу приділено етичним, правовим та освітнім аспектам застосування штучного інтелекту, зокрема питанням академічної доброчесності, авторського права та захисту персональних даних. Зазначено, що мовні моделі не замінюють бібліотекаря, а розширюють його професійні можливості, сприяючи створенню інноваційного середовища "бібліотеки майбутнього", де гармонійно поєднуються людський інтелект, культура та сучасні цифрові технології.*

***Ключові слова:** штучний інтелект, мовні моделі, університетська бібліотека, цифрова трансформація, бібліотечні технології, інформаційне обслуговування, академічна доброчесність.*

У сучасному світі бібліотеки вищих навчальних закладів проходять етап глибокої цифрової трансформації. Вони вже не обмежуються традиційним збиранням (збором), зберіганням і видачею документів, а перетворюються на інтерактивні центри знань, що активно впроваджують інформаційні технології. Одним із найпомітніших інноваційних напрямів останніх років стало застосування мовних моделей штучного інтелекту (ШІ) – таких, як ChatGPT, Claude, Gemini, Copilot та інші.

Ці інструменти здатні розуміти, аналізувати й генерувати природну мову, що робить їх корисними для бібліотечної діяльності, де щодня здійснюється робота з великими масивами текстової інформації.

1. Оптимізація інформаційного обслуговування користувачів.

Одним із найочевидніших напрямів використання мовних моделей є створення віртуальних бібліотекарів або чат-ботів, інтегрованих у вебсайт університетської бібліотеки. Такі системи здатні:

- відповідати на типові запитання читачів (графік роботи, доступ до баз даних, оформлення документів);
- допомагати орієнтуватися в електронному каталозі чи репозитарії;
- підказувати, як знайти наукові джерела з певної теми.

Це значно зменшує навантаження на бібліотекарів і забезпечує цілодобове обслуговування користувачів, навіть у неробочий час. Крім того, мовні моделі штучного інтелекту можуть виступати асистентами у навчанні. Вони можуть допомагати формулювати

пошукові запити, підбирати літературу чи уточнювати наукові поняття. Для іноземних студентів мовні моделі можуть автоматично перекладати короткі тексти, полегшуючи таким чином доступ до ресурсів певною мовою.

2. Робота з інформаційними ресурсами та документами.

Мовні моделі можуть значно спростити щоденну роботу бібліотекаря, пов'язану з опрацюванням документів:

- автоматичне створення бібліографічних описів відповідно до певних стандартів;
- генерування анотацій, резюме та ключових слів до нових надходжень;
- розпізнавання текстів з цифрових копій старих видань та їх систематизація.

Таким чином, мовна модель стає інструментом для прискорення каталогізації і підвищення точності опису бібліотечних ресурсів.

3. Підтримка наукової та освітньої діяльності університету.

Університетська бібліотека є невід'ємною частиною наукового процесу, тому застосування штучного інтелекту має велике значення саме в цій сфері. Мовні моделі можуть:

- допомагати у пошуку наукових публікацій за ключовими словами або темами;
- структурувати інформацію, виявляючи головні ідеї в статтях чи монографіях;
- створювати огляди літератури або короткі аналітичні звіти за темою дослідження;
- аналізувати тенденції у публікаційній активності, визначаючи актуальні напрями науки.

Таким чином, бібліотека, може надати аналітичну підтримку дослідникам, посилюючи свою роль у науковому житті університету.

4. Комунікація та промоція бібліотечної діяльності.

Важливим напрямом роботи бібліотек сьогодні є інформаційна присутність у цифровому просторі. Мовні моделі допомагають створювати якісний контент для комунікації з користувачами:

- тексти для соціальних мереж, новин на сайті, оголошень;
- описи книжкових виставок, культурних заходів, освітніх проєктів;
- інформаційні бюлетені, рекламні матеріали.

В роботі нашої бібліотеки суттєвим поштовхом для використання мовних моделей стали курси підвищення кваліфікації, на яких наші співробітники ознайомились із можливостями використання штучного інтелекту. Ми створювали казки та історії про певних книжкових героїв та історичних особистостей.

5. Управління, аналітика, прогнозування.

Штучний інтелект може аналізувати читацькі запити, статистику відвідувань, активність користувачів у електронних ресурсах. Це дає змогу бібліотекарям:

- виявляти найпопулярніші теми й авторів;
- планувати оновлення фондів відповідно до потреб користувачів.

На основі таких даних мовні моделі можуть формувати аналітичні звіти або прогнозувати майбутні тенденції у попиті на літературу.

6. Етичні, правові та освітні аспекти.

Використання мовних моделей у бібліотеці потребує відповідального підходу. Штучний інтелект не завжди гарантує достовірність інформації, тому бібліотекар залишається експертом і контролером якості даних. Із досвіду співробітників нашої бібліотеки можна зазначити, що слід намагатися точно прописувати запит на створення того чи іншого «замовлення». Чи це текст, чи зображення, слід перевіряти і те, і інше. Виявивши помилку або небажану деталь, слід вказати на це мовній моделі. ШІ здатен виправляти свої помилки. Також важливо дотримуватися вимог:

- академічної доброчесності (щоб уникнути плагіату при використанні текстів, створених ШІ);
- захисту персональних даних користувачів;
- дотримання авторського права.

Зважаючи на це, бібліотека може виконувати освітню функцію, навчаючи своїх користувачів правильному етичному використанню штучного інтелекту.

Висновок

Мовні моделі штучного інтелекту – це не заміна бібліотекаря, а інтелектуальний інструмент, який розширює його можливості. Вони допомагають університетським бібліотекам стати більш відкритими, інтерактивними, сучасними та ефективними. Отже, використання мовних моделей – це не лише технологічне оновлення, а крок у напрямі розвитку «бібліотеки майбутнього», де поєднуються людський інтелект, культура і новітні цифрові технології.

Список використаних джерел:

1. Биков В. Ю. Цифрова трансформація освіти і науки в Україні: концептуальні засади : монографія. Київ : Інститут цифровізації освіти НАПН України, 2020. 240 с.
2. Бондаренко В. М. Інноваційні технології в діяльності бібліотек закладів вищої освіти. Вісник Книжкової палати. 2021. № 5. С. 15–20.
3. Бутко М. П. Сучасні аспекти цифровізації і впровадження штучного інтелекту в діяльності закладів вищої освіти України. Економіка України. 2022. № 11. С. 76–86.
4. Ярошенко Т. О. Бібліотека, бібліотекарі та користувачі бібліотек в епоху Веб 2.0: виклики часу. Бібліотечна планета. 2011. № 1. С. 17–22.

Matviienko Olena,

Scientific Library of the Admiral Makarov

National University of Shipbuilding

USE OF LANGUAGE MODELS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE WORK OF A UNIVERSITY LIBRARY

Abstract. *The article considers the possibilities of using artificial intelligence language models in the activities of university libraries in the context of the digital transformation of the educational space. The main directions of implementing such technologies are analyzed, in particular, the optimization of user information services, automation of library processes, support of scientific and research activities and the development of communication between the library and the student community. Special attention is paid to the ethical, legal and educational aspects of the use of artificial intelligence, in particular, the issues of academic integrity, copyright and protection of personal data. It is noted that language models do not replace the librarian, but expand his professional capabilities, contributing to the creation of an innovative environment of the "library of the future", where human intelligence, culture and modern digital technologies are harmoniously combined.*

Keywords: *artificial intelligence, language models, university library, digital transformation, library technologies, information services, academic integrity.*

УДК 027.7(477.43)

Молчанова С. А.,

завідувачка науково-методичного відділу,

molchanovas@khnmu.edu.ua,

ORCID 0009-0009-6656-454X

Мацей О. О.,

заступниця директора,

library_info@khnmu.edu.ua,

ORCID 0009-0004-4853-0913

Наукова бібліотека,
Хмельницький національний університет,
м. Хмельницький, Україна

ІНКЛЮЗИВНІСТЬ І ЖИТТЄСТІЙКІСТЬ: ВАЖЛИВІ ОРІЄНТИРИ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ БІБЛІОТЕК

***Анотація.** У статті розглянуто стратегічні напрями розвитку університетської бібліотеки, засновані на впровадженні принципів інклюзивності та формуванні життєстійкості академічної спільноти. Особливу увагу приділено досвіду Наукової бібліотеки Хмельницького національного університету у сфері підтримки ментального здоров'я здобувачів вищої освіти. Наведено приклад проєктної діяльності книгозбірні, спрямованої на створення інклюзивного креативного простору для підтримки студентів із вразливих груп, зокрема тих, хто ментально чи фізично постраждав унаслідок війни.*

***Ключові слова:** інклюзивність, життєстійкість, безбар'єрність, ментальне здоров'я, вразливі групи, психологічна підтримка, культурно-мистецький інклюзивний проєкт, Наукова бібліотека Хмельницького національного університету.*

Вступ

Сучасні університетські бібліотеки функціонують у динамічному соціокультурному середовищі, що характеризується глибокими трансформаціями, спричиненими цифровізацією, воєнними викликами, соціальною нестабільністю та зміною потреб користувачів. У цих умовах бібліотека закладу вищої освіти постає не лише як центр зберігання й поширення знань, а як інституція соціальної підтримки, інтеграції та стійкості академічної спільноти.

Одними з ключових стратегічних орієнтирів розвитку університетської книгозбірні є інклюзивність і життєстійкість. **Інклюзивність** передбачає створення безбар'єрного середовища, в якому кожен користувач – незалежно від фізичних, когнітивних чи соціальних особливостей – має рівний доступ до інформації та послуг бібліотеки. **Життєстійкість** відображає не лише здатність бібліотек адаптуватися до кризових ситуацій, зберігати стабільність функціонування та забезпечувати неперервність обслуговування користувачів навіть у надзвичайних умовах, але й здатність сприяти формуванню життєстійкості студентів: долати труднощі, адаптуватися до нових умов, зберігати внутрішню рівновагу та мотивацію до навчання в стресових ситуаціях.

Актуальність статті зумовлена необхідністю переосмислення місії бібліотеки, визначення шляхів підвищення її інклюзивного потенціалу та вироблення стратегій життєстійкого розвитку в умовах сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу

Інклюзивність і життєстійкість постають як взаємопов'язані складові стратегічного розвитку бібліотек закладів вищої освіти (ЗВО). Їх упровадження забезпечує не лише стабільність функціонування бібліотек у складних умовах сьогодення, а й формує підґрунтя для підтримки психологічної стійкості, академічного успіху та соціальної згуртованості студентів.

Варто зазначити, що питання рівного доступу до інформації, підтримки користувачів і створення комфортного середовища завжди були у фокусі діяльності бібліотек. У різні періоди свого розвитку вони прагнули відповідати потребам усіх категорій читачів – від студентів із особливими освітніми потребами до користувачів, які перебувають у складних життєвих обставинах. Сучасні виклики лише підсилюють цю традиційну місію, надаючи їй нових змістових акцентів.

Зокрема, Наукова бібліотека Хмельницького національного університету (НБ ХНУ) працює у багатьох напрямках, зокрібно, і у сфері підтримки ментального здоров'я учасників освітнього процесу. Серед них – особи з інвалідністю; ті, хто ментально і фізично постраждали внаслідок війни; інші вразливі групи студентської молоді. Діяльність бібліотеки сприяє толерантності, зниженню тривожності, соціальній інтеграції здобувачів вищої освіти, стимулює їх здобувати нові знання, підвищувати обізнаність про культурну спадщину нашої країни та повагу до інших світових культур.

Книгозбірня університету проводить різноманітні заходи (творчі майстер-класи, тренінги, тематичні огляди, книжкові виставки, інформаційно-просвітницькі та бібліотерапевтичні заходи) з формування та розвитку у молоді навичок стійкості та протистояння складним неординарним ситуаціям; зміцнення сили волі; розвитку творчого потенціалу студентів через мистецтво, літературу та культурні ініціативи; залучення молоді до активної участі у реалізації соціокультурних ініціатив бібліотеки.

НБ ХНУ активно співпрацює з психологічною службою університету, факультетами та кафедрами, а також з іншими бібліотечними установами, громадськими організаціями, подільськими митцями, письменниками, активістами.

За цим напрямом бібліотека безпосередньо підтримує навчальні програми, за якими здобувають освіту студенти ХНУ, зокрема:

053 «Психологія». Освітньо-професійна програма «Психологія»;

227 «Фізична терапія, ерготерапія». Освітньо-професійна програма «Фізична терапія, ерготерапія»;

014.05 «Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)». Освітня програма «Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)»;

231 «Соціальна робота». Освітня програма «Соціальна робота. Соціальна педагогіка та коучинг»;

023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація». Освітня програма «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво».

Важливо вказати, що фахівці бібліотеки набули певних компетентностей у сфері інклюзії та досвід використання нових методик та нестандартних форматів при проведенні різноманітних заходів (майстер-класів, тренінгів, семінарів тощо) завдяки навчанню на різноманітних курсах. До прикладу, протягом 2023–2024 рр. працівники книгозбірні навчалися за програмою соціально-психологічної підтримки Ізраїльської Коаліції по роботі з травмою (координаторка розвитку програм психосоціальної підтримки у Хмельницькому та області Тетяна Гуранська та психологиня, представниця Центру стресостійкості Хмельницького та області Наталія Ферльовська); брали активну участь у тренінгах та семінарах; відвідували заняття з психологічної безпеки у межах проєкту «Бібліотека як безпечне місце» (організатори: Goethe-Institut в Україні та ВГО Українська бібліотечна асоціація), книгозбірня також отримала допоміжні матеріали для створення безпечного укриття в бібліотеці. Окрім того, брали участь у XIII Всеукраїнській онлайн-школі бібліотечного журналіста з тематики забезпечення рівних прав і можливостей усіх людей та безперешкодного доступу до різних сфер життєдіяльності незалежно від віку, стану здоров'я, майнового стану, статі, релігійних переконань; долучилися до «Першого всеукраїнського уроку про інклюзивність», спрямованого на формування толерантного, безбар'єрного середовища та підвищення обізнаності студентів щодо інклюзії, отримали сертифікати. Серед працівників бібліотеки є дипломовані педагоги і психологи. Своїм досвідом з підтримки ментального здоров'я студентів фахівці книгозбірні неодноразово ділилися на всеукраїнських науково-практичних конференціях, семінарах, на сторінках фахових видань.

Упродовж 2025 року в бібліотеці проводилися тренінги за участю психологічної служби університету (керівниця – Наталя Берегова), майстер-класи із виготовлення ляльок-мотанок за сприяння ГО «Центр реабілітації та відновлення» (керівниця – Олена Покотило); писанкарства «Писанкові барви» тощо.

Велике значення бібліотека приділяє і бібліотерапії. Бібліотерапія як методика психологічної підтримки заснована на читанні та обговоренні книг, які допомагають людині

переосмислити свій досвід і знайти способи подолання життєвих труднощів, адже читаючи книгу, людина поринає у світ героїв, що дає їй можливість відволіктися, відігнати тривожні думки. Тут важливо підібрати літературу, яка резонує з емоційним станом людини, пробуджує усвідомлення її внутрішніх ресурсів та надихає на пошук рішень [2].

Інтерес до бібліотерапії зріс ще під час пандемії COVID-19, коли бібліотеки шукали способи, як допомогти читачам під час вимушених карантинних обмежень. Від початку повномасштабної російської агресії проти України бібліотечні працівники застосовували доступні методи бібліотерапії, проводили заходи, присвячені способам подолання стресу. Зокрема, ознайомлювали студентів з методиками подолання стресу, розповідали про роль книги і читання, давали поради щодо того, як знайти в собі сили не впадати у відчай навіть у важкі часи [1].

У нинішніх умовах бібліотека ефективно розвиває також інформаційно-консультативну діяльність з правових, соціальних, психологічних питань, питань охорони здоров'я за допомогою тематичних виставок, проведення лекцій, бесід, організації доступу користувачів до офіційної інформації.

На початку навчального року в НБ ХНУ вже традиційно проводяться тренінгові заняття для першокурсників з метою навчити їх ефективній комунікації та співпраці в команді, відчувати себе комфортніше у новому колективі. Під час занять використовуються різноманітні інтерактивні вправи, як-от: «Картка настрою» (де студенти обирають метафоричну карту, здійснюють саморефлексію та аналізують свій емоційний стан), «Чим я схожий та відмінний», «Мій життєвий досвід», «Подарунок» та інші. Учасники відзначають, що такі тренінги допомагають їм не лише краще зрозуміти одногрупників, а й помітно покращують настрій, наповнюють енергією та мотивують на подальше навчання. З метою адаптації першокурсників до умов навчання в університеті проводився захід «Поради Дейла Карнегі», де студенти отримали відповіді на питання «Як здобувати друзів?», «Як знайти себе?», «Як допомогти близьким і дорогим людям розібратися в собі?» та багато інших важливих порад від Дейла Карнегі – відомого американського письменника, лектора, що стояв біля витоків створення теорії спілкування [1].

Наприкінці 2024 року НБ ХНУ розпочала роботу над грантовим проектом від Українського культурного фонду «Стійкість суспільства через культуру» і вже на початку 2025 року подала апікаційний пакет. Заявка пройшла технічний відбір та була схвалена УКФ для подальшого розгляду незалежними експертами, та, на жаль, не отримала

позитивного фінального рішення. Проте цей досвід дозволив бібліотеці виявити сильні сторони та потенційні напрями розвитку, удосконалити підхід до проєктної діяльності та закласти основу для майбутніх ініціатив, спрямованих на підвищення інклюзивності та життєстійкості університетської спільноти.

Бібліотечний проєкт «Бібліотека – твоя платформа рівноваги» мав на меті створення інклюзивного креативного простору на базі наукової бібліотеки Хмельницького національного університету для підтримки учасників освітнього процесу університету, які ментально чи фізично постраждали внаслідок війни, інших вразливих груп молоді університету через культуру та культурні ініціативи, що проводить бібліотека. Відповідно були визначені основні цілі проєкту:

- сприяння відновленню ментального здоров'я та психологічна підтримка осіб з інвалідністю та інших вразливих груп студентів через культуру;
- створення безперешкодного життєвого середовища в культурній та освітній сферах для студентської молоді з вразливих груп;
- залучення студентів університету та міста до культурно-освітніх заходів, які проводяться в НБ ХНУ;
- промоція принципів безбар'єрного суспільства в академічній спільноті та серед громадськості міста;
- налагодження співпраці з підрозділами університету, іншими бібліотеками, організаціями, закладами освіти, діячами культури і мистецтва для розвитку інклюзивних практик.

Проєкт враховував потреби різних груп студентської молоді не лише Хмельницького національного університету, але й міста загалом, сприяючи побудові рівноправного суспільства та передбачав використання нових методик та нестандартних форматів при проведенні різноманітних заходів (майстер-класів, тренінгів, семінарів тощо); залучення студентів до активної участі у формуванні та реалізації соціокультурних програм бібліотеки; співпрацю з місцевими митцями, авторами, активістами; налагодження партнерських відносин з іншими інституціями для підтримки інклюзивних ініціатив (ЗВО, бібліотечними установами, громадськими організаціями та ін.).

Варто вказати, що існуюча інфраструктура НБ ХНУ, де відбуваються різноманітні заходи, спрямовані на освітній і культурний розвиток учасників освітнього процесу, лише частково враховує потреби тих студентів, які потребують психологічної підтримки.

Відсутність адаптованих зон у бібліотеці та сучасних технічних засобів заважає повній та ефективній участі молоді із вразливих груп в житті академічної спільноти нарівні з іншими, створюючи бар'єри у навчанні, спілкуванні та саморозвитку. Організування інклюзивного культурного простору в бібліотеці сприятиме розвитку психологічної та творчої підтримки студентів, подоланню браку спілкування, зменшенню тривожності у здобувачів вищої освіти та стимулюванню їх до здобуття нових знань. Створення інклюзивного простору в університетській бібліотеці – важлива справа, тож бібліотека не зупиняється і надалі продовжуватиме шукати шляхи для реалізації проекту, зосереджуватиметься на впровадженні принципів інклюзивності та формуванні життєстійкості академічної спільноти.

Висновки

Хоча інклюзивна спрямованість та здатність до життєстійкості не є новими явищами для бібліотек, а радше логічним продовженням їхньої історичної місії як відкритих, людських і соціально орієнтованих інституцій, в умовах війни ці якості набули особливої ваги, трансформувались у практичні механізми підтримки академічної спільноти та суспільства загалом, стали ключовими чинниками ефективного функціонування бібліотек.

Університетські бібліотеки дедалі активніше впроваджують безбар'єрний підхід у своїй діяльності, створюючи умови для рівного доступу до інформаційних ресурсів, комунікації та творчої самореалізації всіх категорій користувачів, зокрема представників вразливих груп. Досвід Наукової бібліотеки Хмельницького національного університету свідчить, що реалізація інклюзивних практик і культурно-мистецьких ініціатив сприяє зміцненню життєстійкості студентів, розвитку емпатії, формуванню почуття підтримки та приналежності до університетської спільноти. Проектна діяльність університетської бібліотеки, спрямована на підтримку ментального здоров'я та культурну взаємодію, відкриває нові можливості для підвищення соціальної адаптації студентів, розвитку їхніх компетентностей, підтримки усієї академічної спільноти в складних умовах сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Фоміних В. В. Психологічна підтримка студентів під час воєнного стану (на прикладі наукової бібліотеки ХНУ) / В. В. Фоміних, Л. І. Ленчицька, О. П. Сидоренко // Бібліотека в освітньому просторі : інформ. бюл. / редкол.: О. О. Мацей, С. А. Молчанова, О. О. Костюк ; гол. ред. О. Б. Айвазян. – Хмельницький : ХНУ, 2024. – № 29 : Національно-патріотичне виховання студентської молоді у бібліотеках ЗВО в умовах воєнного стану. – С. 41–49.

2. Янавічене Д. Бібліотерапія: теорія і практика в литовських бібліотеках / Д. Янавічене // Бібліотечна планета. – 2024. – №1. – С. 22–24.

INCLUSIVITY AND SUSTAINABILITY: IMPORTANT GUIDELINES FOR UNIVERSITY LIBRARIES

Abstract. *The article examines the strategic directions for the development of a university library, based on the implementation of inclusivity principles and the formation of resilience within the academic community. Special attention is paid to the experience of the Scientific Library of Khmelnytskyi National University in the field of supporting the mental health of higher education students. An example of the library's project activities is provided, aimed at creating an inclusive creative space to support students from vulnerable groups, particularly those who have been mentally or physically affected by the war.*

Keywords: *inclusivity, resilience, accessibility, mental health, vulnerable groups, psychological support, cultural and artistic inclusive project, Scientific Library of Khmelnytskyi National University.*

УДК 027.7:001.9

Сімоненко Н. Є.,
завідувачка відділу обслуговування,
Наукова бібліотека,
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова,
просп. Героїв України, 9,
м. Миколаїв, Україна,
natalia.symonenko@nuos.edu.ua

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ НАУКИ ЗАСОБАМИ БІБЛІОТЕКИ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. *В статті розглядаються засоби, які використовують бібліотеки закладів вищої освіти з метою популяризації науки. Акцентується увага на засобах та формах популяризації науки, які притаманні відділам обслуговування, на прикладі роботи відділу обслуговування користувачів Наукової бібліотеки у Машинобудівному навчально-науковому інституті Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова.*

Ключові слова: *популяризація науки, бібліотека закладу вищої освіти, Машинобудівний навчально-науковий інститут Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова.*

Потреба в популяризації науки виникла у XVII столітті, коли вирувала перша науково-технічна революція. Активно розвивається книгодрукування, мовою спілкування у Європі є французька, у Франції починає з'являтися науково-популярна література, яка

швидко поширюється на всю Європу. У XIX сторіччі до процесу популяризації науки підключаються й бібліотеки.

В Україні систематичною діяльністю із поширення наукових знань займалося громадсько-освітнє товариство «Просвіта», засноване у 1868 р. у Львові. При осередках «Просвіти» створювалися читальні, бібліотеки, які поширювали друковану продукцію, зокрема наукового та науково-популярного змісту. Проіснувало товариство на теренах сучасної Західної України до 1939 р.

У радянські часи велика роль у популяризації науки відводилася бібліотекам, але у той час ці процеси мали назву «пропаганди» читання, літератури, наукових знань.

Після здобуття незалежності популяризація науки в Україні спочатку була тісно пов'язана з російським контентом, однак поступово українські популяризатори науки почали переорієнтовуватися на західні зразки. Розвиток національного інтернет-простору сприяв створенню та поширенню власного українського науково-популярного контенту. У сучасному світі потреба у популяризації наукових та технічних знань постійно зростає.

Бібліотеки продовжують відігравати одну з головних ролей у популяризації науки, більше того, для наукових бібліотек та бібліотек закладів вищої освіти, популяризація науки є одним з основних завдань їх діяльності.

Аналізуючі різні джерела, поняття «популяризація науки» можна узагальнити як процес розповсюдження наукових знань у формі, доступній для широкого кола людей, що не обов'язково є фахівцями у відповідній галузі.

Однак, для бібліотеки закладу вищої освіти цей загальновизнаний термін треба сформулювати наступним чином. Популяризація науки у бібліотечній практиці – це сукупність заходів, направлених на підвищення престижу науки, зокрема, університетської, популяризацію досягнень окремих вчених та формування позитивного іміджу науковця.

Бібліотека закладу вищої освіти виступає посередником між наукою і суспільством, а саме науковцями, студентами та широкою громадськістю. Вона забезпечує доступ до актуальної наукової інформації, сприяє поширенню результатів наукових досліджень, а також формує у користувачів навички інформаційної культури. Використовуючи різноманітні форми та засоби бібліотека сприяє розвитку наукового потенціалу закладу та підвищенню його авторитету.

У сучасних умовах цифровізації та інформатизації суспільства майже на будь-який запит можна знайти подкаст, Youtube-проект, статтю у Вікіпедії, допис у Телеграмі або Фейсбукі,

у яких у спрощеній формі можна отримати наукову інформацію, зрозумілу навіть для нефахівців. Однак, дуже часто важко відрізнити псевдонаукові, а то й відверто шарлатанські ресурси від тих, що справді базуються на наукових дослідженнях. Саме задля розвитку навичок критичного мислення, пошуку, оцінювання та використання наукової інформації бібліотеки закладів вищої освіти проводять тренінги з академічної доброчесності, роботи з науковими джерелами, цитування тощо.

Для поширення та популяризації наукової інформації бібліотеки закладів вищої освіти застосовують як традиційні, так і сучасні, інтерактивні форми і засоби інформаційно-бібліотечного обслуговування.

По-перше, дуже важливу роль у цих процесах відіграють електронні ресурси бібліотек (інституційні репозитарії, електронні бібліотеки, цифрові колекції та наукові бази даних), які забезпечують відкритий доступ до результатів наукових досліджень і сприяють розвитку концепції відкритої науки (*Open Science*).

Свою частку до популяризації науки вносять інформаційні видання бібліотеки, а саме біобібліографічні покажчики, інформаційні бюлетені, дайджести наукових новин, що висвітлюють науковий доробок університету.

Ну і звісно ж, основні засоби та форми популяризації науки, які використовують саме відділи обслуговування користувачів – це культурно-просвітницька робота та, в деякій мірі, довідково-інформаційне обслуговування.

Саме на цьому хотілося б зупинитися більш докладно, на прикладі роботи відділу обслуговування користувачів у Машинобудівному навчально-науковому інституті НУК, бо саме висвітлення та популяризація наукових та науково-технічних досягнень вчених інституту є основною метою різноманітних комплексних заходів, виставкової діяльності, бібліографічних оглядів тощо.

При підготовці усіх заходів з популяризації науки співробітники відділу намагаються максимально розкрити обрану тематику та залучити різні категорії користувачів до участі у заході: від студентів-першокурсників до керівництва інституту.

Якщо тематичні виставки та книжкові полиці з фахових питань, або які висвітлюють актуальні наукові проблеми сучасності (захист навколишнього середовища, альтернативна енергетика, вплив військових дій на морське середовище та ін.) розраховані більше на здобувачів освіти, то цикл Круглих столів намагався надати майданчик для дискусії з проблемних питань науки та освіти саме для дослідників, науковців та керівництва

інституту. Було підготовлено та проведено два засідання за темами «Розвиток наукових досліджень у вищій школі в контексті євроінтеграції» (2018 р.) та «Підготовка наукових кадрів у контексті європейського освітнього та наукового простору» (2019 р.), планувалося ще одне, але нажаль завадили епідемія COVID та війна.

При підготовці заходів до ювілеїв кафедр, інституту, університету особлива увага приділяється максимальній часовій ретроспективі представлених матеріалів, як наприклад минулорічна ювілейна книжково-ілюстративна експозиція «Відділення. Факультет. Інститут: МННІ НУК – 100 років», яка була одночасно розташована на двох локаціях: у читальному залі Старого корпусу та холі Нового. Матеріали, представлені на виставці, максимально розкрили основні напрямки наукової та навчальної діяльності вчених інституту за всі роки існування, ознайомили з історією створення МННІ та його кафедр, нагадали про видатних особистостей, які зіграли важливу роль у становленні інституту.

Сприяння активізації наукової та особливо винахідницької діяльності, що дуже важливо у час таких важких випробувань, які зараз переживає наша країна, мають на меті щорічні заходи, приурочені до Дня винахідника та раціоналізатора та Дня науки в Україні. Виставки на кшталт «Наука задля розвитку України», «Винахідник і раціоналізатор – не професія, а покликання», «Винахідник – той, хто наближає майбутнє» не тільки знайомлять з історією винахідницької справи в Україні та її видатними представниками, а й окрему увагу приділяють досягненням наукових шкіл інституту та новаторству саме вчених Машинобудівного навчально-наукового інституту.

Одним з основних напрямків популяризації науки є акцент на досягненнях окремого вченого, винахідника, раціоналізатора. Бібліотечні заходи, присвячені Рудольфу Дизелю, Вільгельму Конраду Рентгену, іншим вченим зі світовим ім'ям саме крізь призму особистості вченого демонструють не тільки значимість наукових відкриттів у історії людства, але й ціною яких неймовірних зусиль дається розвиток науки.

Традиція підготовки ювілейних виставок має на меті саме привернення уваги до особистості науковця університету, його наукових, педагогічних, життєвих досягнень. Якщо виставка готується у традиційному форматі основні її риси – максимальне часове охоплення представлених видань, також присутність матеріалів, що можуть максимально розкрити наукові, педагогічні, виробничі досягнення науковця, наприклад, авторські свідоцтва, патенти на винаходи або дипломи переможців конкурсів учнів ювіляра. А якщо це

віртуальна виставка-привітання, то треба буквально у кількох слайдах візуалізувати індивідуальність особистості ювіляра, його досягнення та зв'язок з бібліотекою.

Велику роль у популяризації науки відіграє співпраця з викладачами та кафедрами, як у формуванні фондів, так і у підготовці та проведенні заходів. У цьому контексті я не можу не згадати професора В. М. Горбова – людину, яка сама була активним популяризатором науки. Віктор Михайлович співпрацював з бібліотекою у цьому напрямку, спонукав своїх колег до цього та навчав студентів розуміти роль бібліотеки у їх майбутньому науковому та професійному житті. Талановитий публіцист, він популяризував історію інституту та долі окремих особистостей. Завдяки професору В. М. Горбову фонд відділу має унікальну колекцію сучасних фахових періодичних видань англійською мовою та майже повну колекцію творів іншого популяризатора науки, історії та краєзнавства – професора Ю. С. Крючкова. Бібліотечні заходи за участі Віктора Михайловича завжди проводилися на дуже високому професійному рівні у теплій атмосфері дружнього спілкування

Ім'я професора Горбова вписано у історію університету загалом, та МННІ особливо, свідомо цьому стало відкриття пам'ятної дошки в холі інституту. І тепер, коли вже 3 роки, як професора Горбова немає з нами, відділ продовжує популяризувати його спадщину. З метою вшанування імені професора В. М. Горбова була підготовлена стаття у Вікіпедію.

Основна сучасна тенденція у популяризації науки бібліотеками закладів вищої освіти – це використання інформаційних технологій для поширення та популяризації наукової інформації. Вебсайт бібліотеки та сторінки у соціальних мережах стають ефективними каналами комунікації, де публікується інформація про бібліотечні заходи, новини про наукові події, досягнення науковців і корисні ресурси.

Таким чином можна дійти висновку, що посідаючи провідне місце у процесі забезпечення доступу до наукових знань, будучи важливим центром наукової комунікації, бібліотеки закладів вищої освіти загалом, Наукова бібліотека НУК, зокрема, відіграють важливу роль у популяризації науки як світової, так і тієї, що генерується у Національному університеті кораблебудування.

Список використаної літератури:

1. Натаров, О. О. Популяризація науки в умовах війни: роль наукових бібліотек. Матеріали міжнар. наук. конф. «Бібліотека. Наука. Комунікація. Актуальні питання збереження та інноваційного розвитку наукових бібліотек». Київ, 2023. URL: <http://conference.nbu.gov.ua/report/view/id/1863>

2. Популяризація науки. Вікіпедія. URL: <https://surl.li/bxiklt>
3. Українська бібліотечна енциклопедія. URL: <https://surl.lt/mmitss>

References

1. Natarov O. Populyaryzatsya nauky v umovakh viyny: rol' naukovykh bibliotek. Tezy dopovidy. URL: <http://conference.nbu.gov.ua/report/view/id/1863>
2. Populyaryzatsya nauky. Wikipedia. URL: <https://surl.li/bxiklt>
3. Ukrayins'ka bibliotekna entsyklopediya [Ukrainian library encyclopedia]. URL: <https://surl.lt/mmitss>

Simonenko Natalia,

Head of Department

Scientific Library of the Admiral Makarov National

University of Shipbuilding

POPULARIZATION OF SCIENCE THROUGH THE LIBRARY OF A HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION

Abstract. The article examines the means used by libraries of higher education institutions to popularize science. The focus is on the means and forms of popularization of science that are inherent in service departments, on the example of the work of the user service department of the Scientific Library at the Mechanical Engineering Educational and Scientific Institute Admiral Makarov National University of Shipbuilding

Keywords: Popularization of science, library of a higher education institution, Mechanical Engineering Educational and Scientific Institute Admiral Makarov National University of Shipbuilding.

УДК 349.6:027.7(477.54) НЮУ_ім._Ярослава_Мудрого

Стеценко Н. С.,

канд. юрид. наук,

Національний юридичний університет ім. Я. Мудрого,

м. Харків, Україна

n.s.stetsenko@nlu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-2337-7607>

УНІВЕРСИТЕТСЬКА БІБЛІОТЕКА – СКАРБНИЦЯ ЗНАНЬ І ПРОСТІР ЕКОЛОГО-ПРАВОВОГО ПРОСВІТНИЦТВА

Анотація. У статті розглянуто нові практики з еколого-правового просвітництва студентства, що є своєчасним в умовах воєнного стану, руйнувань і знищення природних ресурсів і довкілля. За результатами аналізу тематичного сегмента книжкового фонду бібліотеки підтверджено її значення як скарбниці знань та консолідатора при формуванні й розвитку сучасного простору еколого-правового просвітництва.

***Ключові слова:** глобальні виклики, університетська бібліотека, сучасний формат діяльності, еколого-правове просвітництво.*

У період глобальних викликів (йдеться про зміну клімату, загрози, викликані катастрофами, війнами, катаклізмами тощо) заклади вищої освіти в усьому світі мають швидко реагувати на те, що відбувається, оперативно приймати рішення, вводити нові дисципліни, переглядати «власну політику», зокрема, і бібліотечно-інформаційну, задля задоволення освітніх і наукових потреб тих, хто навчається.

Не є винятком і Україна. Як відомо, на долю нашої держави випало важке випробування – широкомасштабне вторгнення РФ, що супроводжується постійними обстрілами, через які руйнувань зазнають будівлі, підприємства, навчальні заклади, знищуються ліси, забруднюються річки, озера тощо. Попри такі складні умови країна живе, працює, розвивається, не припиняючи ні на мить навчання у вишах, швидко реагуючи на виклики і запити, завдяки безупинній, наполегливій і кропіткій праці, зокрема, і співробітників університетської бібліотеки, яка виправдано визнається скарбницею знань. Цілком логічно, що на тлі знищення природних ресурсів і довкілля еколого-правова освіта стала новим дороговказом до сталого майбутнього. З огляду на це зупинимось на новітніх практиках еколого-правового просвітництва.

Так, для Національного юридичного університету ім. Я. Мудрого, співробітником якого мені випала честь бути, нині головним завданням стало підготовка сучасного правника, формування в нього екологічних світоглядних настанов. Передусім передбачається орієнтація здобувачів на дотримання норм екологічно грамотної поведінки, вчинення різноманітних дій щодо захисту власного здоров'я і довкілля, а також здатність (звісно, після закінчення вишу) забезпечити режим законності й ефективний захист прав та інтересів суб'єктів еколого-правових відносин.

Зрозуміло, що університетська бібліотека як авангард запровадження інноваційних програм перебуває в епіцентрі цього процесу, адаптується до викликів сьогодення, обираючи нові форми роботи, швидко реагує на вимоги часу. По-перше, фахівці бібліотеки зосереджуються на формуванні, наповненні й використанні фондів бібліотек, присвячених вивченню навчальної дисципліни «Екологічне право», піклуючись про їх оновлення навчальною, навчально-методичною й науковою літературою екологічно-правового спрямування. Варто відмітити наполегливість, злагожденість і консолідованість зусиль науково-педагогічного складу кафедри екологічного права, більшість з яких є співробітниками нової інституції університету – Центру права сталого розвитку та охорони довкілля, і бібліотеки. Так, колектив Центр проводить інноваційну, науково-дослідну, академічну, стажувальну, педагогічну й видавничу діяльності для розв'язання теоретичних і практичних завдань, пов'язаних із забезпеченням сталого і стійкого розвитку всіх сфер суспільного життя, а також для поглиблення знань студентів різних спеціальностей та широкої громадськості про екологічні цінності [4]. Фундаторами еколого-правових знань виступають представники Харківської наукової школи

екологічного права Національного юридичного університету ім. Я. Мудрого. Серед її засновників, зокрема, відомі професори Юліан Олександрович Вовк, Василь Костянтинівич Попов, Володимир Степанович Шелестов, Віктор Васильович Гречко та ін. Сучасним керівником Харківської академічної школи екологічного права є доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, ректор університету Анатолій Павлович Гетьман. Наукові здобутки вчених школи містяться на книжкових полицях бібліотеки і користуються неабиякою популярністю серед студентів. Якщо вести мову про навчальну літературу, то варто зупинитися на новітньому підручнику з екологічного права за редакцією професора А. П. Гетьмана, виданому кафедрою екологічного права у 2024 році. У ньому враховані міжнародні й євроінтеграційні зобов'язання України у сфері захисту довкілля, а також вимоги Європейської кредитно-трансферної системи. Звернення до монографічної літератури необхідно почати зі збірки одного із засновників Харківської науково-правничої школи з проблем екологічного права Ю. О. Вовка «Вибрані твори». Згадане видання, як, до речі, і праці інших засновників Харківської наукової школи екологічного права, а саме О. В. Шелестова, В. В. Гречка, В. О. Чуйкова, В. К. Попова, зберігається у фондах бібліотеки й до цього часу не втратило своєї актуальності, його використовують при проведенні науково-дослідної роботи.

Така практика є цілком логічною і зрозумілою, оскільки, наприклад, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України Анатолій Павлович Гетьман, який тривалий час очолював кафедру екологічного права, підготував фундаментальні підручники, монографічні видання і виховав цілу плеяду високоосвічених науковців. Його напрацювання, ідеї сприяють розвитку й удосконаленню науки екологічного права. Він має понад 400 наукових робіт [4]. Захищені ним кандидатська дисертація «Правове регулювання діяльності обласної ланки республіканських комітетів з охорони довкілля та регулювання використання природних ресурсів» (1986) і докторська «Еколого-процесуальна правова теорія : проблема становлення і розвитку» (1995) залишаються дуже популярними серед молодих науковців [1]. Його праці, написані ним у співавторстві, серед яких «Антологія української юридичної думки : у 10 т. Т. 10» (2005); «Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. Т. 4», «Методологічні засади розвитку екологічного, земельного, аграрного та господарського права» (2008, 2012); «Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку» (2014), «Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 3» (2019); «Сучасні теоретичні та прикладні засади права природокористування в національній еколого-правовій доктрині» (2023); «Правнична наука та законодавство України: європейський вектор розвитку в умовах воєнного стану» (2023), «Безпекове довкілля України: доктринально-правові та прикладні аспекти» (2024); «Екологічне право : підручник» (2024) та багато інших, ретельно опановують студенти.

Крім фундаментальних видань, бібліотекою ретельно зберігаються й популяризуються науково-практичні досягнення молодих науковців і викладачів нашого університету. Йдеться, зокрема, про кандидатські дисертації доцента Є. П. Суєтнова «Відчуження земельних ділянок для суспільних

потреб та з мотивів суспільної необхідності» (автор має понад 100 наукових праць) [4]; професора кафедри В. В. Шеховцова «Право приватної власності на об'єкти тваринного світу»; доцентки Є. М. Копиці «Правові засади нормування у галузі охорони атмосферного повітря» [4]; доцентки О. В. Донець «Правовий режим земель історико-культурного призначення» (науковець має понад 100 наукових праць) [4], а також докторську дисертацію «Теоретико-методологічні засади формування та розвитку фауністичного законодавства України» (автор має понад 100 наукових праць) [4]. Досягнення таких високих результатів стало можливим завдяки постійній підтримці і допомозі всіх підрозділів бібліотеки, співробітники яких і на сьогодні проводять численні заходи для студентів і аспірантів.

Крім того, членами кафедри екологічного права видається велика кількість монографій на актуальні теми. Мова йде про монографії доцентки Т. В. Єрмолаєвої «Правове регулювання використання, охорони і відтворення водних живих ресурсів» (2010) [4]; доцентки М. К. Черкашиної «Юридичні гарантії права природокористування» (2010) [4]; доцентки Е. Є. Туліної «Правові засади використання рослинного світу» (2017); доцентки О. С. Малохліб «Правові засади використання земельних ділянок для житлового будівництва» (2021) [4]. О. Ю. Оніщенко «Правові засади добування (придбання) диких тварин з метою їх утримання і розведення у напіввільних умовах чи в неволі» (2024). Вказані роботи знаходяться у фондах бібліотеки і користуються неабиякою популярністю серед студентів, аспірантів і науковців. Їх високий науковий рівень вказує на плідну співпрацю бібліотеки і кафедри екологічного права. Фаховий і виважений підхід до обрання затребуваних наукових тем, якісне керівництво науковим процесом, створення комфортних умов для роботи у бібліотеці дають можливість популяризувати актуальні наукові праці й використовувати їх у еколого-правовому просвітництві.

Отже, бібліотека університету як скарбниця знань, є багатоформатним простором для еколого-правового просвітництва. Такі заходи, як «Інформаційні години», екоакції, тематичні лекції, обговорення, бесіди, книжкові виставки, диспути, зустрічі з екологознавцями, тематичні вікторини на актуальні еколого-правові теми стали популярними. До їх підготовки і проведення з ентузіазмом долучається студентська молодь університету, що суттєво підвищує їхнє розуміння пріоритету збереження довкілля і переваг сталого розвитку. Співпраця бібліотеки, викладачів і студентів дає змогу разом формувати нову екологічну культуру, новий екологічний світогляд, що будується на принципах гуманізму й захисту. Поряд із цим, відчувається поглиблення розуміння ролі студентів як майбутніх правників у забезпеченні законності й захисту прав і свобод учасників еколого-процесуальних відносин. Важливим є те, що саме копітка робота молодих науковців як наукового потенціалу із працями корифеїв екологічного права дозволяє розвивати бібліотеку як справжню скарбницю знань і новий простір для еколого-правового просвітництва. Війна залишає екологічні рани, а природа, як і люди, також стає жертвою війн, бо мають місце руйнування, знищуються

природні ресурси і завдається шкода довкіллю. З огляду на це саме бібліотека, університет і студенти мають стати спільнотою, яка формує свідоме «екологічне» майбутнє, де знання є інструментом дії, відповідальності й натхнення, а юристи стають його голосом [3]. Місія бібліотеки – консолідувати університетське коло задля вирішення багатьох проблем, в тому числі й забезпечення еколого-правової спрямованості діяльності.

Список використаної літератури

1. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2016. Т. 14 : Екологічне право / редкол. : Ю. С. Шемшученко, А. П. Гетьман, та ін. Харків, 2018. 776 с.
2. Вовк Ю. О. Вибрані праці / упоряд.: А. П. Гетьман, М. В. Шульга. Харків : Юрайт, 2013. – 704 с.
3. Довкілля теж потребує захисту і саме юристи можуть стати його голосом! / Бібліотека Національного юридичного університету ім. Я. Мудрого // Facebook. URL: <https://www.facebook.com/share/r/1W7x9mVGtX/> (дата звернення: 12.11.2025).
4. Літопис кафедри екологічного права: до 45-річчя заснування кафедри екологічного права як самостійного структурного підрозділу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, 1979–2024 / редкол.: А. П. Гетьман, Є. П. Суєтнов, О. С. Малохліб. Харків : Право, 2024. – 76 с.

References.

1. Biblioteka Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho. (2025, 10 lystopada). Dovkillia tezh potrebuie zakhystu i same yurysty mozhut staty yoho holosom! Facebook. <https://www.facebook.com/share/r/1W7x9mVGtX/>
2. Hetman, A. P. (2024). Litopys kafedry ekolohichnoho prava : Do 45-richchia zasnuvannia kafedry ekolohichnoho prava yak samostiinoho strukturnoho pidrozdilu Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho, 1979–2024 (Y. P. Suietnov & O. S. Malokhlib, Eds.). Pravo.
3. Vovk, Yu. O. (2013). Vybrani pratsi (A. P. Hetman, & M. V. Shulha, Eds.). Kharkiv: Yurait.
4. Shemshuchenko, Y. S., & Hetman, A. P. (Eds.). (2018). Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia: T. 14. Ekolohichne pravo. Pravo. (Oryhinal opublikovano 2016 p.)

UNIVERSITY LIBRARY – A TREASURY OF KNOWLEDGE AND A SPACE FOR ENVIRONMENTAL AND LEGAL EDUCATION

Abstract. *The article attempts to provide some experience of the library work of the Yaroslav the Wise National Law University as a treasury of knowledge and a modern space of environmental and legal education. The author links new practices and formats of library activities to the conditions of martial law and to the destruction of natural resources and the environment. In this regard, attention is focused on the fact that the modern university library is a fundamental book collection and builds a relevant space for the environmental and legal education of students. The author of the article believes that the goal of such actions is ecological and legal education, which should become a true guide to a sustainable future and the formation of a modern lawyer with new ecological worldviews.*

It is noted that library managers in environmental, legal, and educational work primarily orient applicants to comply with the norms of environmentally responsible behavior. This includes, in particular, various actions to protect one's own health and the environment, as well as the ability to ensure the legal regime and effective protection of the subjects rights and interests of environmental and legal relations.

The author accentuates that the university library is the vanguard of implementing innovative programs and activities. It does not stand aside in the processes of adapting work forms to the military present: forms and uses the library's funds in the direction of disclosing the field of environmental and legal topics; cooperates with the University's Department of Environmental Law and the Center for Sustainable Development and Environmental Law; expands and deepens the students knowledge of various specialties about ecological values, environmental protection, protection of natural resources, etc. Such environmental and educational activities as information hours, eco-actions, thematic lectures, discussions, conversations, book exhibitions, debates, and quizzes on current environmental and legal topics have become popular among the student community. The library also supports the concept of «green libraries». They are enthusiastically joined by university youth, which significantly increases their understanding of environmental conservation priorities and the benefits of sustainable development, which significantly affects the understanding of complex and responsible actions to preserve and protect natural resources and the environment in the context of a global military crisis. In conclusion, the author emphasizes that the cooperation of the library, teachers, and students provides an opportunity to form a new ecological culture and a new ecological worldview together, which are built on the principles of respect, humanism, and environmental protection. The conclusion is that the library, the university, and the students are the circle that forms a conscious, «ecological» future, where knowledge becomes a tool for action, responsibility, and inspiration. At the same time, the library's mission is to consolidate the university community to the problems of studying and ensuring the ecological and legal directed activities, of cultivating knowledge and skills to use acquired ecological and legal competencies in the difficult conditions of modern challenges.

Keywords: *global challenges, university library, modern format of activity, environmental and legal education.*

УДК 172.15:027.7

Тельпиш О. А.,
завідувачка відділу обслуговування,
Наукова бібліотека,
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

просп. Героїв України, 9,
м. Миколаїв, Україна,
olena.telpysh@nuos.edu.ua

РОЛЬ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ УНІВЕРСИТЕТУ В РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ (З ДОСВІДУ РОБОТИ)

Анотація. Розглянуто питання реалізації завдань патріотичного виховання, зокрема через досвід роботи відділу обслуговування користувачів Навчально-наукового педагогічного інституту ім. В. О. Сухомлинського Наукової бібліотеки Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (ННПІ НБ НУК). Визначено бібліотеку як інформаційний центр, який активно сприяє виконанню завдань патріотичного виховання серед молоді. Також розкрито основні завдання та напрямки соціокультурної роботи, які здійснюються в рамках цієї діяльності.

Ключові слова: Наукова бібліотека університету, національно-патріотичне виховання, війна, юнацький вік, навчання у закладі вищої освіти, краєзнавча діяльність, інформаційний супровід, покажчики, соціокультурна діяльність.

Патріотизм та національно-патріотичне виховання актуальні і для системи освіти, і для держави загалом. Основним інститутом, що забезпечує його реалізацію, є держава, але вагомий внесок у розвиток патріотичного виховання вносять також освітяни [4, с. 631]. Завдання освітніх закладів всіх типів на сьогоднішній день – не розгубити, а відродити кращі зразки та традиції минулого, наповнити їх новим змістом та втілити в життя всі прогресивні надбання сьогодення.

Університет сьогодні – це той осередок, який сприяє розширенню інтелектуальних і духовних можливостей суспільства, зберігає і примножує національні цінності. Процес національного відродження, зміцнення Української держави, її розбудова потребують нових підходів до патріотичного виховання особистості. Як свідчить історичний досвід, без національно-патріотичного виховання підростаючого покоління неможливо зберегти державу і націю. Трансформуючи теоретичні ідеї в практику, Наукова бібліотека будує свою діяльність на формуванні складових життєвої компетентності користувачів через виховання ціннісного ставлення особистості до суспільства і держави.

Сучасні інформаційні ресурси бібліотеки дозволяють проводити роботу з національно-патріотичного виховання в різних напрямках: громадянському, історико-патріотичному, краєзнавчому. Бібліотека сприяє висвітленню правдивої історії українського народу, вихованню поваги до рідної мови, традицій і культури інших народів, а також формуванню здорового способу життя як важливої складової національних цінностей через використання свого книжкового фонду.

Відділ обслуговування користувачів ННПІ НБ НУК спрямовує свою діяльність на виконання спільної із університетом мети – забезпечення всебічного розвитку особистості шляхом навчання та виховання. Розв’язання цього завдання потребує формування у молоді єдиних моральних пріоритетів: почуття патріотизму, активної громадянської позиції, гуманістичної моральності.

Події, які почалися в Україні з 24 лютого 2022 року, сколихнули весь світ. Війна змінила життя кожного українця, змусила переоцінити пріоритети, цінності, ставлення до життя, а особливо гостро постало питання національно-патріотичного виховання молоді. Саме сьогодні актуалізуються ідеї формування громадянина-патріота – людини, котра має комплекс особистісних якостей і рис характеру, зокрема патріотичну свідомість, відповідальність і мужність, готовність захищати Батьківщину, підтримувати українські традиції та духовні цінності.

Національно-патріотичне виховання під час війни визнається проблемою національного рівня і є важливим елементом формування громадянської позиції та національної свідомості.

Реалізуючи заходи національно-патріотичного виховання молоді, в творчій співпраці з викладачами та студентами університету, бібліотекарі працюють за такими напрямками:

- історико-краєзнавче виховання – сприяє розвитку у молоді почуття любові до своєї «малої» батьківщини, рідного краю;
- духовно-моральне виховання – допомагає утвердженню патріотичних цінностей у свідомості та почуттях молоді;
- історико-патріотичне та цивільно-правове виховання передбачає здобуття знань з історії держави, виховання поваги до Конституції України та державної символіки;
- військово-патріотичне виховання сприяє підвищенню престижу військової служби.

Робота Наукової бібліотеки з питань патріотичного виховання з 2022 року наповнилася новим змістом. Діяльність бібліотеки направлена, з однієї сторони на забезпечення основних умов для навчання і наукової діяльності, з іншої – на культурний розвиток кожного студента.

Враховуючи тенденції розвитку вищої освіти, НБ займає активну позицію щодо інформаційної підтримки національно-патріотичного виховання в університеті. Патріотичне виховання проходить через комплекс заходів, направлених на національне, громадянське,

моральне виховання, базується на національній історії, знанні та відстоюванні своїх прав, виконанні конституційних обов'язків, відповідальності за власне майбутнє та долю країни [2, с. 202].

За допомогою масових заходів та наочності бібліотека виступає провідником між поколіннями та намагається повернути істинне значення таким словам як «патріотизм», «героїзм», «подвиг».

На думку багатьох науковців найбільш сприятливим періодом для формування культури, патріотичного, національного виховання, громадянської свідомості й особистості є юнацький вік, зокрема час навчання у закладі вищої освіти. Саме в цей період сфера спілкування, пізнання та діяльності у молодих людей значно розширюється. Вони усвідомлюють свою належність до нового студентського колективу, стикаються з широким колом суспільних, політичних, юридичних, професійних взаємин. Отримані знання дають можливість краще зрозуміти світ, стосунки людей. Розширюється світогляд, виховується характер, створюються життєві плани. Студент прагне «знайти себе», визначити своє місце в житті відповідно до своїх інтересів, здібностей, ідеалів. На цьому етапі завершується соціалізація особистості через систему освіти, й як казав В. О. Сухомлинський: «Патріотичне виховання ... проникає в усе, що пізнає, узнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується» [3, с. 131].

Бібліотека університету є надійним партнером у навчальній та науковій діяльності закладу. Спільна робота спрямована на забезпечення студентів і викладачів необхідними інформаційними ресурсами, розвиток академічної культури та підтримку освітнього процесу. Крім того, бібліотека – осередок культурно-просвітницького та виховного життя університету, місце проведення наукових заходів, презентацій книг, книжкових виставок, тематичних переглядів, творчих виставок декоративно-прикладного мистецтва.

Творча співпраця бібліотеки університету і кафедр є складовою навчання і виховання студента як особистості, громадянина, людини.

Яскравим прикладом творчої співпраці бібліотеки з кафедрою початкової та дошкільної освіти стало проведення презентації *«Книги пам'яті про загиблих героїв»*.

Проект *«Герої не вмирають»* (координатор проєкту професор С. І. Якименко) було започатковано кафедрою у 2024 році. У межах роботи проєкту залучено студентів та магістрантів спеціальностей 012 «Дошкільна освіта» та 013 «Початкова освіта». Як результат пошукової роботи – упорядковано та видано *«Книгу пам'яті про загиблих героїв»*.

Книга складається з реальних коротких біографій військових – мешканців Миколаївської області, які безстрашно вступили в бій, віддавши найцінніше, що у них було – своє життя. Кожна історія в цій книзі розповідає про особистість, характер та мотивацію цих героїв. На заході були присутні викладачі, студенти, батьки та почесні гості.

Щемливі вірші, проникливі мелодії, фото та відео бійців, особисті історії та спогади нікого з учасників та глядачів не залишили байдужими. А представлені на виставці книги, рештки розірваних снарядів та сигнал повітряної тривоги за вікном ще раз нагадали, які страшні часи переживає зараз український народ.

Ця книга – внесок у збереження пам'яті про героїв України і їхній великий подвиг у боротьбу за свободу. Вона нагадуватиме нам про відповідальність перед минулим і майбутнім, про нашу здатність змінювати світ до кращого.

Друга презентація творчого проєкту *«Чому я залишився в Україні?»* відбулась у Науковій бібліотеці Національного університету кораблебудування ім. адм. Макарова. У читальному залі бібліотеки зібралося багато студентів та викладачів, які поділилися своїми зворушливими історіями про життя в Україні в умовах війни та причинами того, чому вони залишились на Батьківщині.

Цікавим інформаційним доповненням до заходу стали презентації тематичних книжково-ілюстративних виставок *«Ти в нашому серці, Україно!»* та *«Незламний лютий»*, які підготували співробітники НБ. На експозиції *«Ти в нашому серці, Україно!»* були представлені книги з історії України, видання про культурні пам'ятки та мальовничу природу нашої Батьківщини. На виставці *«Незламний лютий»* було презентовано нові видання, які відображають сучасні події військового протистояння українського народу.

У зв'язку з актуалізацією проблеми національно-патріотичного виховання молоді на сучасному етапі для пропагування кращих здобутків національної і культурної спадщини у бібліотеці використовується весь потенціал виставкової діяльності, на офіційному веб-сайті і сторінці Facebook бібліотеки оперативно висвітлюється інформація про перебіг проведених заходів та виставки літератури з визначеного питання.

Популяризація української літератури має важливе значення для формування й збереження національної культури, адже саме вона відображає історію, традиції та ментальність українського народу. Пропагування української книги та заохочення інтересу до неї є одним із традиційних напрямів діяльності НБ. Під час більшості виховних, комунікативних та інформаційно-пізнавальних заходів основну увагу приділяли саме

популяризації української книги та творчості вітчизняних, зокрема сучасних, авторів. Важливу роль у формуванні національної свідомості, гідності громадянина, вихованні поваги і любові до рідної землі відіграє художня література.

Цього року українська спільнота відзначала 95-річчя від дня народження української письменниці Ліни Костенко, яка є символом любові до України, її історії, культури та мови. Життя і творчість письменниці тісно пов'язані з боротьбою за українську національну ідентичність, свободу і справедливість. Поетеса не лише створює поетичний літопис України, а й відкрито висловлює громадянську позицію, яка стала прикладом для багатьох. До ювілейної дати письменниці відділом обслуговування була підготовлена віртуальна виставка *«Ліна Костенко: мудрість, народжена багатством серця»*. Поезія поетеси є потужним джерелом духовної підтримки і натхнення для тих, хто мріє про сильну та вільну Україну.

До знаменних, пам'ятних та ювілейних дат відділом обслуговування користувачів було презентовано виставки:

- *«Тарасів дух тут нині і довічно»* (до дня народження Т. Г. Шевченка);
- *«Ти знаєш, що ти – людина»* (до дня народження В. Симоненка);
- *«Моя вишнева Україна»* (до Дня Незалежності України);
- *«Україна козацька: п'ять віків історії»* (до Дня Українського козацтва).

Особливе місце серед культурних надбань посідає мова – важливий чинник формування національної свідомості та духовної єдності народу. Вона є носієм історичної пам'яті, традицій і культурних цінностей, відображає ментальність нації та забезпечує її самобутність у світовому культурному просторі.

Співробітники відділу обслуговування постійно готують змістовні тематичні виставки та перегляди, присвячені українській мові, її красі, багатству й неповторності.

До Міжнародного Дня рідної мови відділ обслуговування користувачів презентував виставку *«Мова – це час, це минуле і сучасне...»*, яка висвітлювала питання етнонаціональної політики та розвитку полікультурного простору нашої держави в монографіях, довідкових виданнях, творах українських поетів рідною мовою та в перекладах мовами народів світу. Питанням рідної мови також були присвячені тематичні та віртуальні виставки:

- *«Витоки української писемності»*;
- *«Бо то не просто звуки, мова...»*;

- *«Мова та українознавчий світогляд»;*
- *«Мова – душа нації»;*
- *«Рідна мова – неоціненне духовне багатство».*

Однією зі складових патріотичного виховання є краєзнавча діяльність. Саме краєзнавство сприяє формуванню національної гідності і самосвідомості, загальнолюдських цінностей. Сучасний формат діяльності бібліотеки університету у краєзнавчій роботі передбачає популяризацію літератури, яка висвітлює сторінки історії рідного краю, його етнічні, мовні, культурні традиції, творчість його талановитих людей, допомогу користувачам в кращому пізнанні своїх коренів. Твори письменників-краян готують молоде покоління до розуміння сутності життя, виховують любов до «малої батьківщини», допомагають краще дізнатися про історичне минуле і сьогодення рідного краю для побудови майбутнього.

З метою зацікавлення студентів історією, літературою рідного краю та культурною спадщиною Миколаївщини було представлено книжкові виставки та тематичні перегляди: **«Південне сузір'я миколаївських письменників»**, **«Моє рідне місто»**, **«Становлення педагогічної освіти на Миколаївщині»**, **«В ім'я майбутнього нації»**, **«І щось мені таке болять, що це і є, напевно, Україна»**, **«Пізнай краще рідний край»**, **«Миколаїв: погляд у минуле»** та ін.

Разом зі студентами спеціальності «Дошкільна освіта» та «Початкова освіта» бібліотекарі провели пізнавально-розважальний захід **«Подорож на Запорізьку Січ»**. Цей захід ознайомив студентів із славними традиціями українського війська, основними принципами козацького виховання і освіти, зануривши їх в неповторну атмосферу козацьких звичаїв, традицій. В ході «подорожі» на присутніх чекали цікаві тематичні «зупинки»:

- *«Хто такі козаки»;*
- *«Гетьмани – еліта українського козацтва»;*
- *«Одяг і їжа козаків» (з частуванням гостей);*
- *«Козацька медицина»;*
- *«Освіта на Запорізькій Січі».*

Відтворити атмосферу Андріївських вечорниць спробували бібліотекарі зі студентами спеціальності «Початкова освіта» на соціокультурному заході **«Андріївські вечорниці»**. Присутні мали змогу поглибити свої знання з народознавства, згадати народні звичаї та

обряди, взяти участь у імпровізованих ворожіннях, пригоститися смачними українськими варениками із макітри та пиріжками. Основна мета заходу – формування інтересу до народних звичаїв та обрядів, прагнення їх зберегти.

Організатори цікаво створили атмосферу до заходу: відтворили інтер'єр української хати і кухні, які були прикрашені вишитими рушниками, килимами, національним кухонним посудом та національним одягом. Важливим елементом заходу була виставка літератури **«Україна в словах: вечорниці»**.

Напередодні Дня вишиванки в читальному залі бібліотеки НУК було проведено майстер-клас **«Лялька-мотанка – сила традицій»**.

Мета заходу – формування у студентів уміння осмислювати роль і значення традицій у житті людини та освоєння технології поетапного виготовлення ляльки-мотанки.

Під час майстер-класу учасники дізналися про історію мотанки, символіку матеріалів та кольорів. Студенти та співробітники протягом заняття, крок за кроком, опановували усі секрети виготовлення трипільської ляльки-мотанки. Адже саме вона вважається давнім українським оберегом, який має глибоке коріння у традиціях Трипільської культури. Вразила зацікавленість та активна участь хлопців у створенні ляльки-мотанки: юнаки поринули в атмосферу рукоділля і поряд з дівчатами власноруч створювали свою унікальну мотанку. Виготовляючи ляльку-мотанку, учасники майстер-класу вкладали у неї свою енергію, позитивні думки, власні мрії та прагнення. Кожна мотанка вийшла особливою.

Вся інформація про проведені заходи та події, які відбувалися в Науковій бібліотеці НУК, розміщувалась на власному вебсайті, у розділах «Новини», «Репортер» (<http://lib.nuos.edu.ua/>) та на сторінці у Фейсбукі (<https://www.facebook.com/libnuk>).

Одним із напрямків роботи відділу обслуговування є створення красномовних показників як вагомого складника національно-патріотичного виховання.

З метою інформаційного забезпечення навчальної, виховної роботи та популяризації творчої спадщини видатних особистостей Миколаївщини відділом обслуговування було засновано серію бібліографічних показників **«Галерея творчих особистостей Миколаївщини»**, які надають можливість краще осягнути історичне минуле і сьогодення краю, відчувати себе нащадками тих, хто вписав золоті сторінки в історію рідного краю. Протягом останніх років підготовлено 4 випуски цієї серії:

- *«М. М. Аркас у вимірі часу»;*
- *«Борис Миколайович Мозолевський – історик, археолог, поет»;*

- *«Ілля Борщак – життя, діяльність, творчість»;*
- *«М. М. Аркас: погляд із сьогодення».*

Зважаючи на актуальність питання, відділом обслуговування користувачів Наукової бібліотеки у 2023 році підготовлено друге видання науково-допоміжного бібліографічного покажчика **«Національно-патріотичне виховання як складова формування свідомої особистості громадянина-патріота»** (перше видання покажчика вийшло у 2020 році), яке доповнено двома розділами:

Розділ VIII. Правове забезпечення національно-патріотичного виховання у період воєнного стану в Україні;

Розділ IX. Праці, надруковані під час дії воєнного стану в Україні (2022–2023 рр.).

У покажчику представлені праці вітчизняних фахівців, які відображають нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму, теоретичні та методологічні основи національно-патріотичного виховання, сучасний стан вирішення завдань національно-патріотичного виховання в закладах освіти усіх ланок, запровадження нових педагогічних технологій. Дане видання охоплює описи 868 документів, що були опубліковані впродовж 2014–2023 років.

Національна ідентичність, свідомо громадянська позиція, відповідальність за долю своєї країни – це те, що формується в процесі національно-патріотичного виховання через мову, історію, цінності й традиції. Тому сьогодні виховання громадянина-патріота України має бути пріоритетним завданням на всіх рівнях, адже від нього залежить національна безпека та майбутній розвиток вільної, згуртованої та успішної української нації [4, с. 634].

Отже, здійснюючи інформаційне забезпечення патріотичного виховання студентської молоді в університеті, Наукова бібліотека НУК імені адмірала Макарова, володіючи багатими книжковими скарбами, запроваджує та втілює в життя інноваційні проекти, проводить освітні, просвітницькі заходи та цілеспрямовано працює над реалізацією завдань, поставлених у Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2020–2025 рр., впливає на формування патріотичного світогляду молоді [1, с. 57].

Список використаної літератури:

1. Дитинник Л. Національно-патріотичне виховання студентської молоді: вимоги сучасності / Л. Дитинник // Бібліотеки в сучасному світі науки та культури : зб. наук. праць II Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф., 16 травня 2024 р. [Електрон. наук. вид.] / Наук. б-ка ЗВО «Подільський держ. ун-т; Наук. б-ка Хмельницького нац. ун-ту / за ред. К. В. Гораш, О. Б. Айвазян. – Кам'янець-Подільський, 2024. – С. 57. – Режим доступу : <https://surl.it/hkiabl>

2. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. І. Огієнка; редкол. : С. А. Копилов (гол.), Л. В. Климчук (відп. ред.) та ін. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2018. – 202 с. – (Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство ; вип. 5). – Режим доступу : <https://surl.li/aoxvpd>

3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 1. – С. 131.

4. Шевчук Г. Й. Національно-патріотичне виховання молоді в умовах війни / Г. Й. Шевчук // Наукові інновації та передові технології (Серія «Управління та адміністрування», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка») : наук. журн. / Громадська наук. орг. «Всеукраїнська Асамблея докторів наук із державного управління» ; голов. ред. Є. О. Романенко. – К., 2023. – Вип. 5 (19). – С. 630-634. – Режим доступу : <https://surl.li/hivrid>

References

1. Dytynnyk, L. (2024). Natsionalno-patriotychne vykhovannia studentskoi molodi: vymohy suchasnosti [National-patriotic education of student youth: modern requirements]. In K. V. Horash & O. B. Aivazian (Eds.), Biblioteki v suchasnomu sviti nauky ta kul'tury: zb. nauk. prats II Vseukr. nauk.-prakt. onlain-konf., 16 travnia 2024 r.: elektron. nauk. vyd. (p. 57). Kamianets-Podilskyi: Podilskyi State University; Khmelnytskyi National University. <https://surl.li/hkiabl> [in Ukrainian].

2. Kamianets-Podilskyi National University named after I. Ohienko. (2018). Naukovi pratsi Kam'ianets'-Podil's'koho natsional'noho universytetu imeni Ivana Ohienka. Serii Bibliotekoznavstvo. Knyhoznavstvo [Scientific works of Kamianets-Podilskyi National University named after Ivan Ohienko. Series: Library Science. Book Studies] (Vol. 5, p. 202. S. A. Kopylov, Ed.). Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi National University. <https://surl.li/aoxvpd> [in Ukrainian].

3. Sukhomlynskyi, V. O. (1976). Vybrani tvory [Selected works] (Vol. 1, p. 131). Kyiv: Radianska shkola.

4. Shevchuk, H. Y. (2023). Natsionalno-patriotychne vykhovannia molodi v umovakh viiny [National-patriotic education of youth in wartime]. Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnologii: nauk. zhurn. Serii Upravlinnia ta administruvannia. Serii Pravo. Serii Ekonomika. Serii Psykholohiia. Serii Pedahohika / Hromadska nauk. orh. "Vseukrainska Asambleia doktoriv

nauk iz derzhavnoho upravlinnia" (Vol. 5(19), pp. 630-634). Kyiv. <https://surl.li/hivrid> [in Ukrainian].

Telpysh Olena,

Head of the Service Department of the Scientific Library of
the Admiral Makarov National University
of Shipbuilding

THE ROLE OF THE UNIVERSITY SCIENTIFIC LIBRARY IN THE IMPLEMENTATION OF THE TASKS OF PATRIOTIC EDUCATION OF YOUTH (FROM WORK EXPERIENCE)

Abstract. *The proposed article considers the issues of implementing the tasks of patriotic education in the Scientific Library of the Admiral Makarov Naval University and highlights the experience of the service department of the V. O. Sukhomlynsky Educational and Scientific Pedagogical Institute for youth education.*

The main tasks and directions of socio-cultural work are revealed. The library is identified as an information center for implementing the tasks of patriotic education of youth.

Keywords: *university research library, national-patriotic education, war, youth, studying at a higher education institution, local history activities, information support, indexes, socio-cultural activities.*

УДК 027.7:069

Хасцький О. П.,
канд. іст. наук, доцент,
директор музею ННП імені В. О. Сухомлинського
НУК імені адм. Макарова,
м. Миколаїв, Україна,
aleks-khaetsky@ukr.net

БІБЛІОТЕКИ ТА МУЗЕЇ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ФОРМИ СПІВПРАЦІ

Анотація. *У статті розглянуто актуальні питання співпраці бібліотек та музеїв закладів вищої освіти в умовах глобальних викликів на прикладі музею Навчально-наукового педагогічного інституту імені В. О. Сухомлинського Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова та Наукової бібліотеки університету. Особливу увагу приділено найбільш перспективним формам співпраці: у використанні колекцій і ресурсів, проведенні наукових та освітніх заходів, віртуальних виставок та екскурсій, підготовці досліджень з історії університету.*

Ключові слова: *глобальні виклики, Україна, університети Миколаєва, музеї та бібліотеки, форми співпраці.*

У часи глобальних викликів зростає роль бібліотек та музеїв у вирішенні найгостріших проблем людства. Адже ці осередки культури мають особливо велике значення у збереженні культурної спадщини та історичної пам'яті. Своєю діяльністю вони

сприяють подальшому прогресу суспільства на основі врахування історичних уроків минулого. А відтак зростає і роль співпраці між ними, що обумовлено спільними цілями, завданнями та особливостями діяльності, а також спільними проблемами, які ускладнюють їх роботу і потребують невідкладного вирішення. У повній мірі це стосується і вітчизняних музеїв і бібліотек закладів вищої освіти, які мають свою специфіку і покликані сприяти підготовці кваліфікованих фахівців.

Окремі аспекти співпраці бібліотек та музеїв вітчизняних закладів вищої освіти (ЗВО) вже розглядалися українськими дослідниками [2, 6, 7]. Однак потребує подальшого вивчення та узагальнення новий регіональний досвід цієї співпраці, набутий бібліотечними та музейними працівниками в умовах сучасних глобальних викликів.

У даній статті поставлено за мету проаналізувати форми співпраці музею Навчально-наукового педагогічного інституту ім. В. О. Сухомлинського НУК ім. адм. Макарова (ННПІ НУК) та Наукової бібліотеки університету у збереженні культурних цінностей та сприянні удосконаленню підготовки фахівців в сучасних умовах.

Співпраця університетських музеїв та бібліотек ґрунтується на спільних завданнях та схожих формах діяльності. В умовах глобальних викликів сучасності напрямки і форми цієї співпраці потребують корегування з урахуванням регіональних особливостей і накопиченого раніш досвіду.

Заслуговує на увагу досвід співпраці музеїв та бібліотек ЗВО Миколаєва. Перший музей при закладі вищої освіти в місті був створений у середині 20-х років минулого століття при Інституті народної освіти. На той час у навчальному закладі вже працювала бібліотека, основи якої були закладені ще у заснованому в 1913 році Миколаївському учительському інституті.

У 1925 р. штат музею при Миколаївському інституті народної освіти складався з трьох працівників. На базі музею проводились екскурсії, лабораторні заняття, читались лекції, працював гурток радіолюбителів. Музей відвідували не тільки студенти, а й робітники, військові, учні місцевих шкіл [3, с. 117]. Працівники музею користувались фондами інститутської бібліотеки. Однак по мірі укріплення тоталітарного режиму в країні місцева ініціатива по створенню музеїв обмежувалась. Невдовзі припинив свою діяльність і зазначений музей. Долю його колекцій простежити поки що не вдалося.

Значну роль у вихованні студентів та залученні їх до краєзнавчої роботи відіграв створений на початку 80-х років XX ст. до 70-річчя навчального закладу музей історії

Миколаївського державного педагогічного інституту. Фундатором та першим громадським директором музею І. С. Павліком, канд. іст. наук, доц. (1925–2003) було організовано пошукову роботу з участю студентів по вивченню історії інституту, збирання та облік музейних предметів, оформлення експозиції в окремому приміщенні. На базі музею проводились екскурсії та інші форми освітньо-масової роботи [3, с. 46].

Оновлена до 100-річчя навчального закладу експозиція Музею історії університету, відкриття якої відбулося 11 жовтня 2013 року, віддзеркалювала історію ЗВО від його заснування до сьогодення. Експозицію побудовано на основі хронологічного принципу за розділами: Нащадки освітянських традицій; Миколаївський учительський інститут; Миколаївський інститут народної освіти; Миколаївський інститут соціального виховання; Миколаївський державний педагогічний інститут; Миколаївський національний університет ім. В. О. Сухомлинського (МНУ).

Справжньою реліквією музейної колекції є групова фотографія учнів та викладачів Миколаївського учительського інституту 1913 року. В експозиції та фондах представлені документи, фотографії, рукописні та друковані наукові праці викладачів, підручники, зразки навчального обладнання, нагороди та інші матеріали, що відображають різні аспекти розвитку навчального закладу [4].

Найбільш цінними у книжковій колекції музею є старі підручники першої половини ХХ ст., книги з ескібрами та написами авторів та дарувальників. У фондах музею зберігаються також комплекти газети «Педагог», що видавалася в університеті, а також окремі екземпляри місцевих газет з публікаціями про університет, його викладачів та випускників.

Крім музею історії університету, в МНУ ім. В. О. Сухомлинського було створено також Музей археології та етнографії, Музей педагогічної освіти Миколаївщини, Музей-лабораторію по впровадженню спадщини В. О. Сухомлинського, Музей бойової слави ім. Ю. О. Гриця (філія Музею історії університету), які діяли як єдиний університетський музейний комплекс.

До позамузейних об'єктів належить Сквер випускників, розташований у дворі головного корпусу на місці колишнього мальовничого старовинного садівництва Бель-Вю. У сквері розташована двоповерхова старовинна будівля, в якій у 1913 році розпочав свою діяльність Миколаївський учительський інститут (перебуває в аварійному стані).

Стаціонарна експозиція, тимчасові виставки та матеріали фондів музеїв університету були тісно пов'язані з навчальними програмами, використовувались в навчально-виховному процесі, при викладанні нормативних курсів, написанні дипломних робіт, проведенні навчальних та виробничих практик. На базі університетських музеїв проводились екскурсії, виставки народних ремесел, зустрічі з ветеранами університету та знаними земляками, а також інші форми масової просвітницької роботи, здійснювалась популяризація науково-педагогічних знань серед населення регіону.

Музей історії МНУ ім. В. О. Сухомлинського активно співпрацював з університетською бібліотекою. Зокрема, для експонування в музеї з фондів бібліотеки були передані деякі видання першої половини ХХ ст., які склали основу колекції підручників та методичних посібників. Багато книг надійшло від викладачів та випускників. Проводились спільні виставки, масові заходи. Плідною була співпраця при підготовці видань з історії університету, серії книг про викладачів та випускників навчального закладу [8].

Повномасштабна війна, розпочата агресором 24 лютого 2022 року, порушила звичний ритм університетського життя. Внаслідок кількох ворожих обстрілів були знищені та значно пошкоджені будівлі університету, навчальні меблі та обладнання, фонди бібліотеки та музеїв.

В Музеї історії університету були вибиті вікна, пошкоджений вітраж та деякі експонати. Приміщення було забруднене пилом. За короткий час було зроблено все можливе для відновлення роботи музею. Фонди музею поповнювались новими предметами, передусім пов'язаними з діяльністю університету під час повномасштабної війни, участю викладачів, студентів та випускників у захисті територіальної цілісності України та сприянні ЗСУ. Окрім стаціонарної експозиції, відвідувачам пропонувалось оглянути й тимчасові тематичні виставки, зокрема «Рік незламного поступу: МНУ імені В. О. Сухомлинського в умовах війни», «В. О. Сухомлинський та Миколаївщина (до 105-річчя від дня народження В. О. Сухомлинського)», «Вища історична освіта в університеті: шлях довжиною у 50 років».

Враховуючи специфіку роботи ЗВО в умовах військового стану, в музеї впроваджувались такі форми масової освітньої роботи, як проведення онлайн екскурсій, квестів, вебінарів тощо. Значний інтерес у відвідувачів викликали і позамузейні об'єкти, зокрема приведений у належний стан після ворожих обстрілів університетський сквер. Підтримувалась традиція проведення вересневих екскурсій для першокурсників з метою їх ознайомлення з історією та традиціями університету.

Восени 2023 року у зв'язку з труднощами функціонування начального закладу у пошкодженому ворожими обстрілами головному корпусі розпочалось перебазування підрозділів університету до корпусу № 11. Викладачі та співробітники перевозили меблі та обладнання, облаштовували кабінети на аудиторії. На новому місці була створена філія Музею історії університету, оскільки стаціонарну експозицію з об'єктивних причин довелося залишити в головному корпусі.

З початком повномасштабної війни співпраця музею з бібліотекою ускладнилась збитками, що були завдані ворожими обстрілами цим підрозділом, як і університету в цілому, переводом навчання студентів в онлайн-режим, обмеженим доступом працівників до основних бібліотечних та музейних фондів. Однак і в цих вкрай складних умовах працівники бібліотеки та музею продовжували виконувати свої обов'язки та співпрацювати у справі сприяння подальшому розвитку традицій педагогічної освіти.

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України № 79 від 24.01.2024 р. відбувалась реорганізація МНУ ім. В. О. Сухомлинського, яка здійснювалась шляхом його приєднання до НУК ім. адм. Макарова [5]. Було створено Навчально-науковий педагогічний інститут ім. В. О. Сухомлинського НУК ім. адм. Макарова. При ньому працює музей, створений на базі колекцій музею історії МНУ ім. В. О. Сухомлинського.

Відкрилась перспектива для об'єднання ресурсів навчальних закладів у збереженні у місті педагогічної спеціальності і підготовці кваліфікованих фахівців для школи.

Знаменною подією для розвитку педагогічної спеціальності в НУК імені адмірала Макарова стало святкування 100-річчя від дня народження корифея педагогічної праці Миколаївщини професора Ю. О. Грицяя, яке відбулося наприкінці липня поточного року в Музеї Навчально-наукового педагогічного інституту ім. В. О. Сухомлинського НУК ім. адм. Макарова завдяки співпраці музею і бібліотеки.

До ювілейних урочистостей оформлено музейну виставку «Педагогічна поема Ю. О. Грицяя». Працівниками НБ НУК ім. адм. Макарова підготовлено біографічний нарис «З педагогікою в серці: Юрій Олександрович Грицай (до 100-річчя від дня народження)», який знайомить широкий загал читачів із життєвим і професійним шляхом педагога і вченого [1]. Попри складності військового стану та адаптації до нових умов діяльності співпраця працівників музею і бібліотеки триває.

Висновки.

1) В умовах глобальних викликів зростає роль творчої співпраці бібліотек і музеїв закладів вищої освіти, яка ґрунтується на спільних завданнях та особливостях діяльності. Така співпраця створює можливості для розробки спільних освітніх програм, які поєднують знання з різних наукових галузей, сприяє підготовці кваліфікованих фахівців.

2) Перспективними формами співпраці бібліотек і музеїв ЗВО є: спільне використання колекцій та ресурсів; проведення спільних наукових і освітніх заходів; спільна робота над створенням віртуальних виставок та проведенням віртуальних екскурсій; співпраця у підготовці досліджень з історії навчальних закладів.

3) Активізації співпраці університетських бібліотек і музеїв сприятиме покращення їх фінансування та оснащення, чітке визначення та закріплення правового статусу університетських музеїв, створення належних умов зберігання бібліотечних фондів та музейних колекцій.

Список використаної літератури

1. З педагогікою в серці: Юрій Олександрович Грицай (до 100-річчя від дня народження) : біографічний нарис / Наукова бібліотека НУК імені адмірала Макарова ; уклад. О. М. Кисиленко. – Миколаїв, 2025. – 12 с.

2. Костирко Т. Співпраця університетських музеїв та бібліотек для збереження культурної спадщини в умовах глобальних викликів. INFOTOPOS: актуальні питання сучасного інформологічного знання. 2024. № 1. С. 30–42. URL: <http://nti.khai.edu/ojs/index.php/infotop/article/view/2734> (дата звернення: 17.11.2025).

3. Миколаївський державний університет ім. В. О. Сухомлинського: віхи історії (1913–2008) / уклад.: В. Д. Будак, Л. В. Старовойт, О. М. Хаєцький та ін. – Миколаїв : Іліон, 2009. – 184 с.

4. Музей історії Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського: путівник / уклад. О. П. Хаєцький. – Миколаїв, 2014.

5. Про реорганізацію Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Наказ МОН № 79 від 24.01.2024 року. URL: <https://osvita.ua/legislation/Visha/osvita/91333/> (дата звернення: 17.11.2025).

6. Хаєцький О. П. Музейний комплекс Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського: історія створення та перспективи розвитку / О. П. Хаєцький // Університетські музеї: європейський досвід та українська практика : збірка праць

Міжнародної науково-практичної конференції, 6–7 жовт. 2011 р., м. Київ. – Ніжин, 2012. – С. 379–386.

7. Червоний Є. Сучасні бібліотечні та музейні практики. Співпраця бібліотек і музеїв Мелітопольщини як ресурс розвитку освіти дорослих / авт. кол. ; за заг. ред. С. Прийми. Мелітополь : МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2016. С. 10–11. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/706875/1/Spivpracya%20bibliotek%20i%20muzeyiv%20Melitopolskchyny.pdf> (дата звернення: 17.11.2025).

8. Юрій Олександрович Грицай : бібліографічний покажчик / Наукова бібліотека МНУ імені В. О. Сухомлинського ; упоряд. С. С. Гордей. Миколаїв, 2018. – 50 с. – (Серія «Науковці МНУ імені В.О. Сухомлинського: історіографія персоналій ; вип. 2).

LIBRARIES AND MUSEUMS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS: FORMS OF COOPERATION

Abstract. *The article considers current issues of cooperation between libraries and museums of higher education institutions in the context of global challenges using the example of the museum of the V. O. Sukhomlynsky Educational and Scientific Pedagogical Institute of the Admiral Makarov National Shipbuilding University and the Scientific Library of the university. Particular attention is paid to the most promising forms of cooperation: in the use of collections and resources, holding scientific and educational events, virtual exhibitions and excursions, preparing research on the history of the university.*

Keywords: *global challenges, Ukraine, universities of Mykolaiv, museums and libraries, forms of cooperation.*

УДК 027.7

Цокало О. О.,
директорка бібліотеки,
<https://orcid.org/0000-0002-6335-5939>

Ткаченко Д. В.,
завідувач відділу інформаційних технологій
<https://orcid.org/0000-0002-8860-6845>

Бібліотека Миколаївського національного аграрного університету,
м. Миколаїв, Україна

РОЛЬ БІБЛІОТЕКИ МНАУ У ВПРОВАДЖЕННІ ІНСТРУМЕНТІВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТНІЙ І НАУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ З ДОТРИМАННЯМ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Анотація. Розглянуто роль університетської бібліотеки у формуванні відповідальної культури використання штучного інтелекту в освітній і науковій діяльності. Окреслено основні ризики, пов'язані з некритичним застосуванням генеративних моделей, зокрема появу вигаданих джерел та хибних фактів. Показано, як фахівці бібліотеки через лекції та консультації навчають студентів і науковців перевіряти інформацію, формулювати коректні запити та уникати порушень академічної доброчесності. Особлива увага приділена використанню ШІ у літературному пошуку й аналізі релевантності наукових публікацій. Узагальнено, що університетська бібліотека виступає ключовим осередком підтримки відповідального, критичного й усвідомленого використання цифрових технологій.

Ключові слова: штучний інтелект, академічна доброчесність, цифрова грамотність, університетська бібліотека, генеративні моделі, фактчекінг, релевантність джерел, освітні технології, критичне мислення, наукова комунікація

Актуальність теми. Штучний інтелект (ШІ) дедалі активніше впливає на навчальний процес, наукову діяльність і внутрішні інформаційні потоки університетів. Паралельно загострюється проблема збереження академічної доброчесності, адже використання генеративних моделей без застосування критичного мислення може призводити до підміни власної інтелектуальної роботи студента алгоритмічно сформованими відповідями, появи вигаданих джерел, зниження рівня засвоєння знань та формування репутаційних ризиків для закладу вищої освіти.

Одним із найбільш поширених проявів цього явища є використання студентами ШІ для виконання навчальних завдань без особистого аналітичного внеску: створення есе, відповідей на тести, рефератів або фрагментів курсових робіт. У таких випадках штучний інтелект стає не допоміжним інструментом, а засобом уникнення навчальної діяльності, що суперечить принципам академічної доброчесності та нівелює освітню цінність завдання.

Поширення генеративних моделей у студентському середовищі поставило перед університетами завдання не лише адаптації до нових цифрових інструментів, але й усунення ризиків, пов'язаних із їхнім надмірно довірливим використанням.

Фахівці бібліотеки Миколаївського національного аграрного університету (МНАУ), реагуючи на зростання випадків неетичного застосування ШІ у навчальній діяльності, розпочали поглиблене вивчення принципів роботи генеративних моделей. Вони проходили програми підвищення кваліфікації, вивчали типові інформаційні викривлення та аналізували реальні приклади помилок, з якими студенти найчастіше стикаються. Саме ці напрацювання стали основою для розроблення рекомендацій та лекцій, присвячених етичному й відповідальному використанню ШІ.

Результатом цієї роботи стало формування комплексного підходу до відповідального використання можливостей ШІ. Одним із провідних напрямів роботи бібліотеки стало організоване проведення лекційних занять для студентів, метою яких є розвиток культури доброчесного застосування штучного інтелекту. Лекції спрямовані на розвиток навичок критичного аналізу згенерованої інформації, ознайомлення з етичними нормами роботи з ШІ та формуванням відповідального ставлення до цифрових інструментів у навчальному процесі. Усе це стало важливою складовою профілактики порушень академічної доброчесності та сприяє усвідомленому використанню ШІ в освітній діяльності.

У процесі підготовки лекцій фахівці бібліотеки зосередили особливу увагу на тих інформаційних спотвореннях, які найчастіше виникають під час використання генеративних моделей. Поглиблене тестування інструментів ШІ, аналіз типових студентських помилок і вивчення механізмів роботи моделей дозволили сформувати перелік найбільш характерних ризиків, про які необхідно інформувати здобувачів освіти та науково-педагогічних працівників.

Однією з ключових проблем, яку фахівці бібліотеки виявили – є здатність ШІ створювати логічно побудовані, але фактично хибні твердження. Алгоритм не розрізняє достовірні дані від імовірнісних припущень, тому користувачі нерідко отримують переконливі, але неправдиві пояснення. Фахівці бібліотеки демонструють ці помилки під час лекцій, щоб навчити студентів критично оцінювати текст, навіть якщо він виглядає стилістично бездоганним.

Ще серйознішою загрозою є генерація вигаданих списків літератури, фальсифікованих цитат та неіснуючих DOI. Під час власних досліджень можливостей ШІ фахівці бібліотеки неодноразово фіксували випадки, коли модель вигадувала публікації, комбінувала елементи різних джерел або посилалася на неіснуючі видання. Саме тому у ході лекційних занять увага акцентується на необхідності ретельної перевірки джерел наукової інформації, а також на практичних рекомендаціях з використання каталогу бібліотеки, репозитарія МНАУ та авторитетних наукових баз даних.

Під час лекцій фахівці бібліотеки демонструють студентам, як штучний інтелект може створювати правдоподібні, але неіснуючі бібліографічні записи. Наприклад, модель генерує посилання на статтю:

Hrytsenko, O. (2021). Sustainable wheat production in the Southern Steppe of Ukraine. Journal of Agrarian Innovations, 14(2), 45–53. DOI: 10.1234/jai.2021.14.2.45

На перший погляд запис виглядає коректним: чітко вказано автора, назву роботи, номер журналу й навіть DOI. Проте під час перевірки виявляється, що **журнал із такою назвою не існує**, прізвище автора штучно згенероване, а DOI не відповідає жодному зареєстрованому ідентифікатору.

Фахівці бібліотеки використовують подібні приклади, щоб пояснити студентам:

- чому довіряти згенерованим спискам літератури не можна;
- як розпізнати ознаки вигаданого джерела;
- які елементи бібліографічного запису обов'язково слід перевіряти через наукові бази;
- чим небезпечне використання неправдивих посилань у навчальних роботах.

Такий формат демонстрації дозволяє студентам не тільки зрозуміти вимоги до академічного цитування, але й побачити реальні ризики, пов'язані з автоматичною генерацією бібліографії.

Під час лекцій фахівці бібліотеки пояснюють студентам, як формулювання запиту впливає на точність і повноту відповіді ШІ. Для цього демонструється порівняння двох промптів, спрямованих на отримання інформації з аграрної тематики.

Некоректний промпт: «Напиши щось про пшеницю».

Такий запит надто загальний, не містить академічних орієнтирів і не визначає контекст. У результаті ШІ зазвичай генерує поверхневий текст, насичений загальними фразами, інколи – із включенням недостовірних фактів.

Коректний, академічно структурований промпт: «Склади стислий огляд сучасних досліджень (2018–2024 рр.) щодо адаптації озимої пшениці до умов Південного Степу України. Зазнач ключові напрямки досліджень, їхні результати та використані агротехнологічні підходи. Не вигадуй джерела».

Після демонстрації фахівці бібліотеки показують різницю між результатами:

- у другому випадку відповідь є чіткішою, структурованою та ближчою до наукового викладу;
- значно менше хибних фактів;
- присутня логічна аргументація;
- модель уникає вигаданих джерел, оскільки це прямо зазначено в промпті.

На основі цього прикладу студенти розуміють, що **правильно сформульований промпт – це інструмент керування якістю відповіді ШІ**, а не просто «запитання». Це

підкреслює важливість точності, контексту та відповідального формулювання інформаційних потреб у навчальній діяльності. Проте, навіть правильне формулювання запиту не гарантує достовірності інформації.

Ще однією виявленою проблемою є складність перевірки достовірності інформації для недосвідчених користувачів. Студенти часто не мають достатніх навичок фактчекінгу та не розуміють, за якими ознаками можна ідентифікувати помилки ІІІ. Саме тому фахівці бібліотеки включили до лекційного курсу окремі блоки, присвячені перевірці фактів, пошуку першоджерел, аналізу цитат та оцінюванню якості інформації.

Під час лекцій фахівці бібліотеки демонструють студентам, як ІІІ може подати неправдиву інформацію впевнено і переконливо. Наприклад, модель може згенерувати твердження такого типу:

«У 2022 році врожайність озимої пшениці в Миколаївській області зросла до 7,8 т/га завдяки широкому впровадженню технології strip-till».

З цього приводу фахівці дають наступні пояснення:

- у 2022 році в регіоні через бойові дії велика частина посівів залишилася незбираною або взагалі не була використана;
- середня врожайність у відкритих статистичних джерелах була **значно нижчою**;
- технологія strip-till у Миколаївській області не могла стати провідною через агрокліматичні та економічні обмеження.
- Фахівці роз'яснюють, на які «тривожні маркери» слід звертати увагу:
- відсутність посилань або нечіткі формулювання «за даними досліджень»;
- надто точні, але неправдоподібні цифри;
- суперечність відомим агрокліматичним особливостям регіону;
- використання термінів або технологій, які не відповідають реаліям регіонального землеробства.

Після аналізу цього прикладу фахівці підкреслюють, що здатність розпізнавати помилки штучного інтелекту є важливою складовою інформаційної грамотності студента. Усвідомлення природи таких викривлень допомагає уникати некритичного копіювання матеріалів і підтримує дотримання принципів академічної доброчесності. Однак важливо не лише розуміти, *які* помилки може допускати ІІІ, а й *як* правильно інтегрувати такі інструменти у власну навчальну діяльність, не допускаючи підміни особистої інтелектуальної роботи автоматично згенерованими відповідями.

Саме ці питання стають ключовими у наступному аспекті діяльності бібліотеки МНАУ – формуванні культури використання ІІІ як засобу підтримки, а не заміни інтелектуальної діяльності.

Сучасні генеративні моделі мають значний потенціал оптимізації навчально-наукової діяльності, проте їх використання має ґрунтуватися на принципі підтримки інтелектуальної роботи, а не її заміщення. Ключовим завданням університетського освітнього середовища є формування в здобувачів компетентностей, що передбачають критичний аналіз, самостійне опрацювання інформації та здатність до наукової аргументації. Саме тому інтеграція ІІІ повинна здійснюватися таким чином, щоб технологія виконувала допоміжні функції – пояснення складних тем, структурування матеріалу, редагування тексту або пропонування альтернативних формулювань, залишаючи аналітичне мислення та формування висновків сферою відповідальності студента.

Фахівці бібліотеки МНАУ у своїй просвітницькій діяльності акцентують увагу на цьому підході. Вони демонструють студентам реальні приклади, коли автоматично згенеровані відповіді можуть бути корисними як орієнтир. Водночас такі відповіді не можуть замінити роботу з науковими джерелами, аналіз першоджерел чи побудову власної аргументованої позиції. Під час лекцій підкреслюється, що неконтрольоване покладання на ІІІ спотворює зміст навчальної діяльності та створює ризики порушення академічної доброчесності, тоді як відповідальне використання технології сприяє розвитку інформаційної грамотності та поглибленню розуміння предмета.

У межах освітніх заходів бібліотеки МНАУ студенти отримують методичні рекомендації щодо того, як інтегрувати ІІІ у власний навчальний процес:

- використовувати модель для уточнення термінології чи структурування плану, але не для написання повного тексту;
- застосовувати ІІІ як інструмент для попереднього збору інформації, проте обов’язково перевіряти всі твердження у наукових базах;
- залучати ІІІ для редагування тексту, уникаючи при цьому підміни змісту або стилю, що є результатом авторського мислення.

Застосування такого підходу, який що поєднує технологічні можливості ІІІ з академічними вимогами, формує у студентів усвідомлене ставлення до цифрових інструментів та забезпечує збереження провідної ролі людської інтелектуальної діяльності у навчальному процесі. Практична робота бібліотеки МНАУ демонструє, що правильно

інтегрований ШІ може стати ефективним засобом підтримки навчання, сприяючи розвитку критичного мислення, наукової уважності та відповідального ставлення до інформації.

Таким чином, вивчення можливостей і обмежень ШІ стало для фахівців бібліотеки МНАУ не лише етапом професійного розвитку, але й підґрунтям для створення ефективної системи освітньої підтримки студентів. Виявлені помилки та інформаційні викривлення перетворилися на практичний матеріал для навчання, що дозволяє студентам не лише користуватися ШІ, а й робити це свідомо, критично та відповідально.

Узагальнення досвіду роботи зі студентами засвідчує, що виклики, пов'язані з використанням ШІ, стосуються не лише навчальної, а й науково-дослідної діяльності університетської спільноти. З розвитком цифрових технологій питання відповідального застосування генеративних моделей постає також перед науково-педагогічними працівниками, які активно залучають ШІ до підготовки статей, аналітичних оглядів, грантових заявок чи методичних матеріалів. У цьому контексті зростає потреба в професійній підтримці, яка дозволяє поєднати можливості ШІ з вимогами академічної доброчесності та високими стандартами наукової якості.

Саме тому бібліотека МНАУ розширила спектр своєї роботи, доповнивши освітні заходи для студентів консультаціями для науковців. Одним із важливих напрямів цієї діяльності стало використання ШІ як інструменту для попереднього аналізу релевантності наукових статей, що суттєво підвищує ефективність літературного пошуку та сприяє оптимізації дослідницької роботи.

Одним із важливих напрямів підтримки науково-педагогічних працівників у бібліотеці МНАУ стало використання інструментів штучного інтелекту для попереднього аналізу релевантності наукових публікацій. У сучасних умовах, коли дослідники працюють із великими масивами наукової літератури, питання ефективного відбору джерел, що дійсно відповідають тематиці дослідження, набуває особливого значення. Тому фахівці бібліотеки демонструють, як за допомогою ШІ можна здійснювати швидку попередню оцінку змісту статті, визначати її відповідність заявленій темі та аналізувати ступінь корисності для наукової роботи.

Під час консультування науковець формулює короткий опис своєї теми, а також надає назви чи анотації статей, які планує опрацювати. Штучний інтелект допомагає окреслити основні напрями, за якими матеріал статті перетинається з тематикою дослідження, показує, які питання в ній справді розглядаються, а які лише побіжно згадуються, і чи може ця

публікація слугувати джерелом фактичних даних, огляду сучасних підходів або теоретичного підґрунтя. Такий аналіз дозволяє науковцеві швидко зрозуміти, чи варто приділяти увагу певній публікації під час підготовки огляду літератури.

Фахівці бібліотеки пояснюють, що результати роботи ШІ мають лише допоміжний характер і не звільняють дослідника від необхідності самостійно читати статтю та оцінювати її наукову якість. Вони наголошують на тому, що штучний інтелект інколи може помилково інтерпретувати зміст анотації або надати занадто узагальнені висновки. Тому ключовим завданням є не сліпе прийняття автоматичного аналізу, а розуміння того, як правильно інтерпретувати такі результати та коригувати їх з урахуванням власної наукової компетентності.

Практика роботи бібліотеки МНАУ демонструє, що консультації, у ході яких використовується ШІ, дозволяють науковцям значно ефективніше структурувати літературний пошук. Наприклад, якщо штучний інтелект подає висновок, що стаття лише частково стосується заявленої теми, фахівці бібліотеки пояснюють, у яких випадках така публікація може все ж бути корисною – як ілюстративне джерело, як огляд альтернативних підходів чи як приклад методологічних рішень. Якщо ж виявляється, що стаття не має суттєвого змістового зв'язку з темою, науковець уникає неоправданих витрат часу на її детальний аналіз.

Таким чином, застосування ШІ як інструменту попереднього аналізу релевантності публікацій дозволяє науково-педагогічним працівникам ефективніше організовувати свою роботу з інформацією, але не підмінює академічну експертизу. Підхід, який пропонують фахівці бібліотеки МНАУ, поєднує технологічні можливості з вимогами до якості наукової діяльності, забезпечуючи баланс між швидкістю опрацювання джерел та збереженням високих стандартів достовірності й наукової критичності.

Водночас фахівці бібліотеки МНАУ наголошують на обмеженнях таких підходів. ШІ не перевіряє достовірність даних, не оцінює методологічну якість статті та не може замінити фаховий науковий аналіз. Його завдання – лише допомогти швидше зорієнтуватися в потоці інформації, виявити потенційно корисні публікації та оптимізувати підготовку огляду літератури. Остаточний вибір джерел, їх критичне прочитання та включення до наукової роботи залишаються сферою відповідальності автора.

Перспективи застосування штучного інтелекту в діяльності науково-педагогічних працівників широкі, але їх упровадження супроводжується викликами, які потребують уваги.

Один із перспективних напрямів – використання ШІ для попереднього аналізу великих обсягів літератури, що пришвидшує визначення ключових тенденцій, методологій та актуальних дискусій. Водночас такі моделі можуть створювати ризик поверхневості огляду, узагальнюючи тексти за ймовірнісними патернами та пропускаючи важливі першоджерела або стимулюючи некритичне сприйняття узагальнених висновків.

Подібні виклики виникають і під час використання ШІ для аналітичного супроводу в написанні наукових текстів. З одного боку, генеративні моделі здатні допомогти структурувати матеріал, уточнити термінологію чи запропонувати кілька варіантів формулювань. Проте співіснує й ризик стилістичної одноманітності, надмірної стандартизації академічного викладу та втрати авторської інтелектуальної індивідуальності. Використання ШІ у редагуванні англomовних текстів, хоча й підвищує граматичну й лексичну точність, може призвести до зміни смислових акцентів, і тому потребує ретельної перевірки з боку автора.

Перспективним напрямом є також застосування ШІ у створенні навчально-методичних посібників, де моделі можуть допомагати в оновленні навчальних курсів, створенні дидактичних матеріалів чи адаптації складного змісту до різних рівнів підготовки студентів. Проблема полягає в тому, що ШІ інколи пропонує надмірно спрощені, узагальнені або некоректно інтерпретовані пояснення. Це загрожує зниженням якості навчального контенту. У випадку надмірної залежності від таких матеріалів викладач ризикує втратити контроль над точністю та актуальністю інформації.

У наукових дослідженнях штучний інтелект може бути корисним для первинного аналізу даних, виявлення закономірностей чи побудови попередніх гіпотез. Водночас існує небезпека того, що модель запропонує хибні кореляції, некоректні узагальнення або інтерпретації, що не відповідають реальним аналітичним методам. Оскільки ШІ не здійснює статистичної перевірки достовірності, дослідник, який не має достатнього досвіду, може прийняти ймовірнісні припущення за наукові висновки.

Одним із перспективних напрямів є залучення ШІ до підготовки грантових заявок, аналітичних матеріалів та проєктної документації. Проте автоматичне структурування текстів може спричинити формування надто стандартних, шаблонних пропозицій, які не відповідають вимогам конкретних грантодавців. До того ж ШІ може некоректно трактувати наукові дані та давати рекомендації, які суперечать фактологічній основі проєкту.

ІІІ також відіграє важливу роль у підтримці академічної комунікації – перекладі, редагуванні англійськомовного листування, підготовці анотацій чи адаптації текстів для міжнародних партнерів. Проблеми можуть виникати через семантичні зміщення, втрату змістових нюансів або помилки під час перекладу спеціалізованої термінології. Це особливо важливо для галузей із високою точністю термінів, таких як агрономія, ветеринарія чи фінансово-економічні науки.

У контексті цих викликів фахівці бібліотеки МНАУ відіграють ключову роль у формуванні відповідальної культури використання ІІІ серед НПП. Під час консультацій вони не лише демонструють можливості моделей, але й пояснюють типові ризики, обмеження та «підводні камені» кожного з напрямів. Бібліотекарі наголошують, що штучний інтелект може бути ефективним інструментом підсилення наукової діяльності, проте не здатен замінити критичне мислення, аналітичну компетентність та професійний досвід дослідника. Завдяки такій освітній підтримці НПП отримують можливість використовувати потенціал ІІІ усвідомлено, зберігаючи високу якість наукової та методичної роботи.

Висновки. Отже, впровадження інструментів штучного інтелекту в освітній і науковій діяльності університету створює як значні можливості, так і суттєві ризики, пов'язані зі збереженням академічної доброчесності. Одним із найбільш вразливих сегментів є студентська спільнота, де некритичне використання ІІІ часто призводить до підміни навчальної діяльності автоматично згенерованими відповідями. У цьому контексті діяльність бібліотеки МНАУ відіграє ключову роль: систематичні лекції, аналіз типових помилок ІІІ та пояснення принципів відповідального використання цифрових інструментів формують у студентів критичне мислення й інформаційну грамотність.

Робота зі студентами доповнюється зростаючою потребою у підтримці науково-педагогічних працівників. Консультації щодо аналізу релевантності наукових статей, коректного застосування ІІІ під час написання досліджень і перевірки джерел дозволяють підвищити якість наукової роботи, зберігаючи при цьому провідну роль людської експертизи. Бібліотека МНАУ фактично формує нову модель академічної взаємодії, у якій ІІІ використовується як інструмент підтримки, а не заміни інтелектуальної діяльності.

THE ROLE OF THE MUNICIPAL NATIONAL AUSTRALIAN UNIVERSITY LIBRARY IN
IMPLEMENTING ARTIFICIAL INTELLIGENCE TOOLS IN EDUCATIONAL AND SCIENTIFIC
ACTIVITIES WITH COMPLIANCE WITH THE PRINCIPLES OF ACADEMIC INTEGRITY

Abstract. *The role of the university library in forming a responsible culture of using artificial intelligence in educational and scientific activities is considered. The main risks associated with the uncritical use of generative models are outlined, in particular the emergence of fictional sources and false facts. It is shown how library specialists, through lectures and consultations, teach students and scientists to check information, formulate correct queries and avoid violations of academic integrity. Special attention is paid to the use of AI in literary search and analysis of the relevance of scientific publications. It is summarized that the university library acts as a key center for supporting the responsible, critical and conscious use of digital technologies.*

Keywords: *artificial intelligence, academic integrity, digital literacy, university library, generative models, fact-checking, source relevance, educational technologies, critical thinking, scholarly communication*

УДК 027.022:821.161.2:355.01(477.73)

Шамрай-Яблонська Н. А.,
пров. бібліотекарка відділу бібліотечного маркетингу та менеджменту,
Центральна міська бібліотека ім. М. Л. Кропивницького,
м. Миколаїв, Україна,
shamnat2017@gmail.com

СЛОВО ЯК ЗБРОЯ: КНИГИ ПРО ВІЙНУ ТА СУСПІЛЬНА ПОТРЕБА БІБЛІОТЕК ГОВОРИТИ ПРО НИХ

Анотація. *У статті представлено огляд книг про війну як явище сучасної української літератури, висвітлено досвід Центральної міської бібліотеки ім. М. Л. Кропивницького м. Миколаєва з промоції книг воєнної тематики.*

Ключові слова: *російсько-українська війна, сучасна українська література, книги про війну, військові письменники, промоція книг про війну.*

Війна – не лише страх, біль, руйнування та смерть, а й потужний каталізатор для розвитку літератури. Російсько-українська війна зачепила кожного українця. У сучасному літературному процесі книги військової тематики впевнено займають окрему нішу, є джерелом і засобом зміцнення духу українців, виховання патріотизму та самовідданості в цей нелегкий час.

Ще з початку російсько-українського збройного протистояння на Донбасі спостерігався книжковий бум у виданні літератури про війну. Першими такими книгами стали щоденники, спогади, мемуари та збірки фейсбук-дописів очевидців і свідків подій. Більшість текстів належать до нефікшн-літератури з її еклектикою жанрів, репортажністю й фактографічністю, тяжінням до документалістики. Передбачалося, що АТО закінчиться швидко, тому автори квапилися зафіксувати війну як явище.

Після 24 лютого 2022 р. тема російсько-української війни стала однією з наріжних для всієї української літератури, а військова література – органічною частиною сучасного літературного процесу.

Дослідниця військової літератури, авторка проєкту #Книги_про_війну Ганна Скоріна підготувала «Каталог книжок про російсько-українську війну», виданих з 2014 р. по вересень 2023 р., що містить понад 1000 видань [2]. Каталог демонструє різноманітність книг: видається документалістика та щоденникові записи, художня й документальна проза, містика, фантастика, артбуки, фотобуки, комікси, мальовписи. З військовою літературою знайомить і створена нею однойменна загальнодоступна фейсбук-група.

Письменниця й громадська діячка Вікторія Амеліна, яка загинула внаслідок російського ракетного удару по Краматорську, писала: «Великий роман про війну не має бути один, цих історій має бути багато. Наша сила – у різноманітності, багатоголосі історій, треба збирати всі свідчення, розповіді. І дуже важливо, аби зв'язок між тими, хто творить культуру, та тими, хто її споживає, налагодився» [3]. Українські бібліотекарі здійснюють такий зв'язок. Перед ними постали нові виклики і такі складні, але очевидні питання: як популяризувати твори про війну, як знайти зв'язок між військовими письменниками та читачами їх книг, як подати воєнну літературу читачам. І вирішувати ці питання необхідно негайно.

Центральна міська бібліотека ім. М. Л. Кропивницького (ЦМБ) м. Миколаєва розпочала з вивчення книг про війну. Відділом бібліотечного маркетингу та менеджменту спільно з відділом обслуговування користувачів здійснюється постійний моніторинг сучасного літературного процесу, зокрема жанрового і тематичного асортименту книг, народжених війною, аналізуються культурні й літературні платформи, спрямовані на промоцію читання воєнної літератури, вивчаються позитивні напрацювання публічних бібліотек України з організації подій, поширення інформації про воєнні твори та їх авторів тощо. Фахівцями розроблено інформаційно-методичний кейс «Слово як зброя: книги, народжені війною».

Бібліотека активно популяризує книги про війну серед широкої читацької спільноти. Ще до повномасштабного вторгнення РФ в Україну в бібліотеці був накопичений певний досвід промоції воєнної літератури. Неодноразово в бібліотеці проходили заходи за участі учасника бойових дій на сході України, відомого земляка, «кіборга», Народного Героя України Олександра Терещенка, зокрема, презентації його документальної повісті «Життя

після 16:30» та її продовження «Життя після 16:30. Сім років потому». В бібліотеці проходили зустрічі з прозаїком, художником, учасником бойових дій АТО Геннадієм Молчановим, організовувалися його персональні виставки «День мого міста», «Побратими» (про братів наших менших). У 2021 р. в бібліотеці презентовано збірку «Вірші і пісні» відомого миколаївця, волонтера, поета і воїна Гліба Бабіча, який у липні 2022 р. загинув під Ізюмом. У 2023 р. в бібліотеці пройшов вечір пам'яті Гліба Бабіча, під час проведення якого бібліотечний імерсивний театр організував перформанс «Тепла лампова хунта», виставу за мотивами поезій знаменитого земляка.

ЦМБ ім. М. Л. Кропивницького активно долучилась до архівування документів про повномасштабне вторгнення РФ в Україну. Зокрема, у березні 2022 р. ініційовано бібліотечний документальний проєкт «Хроніки війни. Миколаїв» зі збору інформації з відкритих інтернет-джерел про події у місті від початку повномасштабної війни. Результатами реалізації проєкту став сайт «Форпост Миколаїв» (у стадії наповнення) та друк фотоальбому «Хроніки Миколаєва–2022».

Слід зазначити, що певним мотиватором для активізації роботи бібліотек з промоції читання воєнної літератури стала діяльність Львівської обласної бібліотеки для юнацтва ім. Р. Іваничука (директорка – Тетяна Пилипець), що у 2019 р. стала ініціатором і локацією проведення Всеукраїнського форуму військових письменників. У межах діяльності Форуму реалізовано спільний видавничий проєкт БФ «Бібліотечна країна» і Львівської ОЮБ ім. Р. Іваничука «#ГОЛОСИ: антологія військових письменників» [1]. У книзі зібрано прозові твори, вірші та щоденникові записи 30 військових письменників та поетів, зокрема і нашого земляка Олександра Терещенка. У 2024 р. в ЦМБ ім. М. Л. Кропивницького відбулась презентація антології військових письменників за участі ідейної натхненниці проєкту Тетяни Пилипець і поетки Ольги Криштопи. У 2025 р. на підтримку Всеукраїнського форуму військових письменників Тетяна Пилипець і Ольга Криштопа знову завітали до бібліотеки з презентацією нової збірки прози і поезії Ольги Криштопи «Двері».

ЦМБ ім. М. Л. Кропивницького стала майданчиком для презентацій багатьох книг військової тематики, серед них: презентація книги «Рубаки на «корчах»» журналістки, письменниці і волонтерки Ірини Вовк (м. Херсон), презентація книги «Чужа-своя-рідна» сценаристки, письменниці, драматургині Ірини Феофанової (м. Ірпінь), презентації книг «Миколаїв. 24.02.2022» та «Життя як уламки скла» миколаївської письменниці Ганни Половенко, презентація книги «Нація мужніх» миколаївської освітянки, філологині та

краєзнавиці Галини Запорожченко. Незабутніми стали творчі зустрічі з письменником, фотохудожником, ветераном російсько-української війни Віталієм Запекою (м. Полтава) і письменницею та волонтеркою Людмилою Охріменко (м. Харків).

Восени 2025 р. у межах Фестивалю книги і читання «Вештанка на Бузі», який вперше організовувала ЦМБ ім. М. Л. Кропивницького, відбулося публічне інтерв'ю «Слово як зброя» з військовими письменниками, миколаївцями Олександром Терещенком та Олексієм Пайкіним. Модератором зустрічі став миколаївський журналіст, а нині військовослужбовець Володимир Лисюк. Фестивальною подією також стала зустріч із сучасним українським письменником-казкарем, волонтером Олегом Гаврішем (м. Дніпро).

Бібліотеки-філії Центральної міської бібліотеки ім. М. Л. Кропивницького активно долучаються до популяризації військової літератури. Так, бібліотека-філія № 8 приділяє особливу увагу промоції краєзнавчої воєнної книги. Серед літературних зустрічей була і презентація книги «Добрий вечір. Ми з України. Нескорений Миколаїв» письменника-земляка Віталія Рогожі.

Фахівці бібліотеки-філії № 10 свою увагу приділяють актуалізації подій минулого, меморіалізації і комеморації героїв російсько-української війни. Спільно із штабом допомоги «Південний захист» вони організували вечори пам'яті поета, Героя України (помертно) Максима Кривцова («Далі»), добровольця, командира батальйону «Вовки Да Вінчі» ЗСУ, Героя України (помертно) Дмитра Коцюбайла («Да Вінчі»). Бібліотекарка цієї філії Тетяна Мельниченко стала учасницею VII Всеукраїнського форуму військових письменників у Львові.

У бібліотеці-філії № 14 під час засідань розмовного клубу «ПроМова» проходять обговорення прочитаних книг про війну, зокрема «Герої, херої та не дуже» Віталія Запеки, «Оскар» Людмили Охріменко, «Врятувати березень» Андрія Кокотюхи, «Я перетворююсь... Щоденник окупації» Володимира Вакуленка.

Філія № 16 розповідає про воєнну літературу з фондів своєї бібліотеки у Фейсбуку під хештегом #КнигиНародженіВійною.

Бібліотека-філія № 18 організувала зустріч із письменником, журналістом, сценаристом Андрієм Кокотюхою, який представив учасникам зустрічі свій роман «Врятувати березень».

Кожна бібліотека шукає власні шляхи популяризації книг про війну, формати залучення читачів до читання творів, народжених у вирі війни, написаних серцем і пережитих досвідом.

Книги воєнної тематики – не просто тексти. Це відлуння нашого часу, правдива розмова з сучасністю, біль і сила нашого народу в словах. Роль кожного бібліотечного фахівця в популяризації читання і воєнної літератури зокрема, це не лише особистий вибір, а й форма суспільного внеску [5]. Тож, бібліотекарі відчують потребу говорити про книги, народжені війною, і готові обговорювати їх з читачем, якби складно і болісно це не було.

Список використаної літератури:

1. Антологія військових письменників [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=0IDZpRE5Q3Y>.
2. Книги про війну: сучасний феномен української літератури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.armyfm.com.ua/knigi-pro-vijnu-suchasnij-fenomen-ukrainskoi-literaturi/>.
3. Люди культури, яких забрала війна. Вікторія Амеліна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://polbibliograf.blogspot.com/2024/10/blog-post_31.html.
4. Мимрук О. Воєнна література – тепер це і є укрусчліт [Електронний ресурс] / О. Мимрук. – Режим доступу: <https://chytomo.com/voienna-literatura-teper-tse-i-ie-ukrsuchlit/>.

N. A. Shamrai-Yablonska,

Leading Librarian, Library Marketing and Management Department,

Marko Kropyvnytskyi Central City Library

M. L. Kropyvnytskyi St., Building 143-a,

shamnai2017@gmail.com

THE WORD AS A WEAPON: BOOKS ABOUT THE PUBLIC NEED FOR LIBRARIES TO TALK ABOUT THEM

Abstract. *The article presents an overview of books about the war as a phenomenon of modern Ukrainian literature and highlights the experience of the Marko Kropyvnytskyi Central City Library in Mykolaiv in promoting war-themed books.*

Keywords: *Russian-Ukrainian war, modern Ukrainian literature, books about the war, military writers, promotion of books about the war.*

УДК 004.8:159.955

Шаронова Н. В.,

д-р техн. наук, професор,

професор кафедри інтелектуальних комп'ютерних систем,

Natalia.Sharonova@khipi.edu.ua

[ORCID 0009-0004-9878-1761](https://orcid.org/0009-0004-9878-1761)

Воржевітіна А. І.,

аспірант, асистент кафедри інтелектуальних комп'ютерних систем,

Anzhelika.Vorzhevitina@sgt.khipi.edu.ua

[ORCID 0009-0001-0562-0191](https://orcid.org/0009-0001-0562-0191)

*Навчально-науковий інститут соціально-гуманітарних технологій,
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
м. Харків, Україна*

РОЗВИТОК ТЕОРІЇ ІНТЕЛЕКТУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ОБРОБКИ ВЕЛИКИХ ДАНИХ

Анотація. Дослідження зосереджено на теорії інтелекту як на основі для математичного опису структури та функцій людського розуму з метою їхнього відтворення засобами обчислювальної техніки. Аналізується фундаментальне обмеження цього підходу: можливість моделювання лише детермінованих, дискретних та скінченних процесів. В епоху великих даних ця проблематика набуває критичного значення, актуалізуючи необхідність перегляду можливостей моделювання складних когнітивних функцій, включаючи акти абстрагування та пізнання нескінченного.

Ключові слова: теорія інтелекту, штучний інтелект, великі дані, машинний інтелект, детерміновані процеси, дискретні процеси, скінченні процеси, мозкоподібні структури.

З розвитком кібернетики та інформатики постає питання про природу та можливості машинного або штучного інтелекту (ШІ). На сучасному етапі ШІ часто розглядається як недосконала копія людського інтелекту, який є найскладнішою відомою інформаційною системою.

Основою для розвитку машинного інтелекту є теорія інтелекту – наукова дисципліна, що займається математичним описом структури та функцій людського розуму з кінцевою метою їхньої реалізації засобами цифрової обчислювальної техніки.

У сучасних умовах, коли обсяги даних стрімко зростають, досягаючи рівня великих даних (Big Data), можливості навчання та моделювання інтелекту кардинально зростають. Зокрема, потужні обчислювальні ресурси та величезні датасети дозволяють будувати складні мозкоподібні структури, такі, як глибокі нейронні мережі, що демонструють безпрецедентну ефективність у вирішенні прикладних задач (розпізнавання зображень, машинний переклад тощо).

Проте, незважаючи на ці практичні прориви, зберігається фундаментальне теоретичне обмеження, що лежить в основі класичної кібернетики: комп'ютер здатен відтворювати лише детерміновані, дискретні та скінченні інформаційні процеси. Це звужує клас функцій людського інтелекту, що піддаються адекватному моделюванню. Актуальність цього дослідження полягає у необхідності переосмислення цієї класичної теорії в контексті появи можливості обробки безпрецедентних обсягів інформації та потенціалу новітніх архітектур ШІ.

Задачі: визначити, якою мірою обробка великих даних, у поєднанні з архітектурними інноваціями (наприклад, глибоким навчанням), впливає на класичні теоретичні обмеження щодо моделювання лише детермінованих, дискретних і скінченних процесів. Також необхідно оцінити, чи сприяє це подоланню фундаментального розриву між людським та машинним інтелектом чи лише маскує його практичними досягненнями.

Мета: дослідити перспективи розвитку теорії інтелекту в умовах експоненційного зростання обчислювальних потужностей та доступності великих даних. Звернути особливу увагу на можливість моделювання складних, неалгоритмізованих функцій людського інтелекту, таких, як:

- пізнання нескінченних об'єктів (наприклад, у математиці чи філософії) за допомогою скінченних процедур.
- процеси свідомості, самосвідомості та суб'єктивного досвіду.

Класичне визначення теорії інтелекту, що ґрунтується на Тьюринговій машині та принципах алгоритмізації, обмежує її вивченням функцій, що можуть бути штучно відтворені на комп'ютері:

1) Детерміновані (відсутність випадковості): процеси, які визначені послідовністю однозначних, передбачуваних даних, кроків або правил (алгоритмів), на відміну від абсолютної непередбачуваності.

2) Дискретні (наявність інформації у вигляді скінченних порцій): інформація обробляється не як безперервний потік, а як окремі, чітко визначені одиниці (наприклад, символи, біти, лексеми, атомарні поняття).

3) Скінченні (скінченне число одиниць інформації/станів): кількість інформації, яку може обробити система (навіть людський мозок), є обмеженою у певний момент часу або в цілому, і що процес обробки має скінченне число можливих станів або кроків.

Незважаючи на те, що великі дані та сучасні мозкоподібні структури (наприклад, глибокі нейронні мережі) значно розширюють практичні можливості штучного інтелекту (здатність виявляти складні, неочевидні патерни), принципові теоретичні обмеження класичної кібернетики залишаються.

Машинний інтелект, по суті, залишається технологічним артефактом, копією людського. Лише після того, як він зможе інкорпорувати всю складність, неалгоритмізованість та гнучкість людського мислення, можна буде говорити про його самостійний розвиток та вихід за рамки копіювання.

У рамках теорії індивідуального людського інтелекту, видатні науковці, такі, як Алан Матісон Тюрінг, Андрій Колмогоров та Віктор Глушков, сходяться на думці про принципову можливість імітації людини як скінченної матеріальної системи. Це означає, що принципових фізичних обмежень, які б унеможливлювали моделювання будь-яких функцій мозку, може і не бути.

Дослідження складних функцій людського інтелекту вимагає розробки апаратів, що виходять за рамки традиційних алгоритмів:

- інформаційний фонд особистості: його можна уподібнити до надскладній, динамічній системі рівнянь алгебри скінченних предикатів. Інтелектуальна діяльність розглядається як багаторусний процес розв'язання цих рівнянь, що вимагає оперування формулами різних рівнів скорочень (рівнів абстракції);
- процес свідомості: може бути представлено як ієрархічне оброблення рівнянь, яке є керованим метарівняннями (рівняннями вищого рівня, що відповідають за цілі, стратегії, саморефлексію). Вивчення такої ієрархічної взаємодії видається найбільш перспективним напрямком для сучасної теорії інтелекту;
- математичний опис суб'єктивних станів: використання методу компараторної ідентифікації (зіставлення реакції системи з поведінковим еталоном) є шляхом до математичного опису суб'єктивних станів (думок, відчуттів, емоцій). Це досягається через аналіз властивостей предиката, який реалізує людина своєю поведінкою, встановлюючи таким чином «міст» між об'єктивною інформаційною моделлю та суб'єктивним внутрішнім світом.

Обробка великих даних надає безпрецедентні можливості для практичної реалізації складних мозкоподібних структур та моделей ІІІ. Однак, справжній розвиток теорії

інтелекту полягає у вирішенні фундаментальних проблем, які виходять за рамки детермінованих, дискретних і скінченних процесів:

1) Проблема нескінченного: розкриття механізмів пізнання нескінченних об'єктів (наприклад, ірраціональних чисел, поняття простору-часу) за допомогою скінченних процедур людського мозку.

2) Проблема абстракції: вивчення та моделювання процесів глибокого абстрагування і конкретизації на різних рівнях скорочень інформації.

3) Моделювання ієрархії: розробка математичних підходів до моделювання ієрархії рівнянь та метарівнянь як основи для опису динаміки свідомості та самосвідомості.

4) Суб'єктивність: створення фізико-математичних методів для доступу та кількісного опису суб'єктивних станів людини (тобто, створення об'єктивної моделі для суб'єктивного досвіду).

Подальше вдосконалення штучного інтелекту, ґрунтоване на вирішенні цих теоретичних розробок, матиме глибоке філософське та світоглядне значення, кардинально впливаючи на перспективи розвитку людського суспільства та розуміння самого поняття «інтелект» [1].

Список використаної літератури:

1. Воржевітіна А. І., Шанідзе О. Д., Шаронова Н. В. Роль NATURAL LANGUAGE PROCESSING (nlp) у цифрових комунікаціях: розвиток особистості і суспільства = The role of NATURAL LANGUAGE PROCESSING (nlp) in digital communications: development of the individual and society. Матеріали XI Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток сучасного українського суспільства в соціологічному вимірі», м. Харків, 13 груд. 2024 р. / Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ін-т» [та ін.]. Харків : НТУ «ХПІ», 2024. – С. 114–118. – URI:

https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=nw4oA58AAAAJ&citation_for_view=nw4oA58AAAAJ:9yKSN-GCB0IC

Sharonova Nalia,

Doctor of Technical Sciences, Professor, Professor at the Department of Intelligent Computer Systems

Educational and Scientific Institute of Social and Humanitarian Technologies

National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

Ukraine, Kharkiv, 61002, 2 Kirpichova Street

Vorzhevitina Anzhelika,

PhD student, assistant at the Department of Intelligent Computer Systems

Educational and Scientific Institute of Social and Humanitarian Technologies National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

Ukraine, Kharkiv, 61002, 2 Kirpichova Street

DEVELOPMENT OF INTELLECT THEORY IN THE CONTEXT OF MODERN BIG DATA PROCESSING

Abstract. The research focuses on the theory of intelligence as the basis for the mathematical description of the structure and functions of the human mind, to reproduce them using computer technology. The fundamental limitation of this approach is analysed: the possibility of modelling only deterministic, discrete and finite processes. In the era of big data, this issue is becoming increasingly critical, highlighting the need to explore the possibilities of modelling complex cognitive functions, including acts of abstraction and the cognition of the infinite.

Keywords: theory of intelligence, artificial intelligence, Big Data, machine intelligence, deterministic processes, discrete processes, finite processes, brain-like structures.

УДК 027.7:614:002(477)

Шемаєв О. О.,

канд. іст. наук,

докторант, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського,
м. Київ, Україна

e-mail: shemaev@ukr.net,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8843-0245>

ФОНДИ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ БІБЛІОТЕК ЯК ЕЛЕМЕНТ ФОРМУВАННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ДОКУМЕНТАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ ПРОМОЦІЇ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

Анотація. Досліджено роль університетських бібліотек України у формуванні та збереженні документальної спадщини промоції здоров'я. Проаналізовано типологію фондів, освітні програми, наукові дослідження, цифрові ресурси. Визначено виклики фінансування, кадрові проблеми, безпеку даних. Окреслено перспективи цифровізації, міжвідомчої співпраці, впровадження міжнародних стандартів.

Ключові слова: університетські бібліотеки, промоція здоров'я, документальна спадщина, цифровізація, громадське здоров'я, бібліотечні фонди, освітні програми, міжінституційна співпраця.

В умовах сучасних викликів, пов'язаних із трансформацією системи охорони здоров'я, війною, цифровізацією та глобалізацією, роль бібліотечних фондів у підтримці освітніх, наукових і просвітницьких процесів набуває особливої ваги. Саме через бібліотечні ресурси забезпечується доступ до історичних, теоретичних і практичних матеріалів, що формують культуру здоров'я, сприяють розвитку громадського здоров'я та впровадженню інноваційних підходів до профілактики захворювань і зміцнення добробуту населення. Збереження та

розвиток бібліотечних фондів є ключовим чинником забезпечення спадкоємності знань, підтримки наукових досліджень, підготовки фахівців, а також формування інформаційної культури суспільства.

Формування бібліотечних фондів, присвячених промоції здоров'я, має глибокі історичні корені. Ще з часів заснування перших університетських бібліотек в Україні, їхні фонди поповнювалися медичними трактатами, підручниками, науковими працями та періодикою, що відображали розвиток медичної науки та практики. Особливе місце посідають рідкісні видання, рукописи, стародруки, які зберігають унікальні знання про традиції, підходи та еволюцію охорони здоров'я в Україні та світі [2]. У XX ст., з розвитком медичної освіти та науки, університетські бібліотеки стали центрами акумулювання та збереження документів, що стосуються профілактики захворювань, гігієни, санітарної освіти, здорового способу життя. Впровадження міжнародних програм, таких, як «Пам'ять світу» ЮНЕСКО, сприяло інтеграції українських бібліотек у глобальний інформаційний простір, а також підвищенню стандартів збереження та консервації документів. З 1990-х років, із впровадженням інформаційних технологій, бібліотеки почали активно створювати електронні каталоги, цифрові архіви, бази даних, що значно розширило доступ до матеріалів з промоції здоров'я.

Сучасні фонди університетських бібліотек характеризуються значною різноманітністю типів документів і форматів їх представлення. Наприклад, Національна наукова медична бібліотека України зберігає понад 1,6 млн примірників, значна частина яких включена до Державного реєстру національного культурного надбання [2]. Колекція «Медична україніка» містить персональні зібрання видатних українських лікарів, а також дари української діаспори. У фондах бібліотек Київського, Харківського, Львівського, Дніпровського, Вінницького, Тернопільського, Івано-Франківського, Полтавського та інших медичних університетів зберігаються раритетні дисертації, стародруки, альбоми газетних вирізок, біобібліографічні словники. Провідні наукові установи, зокрема Інститут громадського здоров'я ім. О. М. Марзеєва НАМН України [1] та Центр громадського здоров'я МОЗ України [5], активно публікують результати досліджень, що акумулюються бібліотечними фондами.

Сучасні університетські бібліотеки відіграють центральну роль у забезпеченні освітнього процесу з промоції здоров'я. Це зумовлено тим, що в університетах медичного профілю важливою складовою освітньої програми (ОП) з підготовки фахівців за

спеціальністю «Громадське здоров'я» на рівнях доктора філософії та магістра є дисципліна «Промоція здоров'я» [5]. Мета таких програм полягає у формуванні системи знань і компетентностей, спрямованих на збереження та зміцнення індивідуального, групового та суспільного здоров'я. Студенти вивчають сучасні концепції промоції здоров'я, методи формування здорового способу життя, інструменти оцінки впливу соціальних детермінант, механізми планування та реалізації просвітницьких заходів. Бібліотеки забезпечують доступ до всього спектру необхідних матеріалів: від класичних підручників до найновіших наукових публікацій, від методичних рекомендацій до міжнародних стандартів і керівництв. Важливою функцією є також підтримка розвитку академічної доброчесності та критичного мислення – навичок пошуку, аналізу та верифікації інформації, що є фундаментальними для майбутніх фахівців у сфері громадського здоров'я.

Цифровізація бібліотечних фондів, відкритий доступ до електронних каталогів і репозитаріїв забезпечує не тільки збереження документальної спадщини, але й сприяє розширенню доступу, підвищенню ефективності пошуку та інтеграцію у світовий інформаційний простір. Наприклад, Наукова бібліотека Харківського національного медичного університету створила електронний каталог із понад 300 тисяч бібліографічних описів, багато з яких містять посилання на повнотекстові документи. Електронні архіви бібліотеки містять навчальні програми, наукові публікації, методичні матеріали, що є доступними через спеціалізовані платформи та репозитарії [4]. Це відповідає міжнародним тенденціям руху відкритої науки та принципам забезпечення доступності досліджень.

Ефективність діяльності університетських бібліотек у сфері промоції здоров'я значною мірою залежить від розвитку міжінституційної співпраці. Прикладом системного підходу є Меморандум про співпрацю між Центром громадського здоров'я МОЗ України, Благодійним фондом «Бібліотечна країна» та Українською бібліотечною асоціацією щодо промоції здорового способу життя через бібліотечну мережу [5]. У рамках таких партнерств реалізуються спільні інформаційні кампанії з профілактики захворювань, популяризації здорового харчування, фізичної активності, психічного здоров'я. Організуються освітні ініціативи: тренінги, семінари, конференції для бібліотекарів, медичних працівників, освітян, соціальних працівників. Забезпечується методична підтримка через розробку та розповсюдження методичних рекомендацій, інформаційних буклетів, відеоматеріалів. Здійснюється цільове комплектування бібліотек актуальною літературою, передплата фахових видань, отримання інформаційних матеріалів від профільних установ. Важливою є

також співпраця з місцевими органами влади, медичними закладами, освітніми установами та волонтерськими організаціями, що дозволяє залучати додаткові ресурси, адаптувати діяльність до специфічних потреб громад і забезпечувати сталий розвиток бібліотек як центрів просвіти та здоров'я.

В останні роки в Україні активно впроваджуються проєкти, спрямовані на трансформацію бібліотек у центри здоров'я громад. Однією з найуспішніших ініціатив є проєкт «Здорові бібліотеки», реалізований Благодійним фондом «Бібліотечна країна» за підтримки україно-швейцарського проєкту «Діємо для здоров'я» та у партнерстві з Національною науковою медичною бібліотекою України [2, 3]. Університетські бібліотеки активно займаються популяризацією знань про здоров'я, організовуючи виставки, лекції, семінари, тренінги, інформаційні кампанії, зустрічі з фахівцями, презентації книг, проводять арттерапевтичні заняття. Вони створюють тематичні полиці, «куточки здоров'я», розробляють інформаційні буклети, плакати, відеоматеріали, проводять онлайн-курси для бібліотекарів і користувачів. Особливу увагу приділяють роботі з різними віковими групами, вразливими категоріями населення, ветеранами, волонтерами, внутрішньо переміщеними особами. Бібліотеки стають просторами для психологічної підтримки, розвитку життєвих навичок, формування відповідального ставлення до власного здоров'я. Популяризуються сучасні форми роботи – флешмоби, квести, сторітелінг, інтерактивні ігри, що підвищує залученість користувачів та ефективність просвітницької діяльності. Вплив бібліотечних фондів на громадське здоров'я проявляється у підвищенні рівня медичної грамотності, формуванні здорових звичок, профілактиці захворювань, зниженні соціальної напруги, зміцненні життєстійкості громад [3].

Попри значні досягнення, університетські бібліотеки стикаються з низкою серйозних викликів. Недостатнє бюджетне фінансування ускладнює придбання нових видань, модернізацію обладнання, передплату періодичних видань і міжнародних баз даних. Спостерігається дефіцит кваліфікованих фахівців, необхідність постійного підвищення кваліфікації, розвитку цифрових компетентностей. Зростаючі загрози кібератак вимагають посиленого захисту електронних ресурсів і забезпечення конфіденційності персональних даних користувачів. Воєнний стан призводить до руйнування інфраструктури, втрати частини фондів, обмеження мобільності, зниження замовлень на друк наукових праць. Необхідність постійного оновлення програмного та апаратного забезпечення, адаптації до нових форматів і стандартів цифрового зберігання створює додаткові технологічні виклики.

Майбутнє університетських бібліотек у сфері промоції здоров'я визначається декількома стратегічними напрямками. Поглиблення цифровізації передбачає впровадження штучного інтелекту та машинного навчання для автоматизації бібліотечних процесів, розробку інтелектуальних систем пошуку та рекомендацій, використання блокчейн-технологій для верифікації та захисту документів. Важливим є створення інтегрованих інформаційних мереж через розвиток національних і міжнародних консорціумів бібліотек, уніфікацію стандартів каталогізації, збереження та оцифрування [2]. Розширення міжвідомчої співпраці сприятиме поглибленню партнерств із освітніми, науковими, медичними установами, громадськими організаціями, органами влади. Перспективним є розвиток інноваційних сервісів: персоналізованих освітніх програм, віртуальних консультаційних центрів, інтерактивних платформ для обміну досвідом між фахівцями. Стратегічне планування відновлення потребує залучення міжнародних інвестицій, розвитку партнерств із приватним сектором для модернізації інфраструктури у поствоєнний період.

Отже, університетські бібліотеки мають потенціал залишатися незамінними осередками збереження, розвитку та популяризації документальної спадщини, що сприяє формуванню здорового, освіченого та життєстійкого суспільства.

Список використаних джерел

1. Інститут громадського здоров'я ім. О. М. Марзеєва НАМН України : офіційний вебсайт. URL: <https://health.gov.ua/activity/foreground-directions/> (дата звернення: 10.11.2025).
2. Національна наукова медична бібліотека України : офіційний вебсайт. URL: <https://library.gov.ua/> (дата звернення: 21.10.2025).
3. Проєкт «Здорові бібліотеки» // Благодійний фонд «Бібліотечна країна». URL: <https://livelibrary.com.ua/news/healthy-libraries/> (дата звернення: 06.10.2025).
4. Репозитарій Харківського національного медичного університету. URL: <https://repo.knmu.edu.ua/home> (дата звернення: 10.11.2025).
5. Про Центр // Центр громадського здоров'я МОЗ України. URL: <https://phc.org.ua/pro-centr> (дата звернення: 10.11.2025).

References:

1. Instytut hromadskoho zdorovia im. O. M. Marzieieva NAMN Ukrainy. (n.d.). *Priorytetni napriamky* [Priority directions]. <https://health.gov.ua/activity/foreground-directions/>
2. Natsionalna naukova medychna biblioteka Ukrainy. (n.d.). *Holovna storinka* [Home page]. <https://library.gov.ua/>

3. Blahodiinyi fond «Bibliotechna kraina». (n.d.). *Proiekt «Zdorovi biblioteki»* [Project "Healthy Libraries"]. LiveLibrary. <https://livelibrary.com.ua/news/healthy-libraries/>
4. Kharkivskyi natsionalnyi medychnyi universytet. (n.d.). *Repozytarii Kharkivskoho natsionalnoho medychnoho universytetu* [Repository of Kharkiv National Medical University]. <https://repo.knmu.edu.ua/home>
5. Tsentр hromadskoho zdorovia MOZ Ukrainy. (n.d.). *Pro tsentr* [About the center]. <https://phc.org.ua/pro-centr>

UNIVERSITY LIBRARY COLLECTIONS AS AN ELEMENT OF FORMATION AND PRESERVATION OF DOCUMENTARY HERITAGE OF HEALTH PROMOTION IN UKRAINE

Abstract. *The role of Ukrainian university libraries in the formation and preservation of documentary heritage of health promotion has been investigated. The study analyzes the typology of collections, educational programs, scientific research, and digital resources. University libraries accumulate various types of documents - from rare early printed books to modern digital resources, provide access to educational, scientific, and methodological materials. The historical evolution of library collections development is traced, showing transformation from accumulation of medical treatises to creation of comprehensive information systems. Special attention is paid to rare and valuable publications, including collections of the National Scientific Medical Library of Ukraine, which preserves over 1.6 million items, significant portion of which is included in the State Register of National Cultural Heritage. Educational programs on health promotion, particularly the discipline "Health Promotion" are mandatory components of training specialists in public health at doctoral and master's levels. Libraries ensure access to the full spectrum of necessary materials and support development of academic integrity and critical thinking skills. Digital transformation of library collections is a strategic development direction. Digitization of rare and valuable publications, creation of electronic catalogs and repositories ensures preservation of documentary heritage, expansion of access, and integration into the global information system. Leading university libraries actively implement open access systems, creating electronic archives with educational programs, scientific publications, and methodological materials. Inter-institutional cooperation effectiveness is demonstrated through partnerships between the Public Health Center of the Ministry of Health of Ukraine, the Library Country Charitable Foundation, and the Ukrainian Library Association. Within such partnerships, joint information campaigns, educational initiatives, methodological support, and targeted library collection development are implemented. Libraries actively engage in health knowledge popularization by organizing exhibitions, lectures, seminars, trainings, information campaigns, and working with various age groups and vulnerable population categories. Challenges have been identified: insufficient funding complicates acquisition of new publications and equipment modernization; shortage of qualified specialists requires continuous professional development and digital competencies enhancement; growing cybersecurity threats necessitate protection of electronic resources; martial law leads to infrastructure destruction and collection losses. Development perspectives are associated with deepening digitization through implementation of artificial intelligence and machine learning, creation of integrated information networks, expansion of inter-departmental cooperation, development of innovative services, and strategic recovery planning with international investment attraction. University library collections perform fundamental*

functions in forming and preserving documentary heritage of health promotion, ensuring knowledge continuity, supporting educational programs and scientific research, implementing educational activities, and promoting development of medical literacy and healthy behavioral patterns among population. (*сократимь*)

Keywords: university libraries, health promotion, documentary heritage, digitalization, public health, library collections, educational programs, inter-institutional cooperation.

УДК 001.103:004.451.5:027.7

Шемаєва Г. В.,

д-р наук із соціальних комунікацій, професор,
професор кафедри документознавства та інформаційної діяльності,
Національний аерокосмічний університет «ХАІ»,
м. Харків, Україна

e-mail: annashemaeva@ukr.net

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1053-989X>

ЗАРУБІЖНІ ПРАКТИКИ ВПРОВАДЖЕННЯ RDM В УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ БІБЛІОТЕКАХ

Анотація. Висвітлюється досвід впровадження управління дослідницькими даними (RDM) в університетських бібліотеках провідних країн світу, зокрема: США, Великобританії, Німеччини, Франції, Австралії. Акцентується на практичних підходах до RDM, пов'язаних з організацією спеціальних центрів або служб RDM на засадах співпраці бібліотекарів з науковцями, інформаційними фахівцями та іншими спеціалістами; розробкою нормативних документів та особливостях роботи з даними досліджень.

Ключові слова: управління дослідницькими даними (RDM), університетські бібліотеки, документування дослідницьких даних, зарубіжний досвід.

Нові виклики, зумовлені поширенням концепції відкритої науки, впливають на зміни в системі наукових комунікацій. Поряд зі статтею як головною одиницею наукової комунікації зростає значення дослідницьких даних. На відміну від журнальних статей, які є статичним відображенням результатів досліджень, дані досліджень є динамічними. У багатьох університетах створюється величезна кількість таких даних у найрізноманітніших формах. Вони є цінним науковим активом, який має потенціал для повторного використання після активної фази дослідження. Це спричинило до активного розвитку управління дослідницькими даними (RDM), спрямованого на безпечне зберігання даних, їхню доступність та можливість використання іншими дослідниками. Правильне управління дослідницькими даними має вирішальне значення для забезпечення довгострокового зберігання та зручності використання результатів досліджень.

Управління дослідницькими даними стає одним із важливих напрямів діяльності університетської бібліотеки. Фахівці бібліотек мають досвід у багатьох питаннях, пов'язаних з RDM. Це, зокрема, такі напрями як: розвиток цифрових ресурсів, підтримка відкритого доступу до наукової та культурної спадщини, комунікаційні зв'язки з науковцями, видавництвами тощо, позиціонування бібліотеки як важливої структури в системі наукових комунікацій. Це стосується й ретельної обробки та організації дослідницьких даних протягом усього життєвого циклу дослідження. Однак, практика обміну даними та розвиток послуг RDM в бібліотеках є більш поширеними в розвинених країнах. Тому виникає доцільність вивчення практичних підходів до RDM у зарубіжному досвіді.

Зарубіжні дослідники відзначають, що впровадження RDM базується на трьох ключових елементах: 1) створення спеціалізованих служб; 2) розробка політик управління даними й інших нормативних документів; 3) розвиток компетентностей персоналу [5].

Цікавим є досвід бібліотеки University of Washington, де значна увага приділяється інфраструктурному розвитку для управління даними досліджень [4]. Центр цифрової науки та кураторства (CDSC) бібліотеки об'єднує студентів, викладачів, дослідників та бібліотекарів для підготовки та реалізації спільних цифрових проєктів. А інша структура – Служба наукової комунікації спрямована на допомогу дослідникам швидко поширювати свої наукові роботи серед світової аудиторії, підтримку публікацій з відкритим доступом, організацію та збереження відкритих дослідницьких даних.

Служба дослідницьких даних бібліотеки Harvard University об'єднує членів Гарвардської мережі спеціалістів із оброблення даних, бібліотечних фахівців, експертів для забезпечення можливостей пошуку, доступності, сумісності та повторного використання мультидисциплінарних даних. Служба є офіційним каналом комунікації. Її діяльність спрямована на визначення, розробку та координацію таких видів діяльності: освіту та навчання, консультаційні послуги з управління дослідницькими даними; а також участь у співпраці та стійких партнерствах, підготовку рекомендацій, просування подій, послуг та ресурсів, політики Гарварду щодо дослідницьких даних та їх архівування в репозитарії.

Інфраструктуру з управління дослідницькими даними KIT Karlsruhe було реалізовано спільними зусиллями науковців, бібліотечних фахівців та розробників програмного забезпечення в межах проєкту. Тут поєднуються 4 сервіси, надання доступу, збір метаданих, надання метаданих, надання послуг користувачам [6].

У Центрі документації університетської бібліотеки Paris Nanterre, який поєднує 16 бібліотек, здійснюється супроводження досліджень за галузями наук, зокрема гуманітарних наук [1]. Акцентується увага на плануванні, навчанні, співпраці з іншими відділами, розміщенні дослідницьких даних в репозитарії, документуванні даних.

Діяльність центру RDM Бібліотеки Royal College of Surgeons of Ireland університету медицини та охорони здоров'я ґрунтується на співпраці не тільки з бібліотеками, але й національними організаціями даних для надання послуг про дані досліджень з проблем здоров'я, зосереджуючись на принципах FAIR. Центр надає бібліотекарям і дослідникам повний інструментарій для дотримання політики управління даними та обміну ними; пропонує тренінги, навчальні ресурси, консультації. Основну увагу приділено розвитку навичок роботи з дослідницькими даними, підготовлено посібник з RDM, який містить практичні поради, корисні ресурси. Зокрема, у ньому акцентується на типах даних, форматах файлів та їх упорядкуванні, збереженні та архівуванні даних у репозитарії, створенні записів метаданих шляхом призначення ідентифікаторів цифрових об'єктів (DOI), ліцензуванні даних для повторного використання, документуванні даних.

В Австралії управління даними у Western Sydney University підтримують бібліотека, дослідницька служба та інформаційний центр [2]. Для завантаження, аналізу, пакування, перевірки якості, зберігання даних та автоматичного виявлення метаданих застосовують спеціальну платформу на основі Dublin Core 6, що визначає всі метадані, включаючи їх властивості, схеми кодування словника, особливості синтаксису тощо; підтримує дизайн метаданих. Зазначено, що такий підхід сприяє формуванню якісної інфраструктури для RDM. Також заслуговує уваги те, що бібліотека бере участь у розробці ключових політик університету.

На основі проведеного аналізу встановлено, що фахівцями бібліотек вагоме значення приділяється документуванню дослідницьких даних та створенню їх метаданих, що є основою ефективного RDM. Це гарантує, що задокументовані дані будуть доступними для пошуку, виявлення та їх використання. Загалом у зарубіжному досвіді виділяють два рівні документування. До першого відносять рівень дослідницького проєкту. Він пов'язаний з тим, що звертається увага на контекст збору даних проєкту, відповідні методи, організацію файлів, використані джерела даних, перевірку, якість, трансформацію та конфіденційність. На другому рівні набору даних для документування важливим є назви та описи змінних

даних; пояснення до кодів та схем класифікації; алгоритми, що використовуються для перетворення даних; формати файлів та програмне забезпечення.

У зв'язку з тим, що різні види дослідницьких проєктів генерують та збирають різні типи даних, фахівці виділяють такі категорії наукових даних: спостережні (фіксуються в режимі реального часу); експериментальні (отримуються протягом експериментів, зокрема в лабораторії за контрольованих умов); обчислювальні та комп'ютерні; похідні (створені на основі існуючих наборів даних).

Також у зарубіжному досвіді спостерігається участь бібліотечних фахівців у розробці засадничих та нормативних документів з управління дослідницькими даними. Серед них:

- політика управління дослідницькими даними;
- політика відкритого доступу до досліджень;
- кодекс дослідницької практики;
- політика інтелектуальної власності;
- політика управління записами та архівами;
- управління ризиками захисту даних.

Важливим аспектом діяльності академічних бібліотек щодо RDM є створення репозитаріїв як спеціальних сховищ даних з можливістю пов'язувати набори даних з відповідною статтею як у внутрішніх, так і в сторонніх системах [3]. Інституційні репозитарії є безпечною платформою зберігання та поширення наборів дослідницьких даних, створених науковцями університетів. Сприяючи структурованим метаданим, контрольованому доступу та дотриманню таких стандартів, як принципи FAIR (можливість пошуку, доступність, сумісність та повторне використання), інституційні репозитарії підвищують можливість розробки інноваційних дослідницьких проєктів, слугують наріжним каменем сучасної практики управління дослідницькими даними. Проте у зарубіжному досвіді, як і в Україні, не всі інституційні репозитарії розраховані на збереження дослідницьких даних. Тому значна кількість бібліотек використовують інші сховища. Наприклад, значна кількість університетських бібліотек Іспанії для розміщення дослідницьких даних використовують регіональні та національні репозитарії, а також універсальну платформу Zenodo з відкритим доступом для зберігання, спільного використання та цитування наукових матеріалів, розроблена CERN в рамках європейської ініціативи OpenAIRE [7].

Загалом, проведений аналіз зарубіжного досвіду показує, що RDM у діяльності бібліотек активно розвивається, перетворюється на міждисциплінарний сервіс, який формує

нову роль бібліотек як центрів у створенні якісних, доступних, повторно використовуваних дослідницьких результатів.

Список використаної літератури:

1. Cassafieres, C. S. (2024) Sustainable and collaborative development of research support services at the university library of Paris Nanterre (France). *BOBCATSSS 2024*. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10559949>
2. Cooper J., Leahy A., Kmiec M., Donnelly T. (2023). Metadata: A Case Study at Western Sydney University: Assessment of Metadata Schema for Active Research Data Managemen. *Western Sydney University*. <https://doi.org/10.26183/T8X5-HF62>
3. Dube T. V. (2025). Research data management in academic libraries: institutional repositories as a reservoir for research data *Library Management*. № 3. DOI 10.1108/LM-06-2024-0070 <https://www.emerald.com/insight/0143-5124.htm>
4. Fu P., Blackson M., Valentino M. (2023). Developing research data management services in a regional comprehensive university: The case of Central Washington University. *IFLA Journal*, 49 (2), 443–451. <https://doi.org/10.1177/03400352221116923>
5. Hackett, C., Kim, J. (2024). Planning, implementing and evaluating research data services in academic libraries: A model approach. *Journal of Documentation*, 80(1), 27–38. <https://doi.org/10.1108/JD-01-2023-0007>
6. Lorenz C., Hadizadeh M., Barthlott S., Fösig R., Çayoğlu U., Ulrich R., Bach, F. CAT4KIT: A cross-institutional data catalog framework for the FAIRification of environmental research data. *EGU General Assembly 2023, Vienna, 24–28 Apr 2023*. 2023. EGU23-15367. <https://doi.org/10.5194/egusphere-egu23-15367>
7. Martin-Melon R., Hernández-Pérez T., Martínez-Cardama S. Research data services (RDS) in Spanish academic libraries. *The Journal of Academic Librarianship*. 2023. 49 (4), 102732. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2023.102732>

FOREIGN PRACTICES OF IMPLEMENTING RDM IN UNIVERSITY LIBRARIES

Abstract. The article highlights the experience of implementing research data management (RDM) in university libraries in leading countries around the world, including the United States, the United Kingdom, Germany, France, and Australia. It focuses on practical approaches to RDM related to the organization of special RDM centers or services based on cooperation between librarians, researchers, information specialists, and other professionals; the development of regulatory documents; and the specifics of working with research data.

**УНІВЕРСИТЕТСЬКА БІБЛІОТЕКА: СУЧАСНИЙ
ФОРМАТ ОСВІТНЬО-НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В
ПЕРІОД ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ**

Всеукраїнська науково-практична конференція

Key words: *research data management (RDM), university libraries, research data documentation, foreign experience.*

Наукове видання

**УНІВЕРСИТЕТСЬКА БІБЛІОТЕКА:
СУЧАСНИЙ ФОРМАТ ОСВІТНЬО-НАУКОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В ПЕРІОД ГЛОБАЛЬНИХ
ВИКЛИКІВ**

Всеукраїнська науково-практична конференція

20 листопада 2025 року

МАТЕРІАЛИ

(українською мовою)

Відповідальний за випуск *Т. М. Костирко*

Макет та комп'ютерне верстання *С. В. Ларенкова*